

Yhdyskuntasuunnittelu

2024 : 1

**Muuttaminen,
kiinnittyminen
ja juurtuminen**

Toimitus

Päätoimittaja	Anssi Joutsiniemi anssi.joutsiniemi@oulu.fi
Toimitussihteeri	Mikko Saukkomaa, toimitussihteeri@yss.fi
Toimituskunta	Samuli Alppi Christer Bengs Venla Bernelius Eeva Berglund Mika Hyötyläinen Mervi Ilmonen Teemu Jama Anssi Joutsiniemi Pasi Mäenpää Pilvi Nummi Jani Päivänen Annuska Rantanen Sirkku Wallin
Ulkoasu	Bade Oy
Kannen kuva	<i>Loviseholminpuisto, Sompasaari, Mikko Saukkomaa</i>
Paino	J-Paino Hiirikoski Oy, Helsinki
Irtonumeroiden myynti	Tiedekirja Irtonumeron hinta: 17 euroa

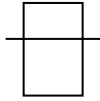
Yhdyskuntasuunnittelun seura (yss)

Yhdyskuntasuunnittelun seuran jäseneksi voi liittyä osoitteessa

<http://www.yss.fi/yhteystiedot/jaseneksi-liittyminen>.

Seuran jäsenet saavat Yhdyskuntasuunnittelu-lehden (4 numeroa/vuosi) kotiin kannettuna, pääsevät jäsenhintaan seuran tapahtumiin ja saavat sähköpostitse tietoa ajankohtaisista yhdyskuntasuunnittelun tapahtumista. Jäsennyteen liittyvissä kysymyksissä ja yhteisöjäsenyydestä voi ottaa yhteyttä seuran sihteeriin (yss@yss.fi).

Seuran sähköposti	yss@yss.fi
Seuran verkko-osoite	http://www.yss.fi
Seuran Facebook-tili	https://www.facebook.com/yhdyskuntasuunnittelu/
Seuran X-tili (entinen Twitter)	https://twitter.com/yss_ry
Lehden verkko-osoite	https://journal.fi/yhdyskuntasuunnittelu

Sisältö

MITÄ NYT?		
Lauri Jääskeläinen	Asuntosuunnittelun alho	4
ARTIKKELIT		
Kaisa Hynynen, Jarkko Salminen ja Liisa Häikiö	Asumispolku lähiössä – alueelle muuttaminen, kiinnittyminen ja juurtuminen	6
Kirsi Juhila, Suvi Raitakari, Rosa Karjalainen, Jenni Mäki ja Päivikki Kuoppakangas	Asumissosiaalinen lähityö gentrifioitavalta asuinalueelta poismuuttamaan joutuvien asukkaiden parissa	28
KATSAUS		
Mikko Lindqvist	Historialliset helsinkiläiset asuinrakennukset käyttötarkoituksen muutoksissa	51
KIRJA		
Staffan Lodenius	Talot puhuvat ja puhuttavat yhä	56
VÄITÖS		
Reetta Nousiainen	Rakennussuojelu on monin tavoin alttiina sattumanvaraisuudelle	60
Antti Wallin	Rakennussuojelu kulttuurisen kestävyyden kynnyskysymyksenä	66

Mitä nyt?

Asuntosuunnittelun alho

Toista maailmansotaa seuranneita paria vuosikymmentä leimasi korkeatasoinen asuntosuunnittelu. Miten viimeisen kymmenen vuoden aikana asuntojen arkkitehtoninen laatu on voinut vajota?

Markkinoille on tullut ylellisiä ja vain harvojen saavutettavissa olevia koteja. Niiden suunnitteluun on nähty vaivaa ja lähiympäristökin on yleensä houkutteleva.

Edellisten vastapainona suunnittelussa on näkynyt niin sanotulle tavaliselle kansanosalle tarkoitetun asuntokannan köyhtyminen. Tapahtunut muutos on tietyllä tavalla rakenteellinen. Suomen aiemman asuntopolitiikan tavoitteena ei ollut pelkästään turvata asuntojen määrällinen tarve. Lähes yhtä tärkeällä sijalla oli varmistaa asuntojen tilallinen toimivuus, terveellisyys ja jopa viihtyisyys, joita tavoiteltiin reguloinnin avulla yhteiskunnan tukemassa omistus- ja vuokratuotannossa. Samalla kun kustannuksia vahdittiin, vahdittiin myös arkkitehtisuunnittelua.

Vähitellen reguloinnista tuli kirosana. Nykyään asunnontarvitsijat itse tietävät haluamansa asiat. Ei siinä yhteiskunnan normeja kaivata, sillä markkinat hoitavat. Jopa niin, että vapaassa taloudessa kysyntä ja tarjonta kohtaavat, ja hintataso asettuu ”oikeaan” haarukkaan.

Yhteiskuntailmapiirin individualisoituminen voimisti kehitystä, jonka myötä uusien asuntojen suunnittelu eriytyi omille poluilleen. Maahanmuuton kasvu piti yllä uusien asuntojen tarvetta, samoin sisäinen muuttoliike. Samanaikaisesti suuri osa kunnista menetti joka vuosi aktiiviväestöä. Suomen maailmanlaajuisesti raju väestön ikääntyminen yhdistettynä kotoperäisen syntyvyyden laskuun on harmaannuttanut vielä 1970- ja 80-luvuilla vireitä maaseutukuntia käytännössä vanhusten loppusijoituspaikoiksi.

Asuntoja siis edelleen suunniteltiin ja rakennettiin kerrostaloihin, mutta valtaosin vain suurimpiin kaupunkeihin. Poikkeuksen muodostivat pohjoisen Suomen matkailun imuun päässeet hiihtokeskukset, joihin rakentui hämmästyttävällä vauhdilla Keski-Euroopasta mallia hakeneita hulpeita majoitus- ja vapaa-ajan keskittymiä.

Osa maan arkkitehtikunnasta inisi ja paheksui. Valtaosa pysyi hiljaa ja suunnitteli siltä pohjalta mitä pyydettiin ja käskettiin. Asuntohallituksen työ jatkui vuonna 1993 perustetussa Valtion asuntorahastossa ja sittemmin vuonna 2008 uudelleenorganisoidussa Asumisen rahoitus- ja kehityskeskuksessa (Arassa). Vuonna 2025 Aran toiminta itsenäisenä virastona päättyy ja toiminnot siirtyvät ympäristöministeriöön. Toiminta-ajatuksena on ollut edistää ekologisesti kestävää, laadukasta ja kohtuuhintaista asumista kaikille.

Hienoja tavoitteita ja sanoja, jotka ovat kasvupaikkakunnilla asuvien vaikeasti havaittavissa. Kasvupaikkakuntien määrällisiä tavoitteita on suurelta osin saavutettu MAL-sopimusten porkkanoiden avulla. Suurin vaje on kuitenkin tapahtunut itse asuntojen tilallisessa ja arkkitehtisuunnittelun laadussa. Huoneistojen neliöt ja siinä sivussa huoneiden koko on pienentynyt. Yhtä rappua kohti tungetaan kustannusten säästämiseksi niin monta asuntoa kuin mahdollista ja lupaviranomainen hyväksyy.

Vuoden 2025 alusta voimaan tuleva rakentamislaki tiukentaa ikkunasääntelyä. Jatkossa ei ole enää mahdollista toteuttaa asuinhuonetta välillisellä luonnonvalolla, vaan asuinhuoneiston kaikissa asuinhuoneissa on oltava ikkuna luonnonvalon saamiseksi. Loppukevästä alkukesään 2024 lausunolla ollut asetusehdotus asuin-, majoitus- ja työtiloista tuo sääntelyn piiriin esimerkiksi ilmanvaihtojärjestelmän koteloinnista aiheutuvan rajoituksen, jotta koteloinnilla ei olennaisesti heikennetä huoneen toimivuutta tai vähennetä luonnonvalon määrää. Osa asetuksen muutoksista verrattuna nykyiseen keskittyy majoitustiloihin. Omaan käyttöön rakennettava loma-asunto vapautuisi määräyksistä tykkäänään. Myönteistä on, että asuinhuoneiston perusvarustusta koskeva edellytys mahdollistaa ratkaisut, joissa asunnon varustelun loppuunsaattamisesta vastaa asunnon ostaja (ns. uusloft-konsepti).

Jotain perustavanlaatuisempaa suunnanmuutosta asuntosuunnitteluun tarvittaisiin. Edelleen jatkuva historiallisen alas painunut uustuotanto antaisi tilaisuuden ammatilliseen itsetutkiskeluun ja uudelleenorientoitumiseen. Periaatteessa kunnilla kaavoitusmonopolin haltijoina olisi valta vaatia parempaa. Mikään ei estäisi suunnittelijakuntaakaan ottamasta asiaa haltuunsa ja laittamaan stoppia kehnolle asuntosuunnittelulle. Nyt siihen olisi tilausta.

Lauri Jääskeläinen

Asumispolku lähiössä – alueelle muuttaminen, kiinnittyminen ja juurtuminen

Kaisa Hynynen, Jarkko Salminen ja Liisa Häikiö

Tarkastelemme lähiössä asuvien asumispolkuja. Tulokset osoittavat, että asumispolun eri vaiheissa asukkaiden suhde alueeseen muuttuu. Asuinalueelle muutossa korostuvat arjen sujuvuus, taloudellisuus ja tuttuus, kun taas sinne kiinnittymisessä luonnon läheisyys ja yhteisöllisyys. Juurtumisvaiheessa keskeistä on, että alueeseen liitetyt myönteiset käsitykset näyttävät olevan turvattuja myös tulevaisuudessa. Tulokset tuovat uutta tietoa siitä, miten asuinalueeseen ja asumiseen liittyvät arvostukset muuttuvat yksilön asumispolulla ja siitä, miten asukkaiden yhteinen ymmärrys asuinalueesta ja asuinalueen suhde muuhun kaupunkiin muodostuu osaksi yksilöiden asumispolkuja.

Avainsanat: asumispolku, lähiö, arvostukset

DOI: <https://doi.org/10.33357/ys.131220>

Johdanto

Lähiötä voidaan pitää symbolisena kategoriana. Suomessa lähiöllä on yleensä viitattu laajasti monen eri aikakauden ja toisistaan fyysisesti eroavaan asuinalueeseen sekä niiden asukkaisiin aina 1950-luvulta lähtien (Ilmonen, 1994, viitattu lähteessä Berger & Savolainen, 2023; Berger ym., 2024). Suomalaisessa keskustelussa lähiöllä tai ”lähiömäisyydellä” on usein tarkoitettu ulommalla kaupunkialueella sijaitsevia kerrostalovaltaisia, erityisesti 1960–70-luvuilla, rakennettuja asuinalueita (esim. Stjenberg, 2019). Tutkimuksemme aineisto on kerätty kahdesta

tätä aikakautta edustavasta vierekkäisestä lähiöstä Tampereen kaupungissa (ks. Wallin, 2023). Vastaavanlaisiin lähiöihin ja niiden kehityssuuntiin on Suomessa liitetty julkista huolta ja ennakkoluuloja. Niiden on jo varhain kritisoitu rakentuneen ”väärien arvostusten” pohjalta maisemaltaan, mittakaavaltaan ja tiheydeltään toimimattomiksi” (Berger ym., 2024, s. 24).

Aiemman tutkimuksen perusteella tiedämme, että suomalaiset eivät ole yleensä pitäneet lähiöitä asumistoiveidensa mukaisina asuinpaikkoina moniin muihin asuinalueisiin verrattuna (Junto, 2010; Kortteinen ym., 2005; Rasinkangas, 2013). Tutkimusten mukaan monet lähiöihin muuttavat ja sinne asettuvat löytävät alueelta kuitenkin asumistoiveidensa mukaisia asioita (Vilkama, 2011; Vilkama ym., 2013; Vilkama & Vaattovaara, 2015; Koistinen ym., 2017). Suomalaisiin lähiöihin liittyy myös monia kulttuuriperintöön ja eri aikakauden lähiöiden identiteettiin kytkeytyviä arvostuksia (Berger & Savolainen, 2023) ja ylpeydenaiheita (Berger ym., 2024). Julkisuudessa esiintyvät kielteiset mielikuvat ja asiantuntijoiden hallintolähtöiset kehittämisenäkemykset ovatkin usein ristiriidassa lähiöasukkaiden kokemusmaailman kanssa.

Tarkastelemme asumisvalintoja lähiössä asuvien asumispolkuja analysoimalla. Asumispolkujen analyysi lähestyy asumista asukkaiden ja kotitalouksien arkisten ratkaisujen näkökulmasta (Clapham, 2005, s. 247–252). Hyödynämme asumispolkujen analyysissä Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot’n (1999, 2006) julkisen oikeuttamisen teoriaa aineistolähtöisesti. Asumisen julkisen oikeuttamisen keskiössä ovat asukkaiden asumiseen liittämät arvostukset (Breviglieri, 2018). Asumiseen liittyen julkisen oikeuttamisen mahdollistavat yhteiset arvot liittyvät esimerkiksi oman alueen perinteiden kunnioittamiseen, luonnon säilyttämiseen tai asukkaiden tasaveroiseen kohteluun (Eranti, 2014; Stapper & Duyvendak, 2020; Løyning, 2022). Näiden ohella asumisessa arvokasta voi olla myös oma etu ja tunnepohjaiset läheiset siteet - esimerkiksi henkilökohtaiset siteet omalle alueelle (Thévenot, 2014; Eranti, 2014).

Boltanskin ja Thévenot’n (1999, 2006) käsitteistöä on sovellettu asumisen tutkimukseen Suomessa ja kansainvälisesti. Eranti (2014) on tutkinut, mille perustalle asukkaat, asukasyhdistykset ja taloyhtiöt rakentavat poliittisen argumentaationsa vastustaessaan alueen täydennysrakentamista, ja Juvenius (2023) sitä, millaisia oikeutuksia asiantuntijat esittävät julkisesti rahoitetulle sosiaaliselle asumiselle. Meriluoto ja Kuokkanen (2022) ovat tarkastelleet, miten eri toimijat arvioivat osallistumisensa tärkeyttä asumiseen liittyvissä osallistamishankkeissa. Kansainvälisesti on tarkasteltu, miten asukkaat (Soaita, 2022), ammattilaiset ja viranhaltijat (Crawford, 2015; Crawford ym., 2020), sekä poliitikot ja journalistit (Løyning, 2022) perustelevat asuinalueiden ja asuntomarkkinoiden kehittämistä.

Tämä tutkimus luo uuden näkökulman asumisen tutkimukseen tarkastellen lähiössä asuvien ihmisten asumispolkuja ja asumiseen liittyvien henkilökohtaisten ja yhteisten arvostusten kehittymistä ajassa asumispolun eri vaiheissa. Tunnistamme asumisen kontekstuaalisuuden ja asumisvalintojen prosessuaalisuuden. Tutkimuksessa tämä merkitsee sitä, että huomioimme yksilöllisten asumisratkaisujen ohella tarkasteltavana olevan lähiön historiallisen rakentumisen, kytkeytymisen yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja yhteyden muihin asuinalueisiin sekä asukkaiden arkiset suhteet alueiden sisällä (vrt. Junnilainen, 2019).

Tutkimuksessa analysoidut asumispolut muodostuvat asuinalueelle muutosta, sinne kiinnittymisestä ja juurtumisesta. Alueelle muutto liittyy asuinpaikan valintaan, kiinnittyminen alueelle asettumiseen, ja juurtuminen toiveisiin asua alueella tulevaisuudessakin. Asumispolkujen tutkiminen luo tietoa siitä, miten lähiössä asuvien ihmisten arvostukset muuttuvat ja kehittyvät alueella asumisen myötä, kun ne muotoutuvat suhteessa asuinpaikkaan ja sosiaalisiin käytäntöihin. Asumispolkuajattelu ohjaa tarkastelemaan asumista asukkaiden ja kotitalouksien arkisten ratkaisujen näkökulmasta (Clapham, 2005, s. 247–252).

Tutkimuksemme on toteutettu osana valtakunnallista Lähiöohjelmaa (2020–2022). Ohjelman tavoitteena oli lähiöiden myönteisen kehityksen tukeminen, asuinalueiden eriytymisen vähentäminen ja sosiaalisen kestävyuden vahvistaminen käytännön kehittämisohjelmilla ja tutkimushankkeilla (Nevalainen, 2024). Tutkimus on toteutettu Peltolammilla ja Multisillassa Tampereella. Alueet edustavat tyypillisiä 60–70-luvulla rakennettuja metsälähiöitä (ks. esim. Roivainen, 1999; Stjenberg, 2019). Lähiörakentamisen huippuvuosina rakennettuihin asuinalueisiin on yleisesti kytkeytynyt julkista huolta liittyen esimerkiksi asukkaiden sosioekonomiseen asemaan sekä alueen väestönkehitykseen ja vetovoimaan. Kun tarkastelemme asumispolkuja ja asumisen muuttuvia arvostuksia asukkaiden arjen lähtökohdista, tuotamme tieteellisen tiedon ohella käytännön tietoa osallisuuden, yhteisöllisyyden ja lähiympäristön merkityksistä asuinalueiden hyvinvoinnin, kestävyuden ja elinvoimaisuuden tukemiseksi.

Arvostukset asumispoluilla

Asumisen arvostuksia on tutkittu aikaisemmin erityisesti preferenssien kautta. Preferenssien tutkimisen näkökulmasta yksilöt asettavat asuinalueet ja asumismuodot paremmuusjärjestykseen ja hahmottelevat kuvitellun ja oman etunsa mukaisen, ihanteellisen asumismuodon (Kyttä ym., 2010a). Tutkimusten perusteella suomalaisten asumistoiveena on yleensä ollut omakotitalo (Junnto,

2010, s. 45) tai kantakaupungin kerrostalo (Kortteinen ym., 2005). Niiden sijaan lähiöön on havaittu liitettävän negatiivisia mielikuvia sosiaalisista ongelmista, maahanmuuttajien määrästä, epäsiisteydestä, epäviihtyisyydestä, turvattuudesta ja heikosta maineesta (Vilkama, 2011; Vilkama ym., 2013; Vilkama & Vaattovaara, 2015). Lähiöissä asuvien on kuitenkin havaittu arvostavan omaa asuinaluettaan. Esimerkiksi asumisen edullisuus, alueen tuttuus, juurtumisen mahdollisuus, naapuruussuhteet, sukulaisten läheisyys, rauhallisuus, liikenneyhteyksien ja työmatkojen sujuvuus, sekä viihtyisät pihapiirit ja lähiympäristöt lisäävät asukkaiden arvostusta asuinaluetta kohtaan (Vilkama, 2011; Vilkama ym., 2013; Vilkama & Vaattovaara, 2015).

Aikaisemmissa tutkimuksissa lähiöissä asuvien joukosta on tunnistettu erilaisia asukastyyppejä, jotka eroavat preferensseiltään ja arvostuksiltaan (Gibler & Tyvimaa, 2014; Hasu & Hirvonen, 2015; Kyttä ym., 2010b; Haltia ym., 2019). Esimerkiksi Koistisen ym. (2017) mukaan lähiössä asuu ”perhekeskeisiä sopeutujia”, ”valikoiden verkostoituja”, ”itsenäisiä etäisyyden ottajia” ja ”aktiivisia verkostoituja”. Lähiöistä asumista arvostavat myös esimerkiksi ”rauhallisuutta rakastavat” sekä ”penninvenyttäjät” ja ”kotikeskeiset” asukkaat (Kyttä ym., 2010a).

Tyypittelyt auttavat hahmottamaan erilaisia asumisen arvostuksia ja toiveita sekä asumisen toteutuneita muotoja. Tyypittelyt luovat kuitenkin staatitien kuvan asukkaista tietynlaisten arvostusryhmien jäseninä. Preferenssitutkimuksissa ei esimerkiksi välttämättä selvitetä vastaajan asumishistoriaa (Hasu, 2017). Preferenssit määrittyvät siten yksilöiden ominaisuuksina, sillä asumiseen liittyvää vuorovaikutusta kontekstuaalisten tekijöiden kanssa ei olla otettu huomioon. Siksi ei tiedetä, miten tyypit muuttuvat ja sekoittuvat.

Asumispolun käsite (housing pathway) auttaa tarkastelemaan asumista vuorovaikutteisena prosessina (Clapham, 2002, 2005). Asukkaat eivät näyttäydy yksinomaan rationaalisina ja arvostustensa mukaisia yksilöllisiä valintoja toteuttavina kuluttajina, vaan asumispolkujen tarkasteleminen auttaa hahmottamaan ja ymmärtämään asukkaan asumiseensa liittämiä käsityksiä ja merkityksiä (Clapham, 2002, s. 64). Asumispäätökset voivat olla esimerkiksi reaktioita ympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Asumiskäyttäytymistä tarkastellessa asukkaan ja asumisen ympäristön yhteensopivuus on siten olennaista (Hasu, 2017, s. 133–134). Lapintie (2010) on esimerkiksi todennut, että muuttovalintoja tehdessään asukkaat tasapainottelevat todellisten mahdollisuuksien ja rajoitusten välimaastossa sekä pohtivat, miten oma elämä muuttuu asunnon vaihtuessa, millaiset tarpeet ovat suurimmat asumisjärjestelyissä ja millaisiin ratkaisuihin itsellä on varaa (Hasu, 2017, s. 120–121).

Ihmisten asumispolut muodostuvat yksilöllisten valintojen ja asumispäätösten, niitä muokkaavien yhteiskunnan rakenteiden, sekä kulttuuristen ja

poliittisten diskurssien vuorovaikutuksessa (Clapham, 2005; Juhila & Kröger, 2016). Asumispolun muotoutumiseen vaikuttavat muun muassa sosio-ekonominen asema, perhetilanne, asuinpaikka, ja joskus asumiseen tai muuttoon liittyvä ulkoapäin tulevia pakkotilanteita, kuten kodin menetys vuokrasuhteen päättyessä (Juhila ym., 2016). ”Kotikeskeisyys” ei siten ole yksin ihmisen ominaisuus tai preferenssi, jonka perusteella yksilö tai perhe tekee asumiseen liittyviä valintoja. Sen sijaan asumispolku saattaa kehittyä kotikeskeiseksi, kun yksilö muodostaa henkilökohtaisen suhteen asuinpaikkaansa ja tekee siitä kotinsa asuntonsa jatkeeksi.

Asumiseen liittyvät jaetut kulttuuriset normit ja arvojärjestykset määrittävät sekä ohjaavat yksittäisten ihmisten ja kotitalouksien asumiseen liittämiä arvoja. Normit ja arvojärjestykset ovat osa rakenteita, joiden puitteissa ihmiset tekevät asumisvalintojaan. Yksilöt kuitenkin myös neuvottelevat ja haastavat näitä arvojärjestyksiä. Thévenot’n ja Boltanskin (1999, 2006) määrittämät ”oikeuttamisen maailmat” tarjoavat juuri tällaisia jaettuja resursseja ja tunnistettavia rakenteita, joita asukkaat hyödyntävät perustellessaan valintojaan sekä neuvotellessaan siitä, millaista asumisen asuinalueella tulisi olla. Ne tarjoavat työkalun, jolla on mahdollista tarkastella sitä, ”miten ihmiset tulkitsevat, selittävät ja oikeuttavat omia tai toisten asumispolkuvalintoja tukeutumalla oletettuihin rakenteisiin” ja toisaalta, miten ”he kyseenalaistavat, vastustavat ja horjuttavat näitä rakenteita” (Raitakari & Juhila, 2016, s. 43).

Asumispolkujen tarkasteleminen asukkaiden itsensä näkökulmasta auttaa kiinnittämään huomiota arvostusten muuttumiseen ja sekoittumiseen. Esimerkiksi alueelle muuttaneesta ”penninvenyttäjistä” voi kehittyä alueelle kiinnittynyt ”kotikeskeinen”. Erilaiset arvostukset korostuvat asumispolun eri vaiheissa ja muotoutuvat suhteessa asumisen kontekstiin. Asumiskäyttämiseen voi liittyä monenlaisia syy- ja seuraussuhteita, minkä lisäksi polut harvoin muotoutuvat lineaarisesti eri elämänvaiheisiin ja ikäkategorioiden kytkeytyvän asumisura-ajattelun mukaisesti (Clapham, 2002, s. 64–65; Hasu, 2017, s. 32). Asukkaat voivat kulkea kohti omia asumistoiveitaan suoraviivaisesti ja nopeasti, mutta osa tekee asumisvalintojaan hitaammin ja epälinearisemmin. Polut voivat olla suoraviivaisia, mutkikkaita, poukkoilevia tai eteen- ja taaksepäin kulkevia (Juhila & Kröger, 2016). Poluilla siis tapahtuu erisuuntaista liikettä ja niiltä poiketaan sekä avataan uusia polkuja (Ritala-Koskinen, 2022, s. 115). Asukkaan toiveena ja tavoitteena voi olla esimerkiksi omakotitalo, mutta sitä ennen hän asuu muissa asumismuodoissa- ja ympäristöissä. Arvostukset voivat myös muuttua tai jäädä toteutumatta tavoittelemattomaksi haaveeksi, jolloin jokin muu asumismuoto- ja ympäristö tarjoaa asukkaalle arvokkaita asioita.

Lähiössä asuvien ihmisten asumispolkuja ja siellä asumisen eri vaiheissa kehittyviä arvostuksia ja toiveita ei ole aiemmin tutkittu. Asumispolun käsitettä on aiemmin hyödynnetty Suomessa muun muassa erilaisten haavoituvassa asemassa olevien ryhmien asumisen tutkimuksessa ikääntyneiden, asunnottomien (Juhila & Kröger, 2016; Sunikka, 2006; Syrjälä, 2022; Niemi & Ahola, 2017; Granfelt & Turunen, 2021; Jokinen ym., 2022), sekä maahanmuuttajien, pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden (Eskelä, 2018; Juntunen & Aloulou, 2019; Kauko & Forsberg, 2018) asumista ja sen merkitystä tarkasteltaessa. Tutkimusten mukaan näiden asukasryhmien asumisvaihtoehtoja rajoittavat kontekstuaaliset tekijät, kuten heikko taloudellinen tilanne, mutta rajoituksista huolimatta asukkaat vaikuttavat toimijoina omaan asumispolkuunsa.

Tutkimusalue, aineisto ja analyysimenetelmän kuvaus

Tarkastelemme asukkaiden asumispolkuja Peltolammin ja Multisillan asuinalueilla Etelä-Tampereella. Alueet ovat pääosin kerrostalovaltaisista metsälähiöitä 1960- ja 1970-luvuilta. Peltolammilla asuu noin 3 400 henkilöä ja Multisillalla reilu 2 300 henkilöä. Molemmilla alueilla yli puolet asutokunnista on yhden henkilön asutokuntia, kun taas yleisin asutotyyppi on kaksio. (Tampereen kaupunki, 17.5.2023) Vanhemman rakennuskannan vuoksi asumisväljyys ja asuntojen neliömäärä on kuitenkin yleensä nykyasuntoja suurempaa (Tampereen kaupunki, 2.2.2024).

Tampereen kaupunkiseudun eriytymiskehitystarkastelun (1995–2017) ja asuinalueiden suhteellisen hyvinvointi-indeksin¹ mukaan Peltolammi-Multisillan alue sijoittui vuonna 2017 pääosin alimmille hyvinvointi-indeksin tasoille (1–2). Tarkastellulla ajanjaksolla vuodesta 1995 vuoteen 2017 molemmille alueille oli tyypillistä pysyminen alimmassa tasossa tai putoaminen alimpaan tasoon. Sekä Multisillaltaan että Peltolammille syntyi myös matalamman hyvinvoinnin keskittymiä: Peltolammilla korostuivat nuorten aikuisten taloudet, kun taas Multisillalla pienituloiset lapsitaloudet ja kaupunkiseudun mittakaavassa merkittävä vieraskielisten osuus. Lisäksi molempien alueiden keskittymät osoittautuivat suhteellisen muuttoalttiiksi alueiksi (Hynynen, 2012). Peltolammi-Multisilla on jäänyt viime vuosikymmeninä vähälle kehittämiselle, mutta lähitulevaisuudessa alueelle on kaavailtu mittavia uudistuksia muun muassa asumiseen, liikennejärjestelyihin ja palveluihin, minkä myötä väestömäärään ennakoitaan selkeää lisäystä (Tampereen kaupunki, 17.11.2022).

Keräsimme tutkimusaineistomme Peltolammilla ja Multisillalla yksilöhaastatteluin touko-kesäkuussa 2021. Alueen asukkaita tavoiteltiin lehti-

¹ Indeksi perustuu työttömien ja korkeakoulutettujen osuuksiin sekä asukkaiden mediaanituloihin vuosina 1995, 2005, 2015 ja 2017. Indeksien desiileistä (1–10) käytetään nimitystä hyvinvoinnin tasot.

mainoksilla, julkisiin tiloihin jaettavilla postikorteilla, somemainoksilla ja kohtaamalla ihmisiä asuinalueella. Kaikki meille ilmoittautuneet asukkaat otettiin mukaan tutkimukseen. Haastattelut toteutimme koronatilanteen takia yhtä lukuun ottamatta puhelin- ja onlinehaastatteluina. Yhden haastattelun toteutimme englanniksi. Tutkimukseen osallistui yhteensä 31 henkilöä opiskelijoista eläkeläisiin: 20–24-vuotiaita osallistujia oli 10 henkilöä, 40–60-vuotiaita 18 henkilöä ja yli 60-vuotiaita kolme henkilöä. Naisia osallistujista oli 18 ja miehiä 13. Aikakautensa lähiöille tyypillisesti kerrostalo oli osallistujien yleisin asuntotyyppi, kun taas rivi-, omakoti- tai paritalossa asui yhdeksän henkilöä. Omistusasunnoissa asui 23 henkilöä ja vuokralla kahdeksan henkilöä. Suurin osa osallistujista oli perheellisiä tai kumppaninsa kanssa asuvia, omistamansa kerrostaloasunnon asukkaita, korkeakoulutettuja ja työssäkäyviä. Hieman suurempi osa haastateltavista asui Peltolammilla. Peilataessa aineistoa asuinalueiden sosioekonomiseen rakenteeseen voi huomata, ettemme onnistuneet tavoittamaan alueiden koko väestökirjoa. Yrityksistä huolimatta esimerkiksi maahanmuuttajien osuus jäi pieneksi. Tavoitimme kuitenkin tasaisesti asukkaita sekä Peltolammilta että Multisillasta sekä laajasti eri ikäluokkiin kuuluvia asukkaita.

Haastateltavat olivat asuneet alueella hyvin eri mittaisen ajan. Lyhimmän aikaa alueella asuneet olivat asuneet siellä noin vuoden ja pisimpään alueella asuneet yli 50 vuotta. Keskimäärin alueella oli asuttu 14–15 vuotta, mutta jotkut paluumuuttajat viittasivat haastattelussa pääosin nykyisen asumismuotonsa pituuteen. Lähes puolet haastatelluista oli vaihtanut asuntoa, asumismuotoa tai aluetta Peltolammin ja Multisillan sisällä – monet myös useampaan kertaan. Haastattelut keskittyivät yleisesti neljään teemaan: haastateltavilta kysyttiin heidän asumishistoriaansa ja kokemuksista nykyisestä asuinalueesta, arjen rakentumisesta ja sosiaalisista verkostoista asuinalueella ja sen ulkopuolella, osallistumisesta asuinalueen kehittämiseen ja toiveita sen tulevaisuudesta, sekä kestävyiden teemoista suhteessa asuinalueeseen ja omaan arkeen

Asumispolkujen tunnistamiseksi keskityimme aineistokohtiin, joissa haastateltavat kuvasivat asumishistoriaansa, alueelle kiinnittymistään ja toiveitaan asuinalueen tulevaisuudesta. Tulkitsimme näiden vaiheiden kuvaavan asukkaiden jakamaa käsitystä asumispolusta ja sen eri vaiheista.

Asumispolkujen analyysissä Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot'n ajattelu auttoi meitä tarkastelemaan, millaisiin moninlaisiin arvoihin sekä arvostuksiin asukkaat sitoutuvat ja miten he perustelevat valintojaan. Asumisprefferenssitutkimus osoittaa, että ihmiset asettavat asuinpaikkaan ja -muotoon liittyviä vaihtoehtoja arvojärjestykseen ja tekevät niiden joukosta itselle

sopivia omia päämääriä kohti vieviä valintoja. Thévenot'n (2014) mukaan tällainen omien päämäärien ja "oman edun" tavoittelu on vain yksi arvo. Kun tässä artikkelissa huomiota kiinnitetään asuinalueen valinnan lisäksi sinne kiinnittymiseen ja juurtumiseen, havaitaan, että asukkaille tärkeitä ovat myös läheiset henkilökohtaiset tunnesidokset tuttuun asuinympäristöön ja toisaalta "yhteinen hyvä" eli jaetut arvot asuinalueella (Eranti, 2014, ks. Boltanski & Thévenot 1999, 2006; Thévenot, 2014). Yhteisesti jaetut arvot jäsentyvät Boltanskin ja Thévenot'n mukaan seitsemäksi teemalliseksi oikeuttamisen maailmaksi, joihin kuuluu teollisuuden, inspiraation, kodin, maineen, kansalaisuuden, markkinoiden ja ekologian maailmat (ks. Thévenot ym., 2000). Näistä jokainen sisältää omanlaisiaan arvostuksia, jotka kytkeytyvät aiempaan tutkimukseen. Esimerkiksi kansalaisuuden maailma liittyy tasavertaiseen mahdollisuuteen asua alueella (Stapper & Duyvendak, 2020; Løyning, 2022; Juvenius, 2023), markkinoiden maailma asuntojen hinnan nousun varmistamiseen (Eranti, 2014; Juvenius, 2023), kodin maailma alueen omaleimaisuuden ja perinteiden säilyttämiseen (Crawford, ym., 2020; Eranti, 2014) sekä teollisuuden maailma alueen ja asuntojen teknisestä kunnossapidosta huolehtimiseen (Eranti, 2014; Crawford, 2015; Meriluoto & Kuokkanen, 2022; Løyning, 2022).

Toteutimme aineiston analyysin kahdessa vaiheessa, ja hyödynsimme jäsenyksessä Atlas.ti -ohjelmaa. Jäsenimme ensimmäisessä vaiheessa aineiston systemaattisesti teemallisten oikeuttamisen maailmojen alle sen mukaan, millaisia jaettuja arvostuksia tunnistimme asukkaiden arjen kertomuksista. Hyödynsimme maailmoja analyttisenä työkaluna, mutta nimesimme tunnistamamme arvostukset aineistolähtöisesti. Teollisuuden maailman alle jäsenimme asukkaiden arjen sujuvuuteen ja palveluiden saavutettavuuteen liittyvät tekijät, inspiraation maailman alle tutkimuksen kohteena olevien alueiden ympäristöjen ainutlaatuisuuteen ja kokemuksellisuuteen liittyvät tekijät, kodin maailman alle asuinalueeseen ja yhteisöihin kytkeytyvät perinteet ja historian, maineen maailman alle ulkoapäin liitetyt mielipiteet ja julkisuuden, kansalaisuuden maailman alle arjen kautta rakentuvan yhteisöllisyyden ja kylämäisyyden, markkinoiden maailman alle asukkaiden oman taloudellisen tilanteen sekä ekologian maailman alle asuinalueen luontoympäristön ja sen kestävyys. Erotimme aineistosta myös ne kohdat, joissa asukkaat – oikeuttamisen maailmoihin vetoamisen sijaan – perustelivat lähiössä asumistaan paikkaan kytkeytyvien henkilökohtaisten suhteiden tärkeydellä.

Analyysin seuraavassa vaiheessa sijoitimme nämä aineistosta tunnistetut arvostukset asumispolulle eli alueelle muuton, kiinnittymisen ja juurtumisen mukaan. Sijoittelusta käy ilmi, kuinka jaetut arvostukset korostuvat ja kytkeytyvät toisiinsa asumispolun eri vaiheissa. Olemme kuvanneet analyysin

TAULUKKO 1 Arvostusten jäsentymisen aineistossa ja niiden sijoittuminen asumispolulle

ARVOSTUKSET		ARVOSTUSTEN SIOJITTUMINEN ASUMISPOLULLE		
OIKEUTTAMISEN MAAILMAT	JÄSENTYMINEN AINEISTOSSA	MUUTTO	KIINNITTYMINEN	JUURTUMINEN
TEOLLISUUS	<i>arjen sujuvuus ja palveluiden saavutettavuus</i>	X		X
INSPIRAATIO	<i>ympäristön ainutlaatuisuus ja kokemuksellisuus</i>		X	
KOTI	<i>asuinalueeseen ja yhteisöihin kytkeytyvät perinteet ja historia</i>		X	
MAINE	<i>ulkoapäin tulevat mielipiteet ja julkisuus</i>			
KANSALAISUUS	<i>arjen kautta rakentuva yhteisöllisyys ja kylämäisyys</i>		X	X
MARKKINAT	<i>oma taloudellinen tilanne</i>	X		
EKOLOGIA	<i>asuinalueen luontoympäristö ja sen kestävyys</i>		X	X
HENKILÖKOHTAISET LÄHEISET SUHTEET	<i>henkilökohtaiset sosiaaliset suhteet ja suhde alueeseen</i>	X	X	

molemmat vaiheet Taulukossa 1, jossa esittelemme vasemmassa reunassa teoriasta nousevat maailmat ja arvostusten jäsentymisen aineistossa. Taulukon 1 oikealla puolella kuvaamme näiden arvostusten sijoittumista asumispolulla. Huomioitavaa on, että esimerkiksi ulkoapäin tulevat mielipiteet ja asuinalueeseen kytkeytyvä julkisuus eivät vaikuttaneet oleellisesti asukkaiden muuttovalintoihin tai kiinnittymiseen missään asumispolun vaiheessa, vaikkakin näistä oltiin tietoisia.

Esitämme tulokset kolmessa osiossa: mitä asukkaat arvostivat alueelle muuttaessa, mitä he arvostivat alueelle kiinnittyessä ja miten he kuvasivat alueelle juurtumisen edellytyksiä.

Alueelle muutto: ”Tää on riittävän lähellä keskustaa mutta riittävän etäällä keskustasta.”

Asuinalueelle muutossa korostuivat arjen sujuvuus, taloudelliset tekijät ja tuttuus. Asukkaiden muuttoon vaikuttivat monenlaiset eri syyt etsityn asunon ominaisuuksista ja asuinalueen kaupunkirakenteellisesta sijainnista aina henkilökohtaisiin, jo olemassa oleviin, suhteisiin. Haastattelemamme asukkaat Peltolammilla ja Multisillassa kuvasivat muuttotaustojaan muun muassa ”onnelliseksi sattumien yhteissummaksi”, ja he muistelivat, kuinka ensin ”kierreltiin ja kateltiin”. Selkeä enemmistö asukkaista kuvasi kuitenkin tehneensä harkitun valinnan asuinalueensa tai asuntonsa suhteen esimerkiksi kertomalla, kuinka ”muutin miehen perässä ja se asu tässä” tai heidän muuttonsa oli tapahtunut jo aiemmin perheen mukana. Vain muutama asukas kertoi asuinpaikan valinnan olleen ”puhdas olosuhteiden pakko” tai väliaikainen ratkaisu.

Asukkaat kuvasivat asumisvalintaa useimmiten kulkuyhteyksien ja sijainnin kautta. Vaikka kaikki arjen palvelut eivät välttämättä sijainneet omalla asuinalueella, asukkaat kokivat bussi- ja autoyhteydet sekä liikennereitit eri suuntiin tärkeiksi valintaan vaikuttaviksi tekijöiksi erityisesti työmatkan sekä arjen sujuvuuden kannalta. Kuten useampi haastateltava mainitsi, ”tää on aivan loistavalla paikalla” ja ”on järkevän matkan päästä keskustasta”. Asumismuotoon ja sijaintiin liittyvät tekijät olivat usein yhteen kietoutuneet, kuten seuraava haastateltava kuvasi:

”(...) oikeestaan ratkaseva tekijä oli tämä sijainti sitten kun me sieltä laman kourissa kun kärvisteltiin ison asuntolainan ja pienentyvien tulojen. Ne oli semmoset jotka vaikutti siihen että me muutettiin tänne kerrostaloon (--). Ja tämä sijainti oli yks varmaan se ensimmäinen tärkein syy.”

Mies, asunut alueella 27 v.

Taloudelliset tekijät vaikuttivat siis osaltaan asumismuodon valintaan: joillekin se oli olosuhteiden määrittämää ja useille järkevä valinta asumispolulla. Vaikka useampi haastateltava kuvasi ”hinnalla olleen merkitystä”, asukkaat perustelivat tietyn asunnon tai sijainnin valintaa myös tilantunnulla, väljyydellä sekä itselle sopivimmalla asumismuodolla:

”Et, ehdottomasti sijainti ja sitte, tosiaan se, uudisrakennus sillon et se osu sitten meidän hintaan.”

Nainen, asunut alueella 23 v.

Haastateltavat perustelivat muuttoaan merkittävässä määrin myös *tuttuuden* kautta. Useilla haastateltavilla oli jo menneisyydessä syntynyt yhteys alueeseen eli asuinalue tuntui jo lapsena ”omalta” tai asuinalueeseen oli sukulais- tai muiden suhteiden kautta syntynyt sosiaalinen kiinnike:

”Mun isovanhemmat on asunu tällä (--) alueella, ja nyt äiti asuu (--), niin itsenkin sitten kun muutin omilleni opiskelemaan, niin muutin sitten tohon (--) opiskelija-asuntoihin. Sit ostin oman asunnon (--), sit ku oli valmistunu, ja sitten muutettiin miehen kanssa taas tähän, (--) ku tässä oli enemmän rivitaloja niin vähän isompaa.”

Nainen, asunut alueella 10 v.

Tuttuus ja kustannustehokkuus kietoutuivat yhteen esimerkiksi silloin, kun sukulaisen asuntoon muuttaminen katsottiin halvemmaksi tai iäkkään sukulaisen asunnon ostoa suunniteltiin samalta alueelta. Joissakin tarinoissa asuinalueelle oli muutettu perheen mukana jo hyvin nuorena, ja jotkut haastateltavista olivat myös päätyneet palaamaan alueelle myöhemmällä iällä:

”Mä mietin kyllä kaks kertaa että haluanko mä tosiaan siihen, että tää ympyrä sulkeutuu nyt että muutetaan tänne takasin. Mutta mun mies tähän alueeseen sillon jo tykästy aikoinaan, kun mä asuin vielä tuolla vanhempieni kodissa (...).”

Nainen, asunut alueella vuoden

Asumisen hinta ja arjen sujuvuus ovat siis tärkeitä järkisyitä alueen valitsemiselle ja sinne muuttamiselle. Muuttovalintaan kytkeytyy yhtä lailla alueeseen liittyvä *tuttuuden tunne*. Nämä havainnot mukailevat aiempaa tutkimusta (Vilkama, 2011; Vilkama ym., 2013; Vilkama & Vaattovaara, 2015) ja esimerkiksi kyselytutkimuksia Helsingissä (Keskinen & Ahola, 24.5.2021). Tutkimuksemme mukaan asumismuotoon, asuinalueeseen ja asukkaan elämäntilanteeseen liittyvät tekijät kietoutuvat yhteen asukkaiden puheessa. Asuinpaikan valin-

taa ja sinne muuttoa seuraa alueelle kiinnittyminen, kun asukkaat alkavat tehdä alueesta omaansa, jolloin myös asumiseen liittyvät arvot kehittyvät.

Alueelle kiinnittyminen: ”Täs on kaikki, mitä ihminen tarvitsee.”

Asukkaat perustelivat alueelle kiinnittymistä luonnon läheisyydellä, monitasoisella yhteisöllisyydellä ja kylämaisyydellä. Yhteisöllisyys ei ole kuitenkaan aina yksiselitteistä ja sen muodostamiseen voi liittyä jännitteitä ja erontekoja (kts. Puumala, 2023). Päällimmäisenä asukkaiden tarinoissa korostui tyytyväisyys nykyisyyteen, vaikka asukkaat tunnistivat alueella useita negatiivisinakin pidettyjä elementtejä, kuten häiriökäyttäytymistä. Näitä pidettiin kuitenkin kaikkia asuinalueita koskevinä ilmiöinä. Lähiöihin ulkoapäin liitetyjä käsitteitä turvattomuudesta ja huono-osaisuudesta asukkaat eivät tunnistaneet, tai ainakaan niitä ei pidetty omaa elämää läheisesti koskettavina tai omaan kiinnittymiseen vaikuttavina ilmiöinä. (vrt. Pinkster, 2012; kts. Vilkama, 2011).

Yksi keskeisimmistä asukkaiden alueelle kiinnittymistä tukevista elementeistä oli luonnon ja luontoympäristön merkitys. Luontoympäristön merkitys asumisviihtyvyydelle on aiemmin tunnistettu useissa tutkimuksissa (esim. Asikainen, 2011; Strandell, 2017; Haltia ym., 2019). Asukkaat perustelivat kiinnittymistään muun muassa kuvauksilla metsäluonnosta ja rannasta sekä arjen tärkeistä reiteistä ja paikoista. Luonto on ”kädenojennuksen päässä” ja ”ei näy naapuritaloyhtiön ikkunaa vastapäätä, vaan siin on tosiaan luonto välissä”. Tärkeiksi määrittyivät ympäristön ainutlaatuisuus ja kokemuksellisuus, kun asukkaat kuvasivat luonnon tuottamaa hyvinvointia, luonnonympäristössä havainnoimaansa elämää sekä vuodenaikojen kiertoa. He kokivat myös luontoympäristöön kytkeytyvät perinteet ja historian tärkeiksi, kuten eräs alueella pitkään asunut kuvasi:

”(...) kymmenkunta vuotta sitte tänne alettiin tuoda lampaita tohon lähistölle. Siellä on Rukkamäen 200-vuotias arvonniitty (...) niin ollu mukava käydä katsomas lampaita aina kesällä.”

Nainen, asunut alueella 50 v.

Järjestys ja perinteet kytkeytyivät kuvauksissa yhteen myös yhteisöllisyyden, huolenpidon ja yhteisen hyvän kanssa. Asukkaat puhuivat välillä kotiseudusta, pienestä kylästä (vrt. Junnilainen, 2019), ja he kuvasivat, kuinka ”pidetään omia puolia ja toisistamme huolta” ja miten ”täällä voi jutella ihan ventovieraidenkin kanssa”. Asuinalueiden toistaiseksi vähäinen ulkoapäin tullut kehittäminen näytti tuottaneen asukkaiden mielestä myös pysyvyyttä, rauhaa ja sisäistä yhteisöllisyyttä, jota oli toteutettu asukkaiden omista tarpeista ja

resursseista käsin. Pienuus ja keskeneräisyys kääntyi positiiviseksi, kuten eräs haastateltava kuvasi:

"Hyviä puolia on sellanen tuttavallisuus ja se että, palveluntuottajat tuntee asiakkaansa esimerkiksi, jos mä mietin sitä, ostaria mikä on jonkinlainen kohtaamispaikka. Sitten muita hyviä puolia on, varmaan sillai että (--) on mukavasti vähän sillai rempallaan."

Mies, asunut alueella 10 v.

Tuttuutta oli eri tasoista: jotkut kuvasivat, miten vasta hiljattain oli päässyt mukaan taloyhteisöön, kun toiset kuvailivat erilaisia yhteisöllisyyden rutineja, kuten talkoita ja harrasteporukoita. Asukkaat kokivat erityisesti taloyhtiöiden ja paikallisyhteisöjen roolien olleen merkittäviä arjen yhteisöllisyyden rakentamisessa:

"Meidän taloyhtiössä, no, meilläki on kaikkee WhatsAppi-ryhmiä sun muita, et mä en ehkä ite oo niissä kaikista aktiivisin, mut et se on tosi kiva, et siel on kaikkee toimintaa, et meil on joku neulomiskerhoki ja sitte tuolla aina välillä jossain kodassa porukka käy grillilemassa. Et se on ihan kiva, et tarjotaan sellasia yhteisöllisiä puuhasteluja ihmisille."

Nainen, asunut alueella 10 v.

Haastattelemiemme asukkaiden näkökulmasta alueen asukkaiden tuttuus ja sisäinen yhteisöllisyys olivat etuja asuinalueelle kiinnittymisessä. Satunnaisesti tai järjestetysti muodostuneet suhteet loivat merkityksiä ja kiinnittivät ihmisiä alueelle (Puumala, 2023). Yhteisöllisyyttä syntyi ja tehtiin myös paikkoihin kytkeytyvien merkitysten kautta. Asukkaat kuvasivat usein luontoympäristöön sijoittuvaa ja ympäristön huolenpitoon kytkeytyvää yhteisöllisyyttä ja sen erilaisia ilmentymiä:

"Ja ku sinne on tehty niitä polkuja, ja (--) yhteisö pitää mun mielestä tosi hyvin puhtaana niitä. Ja sit esimerkiksi joulun aikaan, ku käytiin vaunulenkillä, niin sinne on tehty semmonen tonttupolku, että pysty sitten pienenkin lapsen kans kätteleen niitä tonttuja sieltä metsästä. Mä tiedän että tää (--) yhteisö pitää siitä ite huolta, koska seuraan (--) Facebookia ja siellä aina haetaan ihmisiä, et nyt siivoillaan ympäristöö ja ylläpidetään tonttupolkua ja tämösiä. Niin mun mielestä semmonen toimii todella hyvin. Et se on kiva että vaikka tässä asutaan aika lailla tämmösessä kerrostalolähiössä, niin silti meillä on noita luontopolkuja, mitkä on hyvässä kunnossa ja missä ihmiset paljon käy."

Nainen, asunut alueella 5 v.

Tulkintamme mukaan ihminen kiinnittyy asuinalueelleen, kun hän löytää sieltä itselleen merkityksellisiä asioita, ympäristöjä ja yhteenkuuluvuutta. Asukkaiden kiinnittymistä edesauttavat erityisesti luontoympäristö ja sen tarjoamat hyvinvointitekijät, ympäristöön kiinnittyvät rutiinit ja niiden tarjoama kokemuksellisuus. Asukkaiden omista tarpeista ja resursseista syntyneet yhteisöllisyyden eri muodot kiinnittävät myös muita asukkaita osaksi yhteisöjä, kun merkityksellisistä tekijöistä pidetään yhdessä huolta. Näiden myötä suhde asuinalueeseen syvenee ja mahdollistaa alueelle juurtumista – kun alueelta ei haluta muuttaa pois.

Alueelle juurtuminen: ”Tää on nii jotenki tullu rakkaaks.”

Haastatellut näkivät itsensä asumassa asuinalueellaan tulevaisuudessakin, ja harvalla oli suunnitelmana muuttaa pois. Kuvitelluissa poismuuttoskenaarioissa esiintyivät lähinnä ulkoapäin tulevat muutokset, kuten mahdollinen asuntojen kallistuminen, vuokra-asuntojen poistuminen, työpaikan siirtyminen kauas, liiallinen täydennysrakentaminen tai ongelmien syntyminen taloyhtiön asukkaiden välille.

Asukkaat kokivat juurtumisen edellyttävän alueen nykyisyyden ja tulevaisuuden visioiden vuoropuhelua: alueen tunnustamista ja tasa-arvoista kohtelua suhteessa kaupungin muihin asuinalueisiin, alueen kehittämistä pitkällä aikavälillä sekä luontoarvojen tunnustamista ja säilyttämistä. Asukkaat olivat turhautuneita siihen, että heidän asuinalueensa oli suhteessa muihin alueisiin ”jääny jollekin väärälle vuosikymmenelle” tai ”taantunut”. Asuinalueita tulisi heidän mukaansa kohdella reilusti niin, että ”koko asuinalueen olemassaolo hyväksyttäis”. Haastatellut toivoivat oman asuinalueensa kehittämisen toteutuvan tasaveroisena muiden alueiden kanssa, kuten seuraavassa koirapuiston esimerkissä:

”Tänne ei oo saatu vielä ensimmäistäkään. Olikohan jossain Villilän suunnalla vai missä, Raholan suunnalla, et oli kaupunki budjetoitu x euroa sen koirapuiston peruskorjaukseen. Vähän särähti silmään sillä kohtaa, että täh, niitä jo peruskorjataan tuolla ja tänne ei oo saatu vielä ensimmäistäkään aikaseks.”

Mies, asunut alueella 31 v.

Asukkaiden konkreettiset kehittämistoiveet kytkeytyivät ensisijaisesti arjen toimivuuteen ja erilaisiin viihtyvyystekijöihin. Haastateltavien mukaan alueen pitää kehittyä ihmisten tarpeiden mukana. Asuinalueille toivottiin ”ylläpitoparannuksia” ja huolenpitoa, kuten panostuksia liikenne- ja rakennuksiin,

valaistukseen, katujen kunnossapitoon, siisteyteen, liikenneturvallisuuteen ja turvalliseen liikkumiseen metsäreiteillä. Osa haastatelluista toivoi ikään-tymisen aiheuttamien erityistarpeiden, kuten palveluiden helpon saavutettavuuden, huomioimista alueen kehittämisessä. Osa asukkaista suunnitteli siis jäävänsä alueelle vanhuuteensa asti, moni koko loppuelämäksi.

Jotta asuinalueiden kehittäminen tukisi nykyisten asukkaiden alueelle jäämistä ja juurtumista, he odottivat kaupungilta konkretiaa, kokonaisuuden huomioimista ja pitkäjänteistä työtä. Asukkaat toivoivat, ettei kaupungin kehitystoiminta olisi tulevaisuudessa esimerkiksi enää projektinomaista ja ulkopäin tulevaa:

"Et kyl sen pitäis olla orgaanisempaa, lähtee paikallisista voimista liikkeelle ja vähän sparrata paikallisia tekeen enemmän."

Mies, asunut alueella 19 v.

Kokemus vähäisistä vaikutusmahdollisuuksista näkyi toisaalta asukkaiden omaehtoisena toimijuutena asuinalueellaan. Osallisuus muodostui vastavoimana sekä alueen maineelle että asukkaiden ulkopuolisuuden kokemukselle kaupunkikehityksestä (kts. Lehtonen, 2023).

Tampereen kaupungin suunnittelemissa kehittämistoimilla ja eteläisen aluekeskuksen muodostamisella tavoitellaan tulevaisuudessa Peltolammin ja Multisillan asuinalueiden väestömäärän selkeää lisäystä (Tampereen kaupunki, 18.6.2021). Haastatellut näkivät suunniteltujen kehittämistoimien hyötyinä muun muassa elävyyden lisääntymisen "ettei tästä tulis mikään nukkumalähiö" ja mahdollisen oman asunnon arvonnousun alueen kasvavan houkuttelevuuden myötä. Moni haastatelluista näki uusien asukkaiden olevan tervetulleita ja tarpeellisia erityisesti asuinalueiden tulevaisuutta ajatellen, kuten eräs asukas visioi:

"Et kaikenikäset ihmiset viihtyis tääl, et näkis sitä kaikellaist elämää ympäril."

Nainen, asunut alueella 16 v.

Asukkaiden tarpeet ja toiveet saattavat kuitenkin joskus olla ristiriidassa kaupungin hallinnon visioiden kanssa. Haastattelemiemme asukkaiden mukaan alueelle juurtuminen ja nykyisten asukkaiden suhteen syventymisen edellyttävät nykyisyyden kunnioittamista. Asukkaat korostivat erityisesti luontoarvojen tärkeyttä kehittämistoimenpiteitä suunniteltaessa. Asukkaiden mukaan alueen luontoa ja omaleimaista henkeä tulee kunnioittaa, kuten eräs asukas esitti:

”Säilyttäisin alueen sellasena, ku se alun perin on suunniteltu eli kun se on suunniteltu tollaseks, ku se on ollu”.

Nainen, asunut alueella 50 v.

Asukkaat kantoivat huolta, että jokainen ”metsäpläntti pistetään asunnoks”. Asuinalueen metsiin ja luontoympäristöihin koettiin vahvaa omistajuutta, ja niitä pyrittiin varjelemaan. Kuten eräs haastateltava ilmaisi, ”meiän takametsään ei saa koskee”. Jotkut tehdyt kehittämistoimet olivat aiheuttaneet jo suoranaista häiriötä meluntorjuntaan ja asumisviihtyvyyteen, kuten seuraavassa asukkaan kuvauksessa:

”Ja sitte jossain kohtaa tossa kaupunki kaato puita, tosta, meijän rivitalojen takaa ja sitte, täs taloyhtiössäki vielä sitte päättivät kaataa vähän puita niin se melu on joskus aika hurja ja tosiaan mitään, meluaitaesteitä ei oo mihinkään päin.”

Nainen, asunut alueella 23 v.

Tulkintamme mukaan juurtumisen ehtoja siis määrittää, ettei alueen henkeä, perintöä ja sen lähiluontoa muuteta piirteiltään nykyisiltä asukkailta tunnistamattomaksi pitkälläkään aikavälillä. Toisin sanoen on huomioitava tekijät, jotka alun perin ovat edesauttaneet asukkaita kiinnittymään omalle asuinalueelle. Luontoympäristön kokemuksellisuutta ja siihen kytkeytyvää tietoa tunnistamalla ja huomioonottamalla voitaisiin vaikuttaa myös asukkaiden osallisuuden kokemukseen suunnittelussa ja päätöksenteossa (Asikainen, 2011; Sipilä ym., 2009).

Pohdinta

Tarkastelimme tässä artikkelissa ihmisten asumispolkuja kahdessa tamperelaisessa lähiössä. Olimme kiinnostuneita siitä, miten lähiössä asuvien ihmisten asuinpaikkaan kytkeytyvät arvostukset muuttuvat ja kehittyvät, kun asukkaat muuttavat ja muodostavat suhteen alueeseen, kiinnittyvät ja juurtuvat sinne.

Esitämme, että asukkaiden asumiseen liittyvät arvostukset eivät ole yksittäisten ihmisten pysyviä asumistoiveita ja tavoitteita. Sen sijaan käsitys hyvästä ja arvokkaasta asuinalueesta ja asumisesta on yhtäältä yksilön asumispolulla muuttuva sekä dynaaminen ja toisaalta asukkaiden yhteisesti jakama ymmärrys omasta asuinalueestaan. Näin tutkimus täydentää asumistutkimuksia, joissa asukkaita on usein tyypitelty tai ryhmitelty asumistoiveiden, käytöksen tai arvostusten mukaan (esim. Haltia ym., 2019; Gibler & Tyvimaa, 2014; Hasu & Hirvonen, 2015; Kyttä ym., 2010a). Yksilöiden asumisen arvostukset eivät ole ympäristöstä

irrationaalisia, vaan myös asuinpaikka vaikuttaa arvostuksiin prosessinomaisesti asumispolun eri vaiheissa.

Tutkimuksemme tuo näkyväksi arvojen muuttumisen ja yhteen kietoutumisen asumispolun eri vaiheissa asukkaiden arjen tasolla, ja sen, mitä ihmiset jaetusti arvostavat asuinalueellaan. Haastattelemiemme asukkaiden mukaan muutto asuinalueelle on toisiinsa kytkeytyvien järkisyiden, kuten arjen sujuvuuden, asumisen hinnan ja alueen tuttuuden tai sinne sijoittuvien suhteiden pohjalta tehty valinta. Alueelle kiinnittyminen mahdollistuu, kun asukas löytää sieltä itselleen merkityksellisiä asioita, ympäristöjä ja yhteisöjä. Kiinnittyminen kytkeytyy erityisesti luontoympäristöön liittyviin arvostuksiin ja asukkaiden omista tarpeista ja resursseista syntyneeseen yhteisöllisyyteen, kun merkityksellisistä tekijöistä pidetään yhdessä huolta. Asuinalueelle pidempiaikaisen juurtumisen ehtoja määrittää, ettei kiinnittymistä edesauttavia tekijöitä muuteta ulkoapäin asukkaiden tunnistamattomaksi pitkälläkään aikavälillä. Keskeisenä piirityy toive kaupunkiorganisaatiosta asuinalueita tasa-arvoisesti kohtelevana ja *kestävyyttä* mahdollistavana tahona. Artikkelin tulosten perusteella käsitys asumisen valinnoista ja hyvästä asumisesta kapeutuu, jos niitä tarkastellaan vain kuviteltujen valintatilanteiden tai staattisten tyypittelyiden mukaan.

2000-luvulla lähiöiden kirjoa tai mahdollisuuksia koskeva tutkimus on ollut vähäistä (Ruoppila & Turtiainen, 2024). Tutkimuksemme perusteella asumispolkuajattelun ja arvostusten maailmojen hyödyntäminen asuinalueiden historiallisen rakentumisen ja potentiaalın tarkastelussa mahdollistaa tutkimuksen ja käytännön yhteen kietoutumista. Asumispolkujen ja arvostusten tutkimus tarjoaa uudenlaisen lähtökohdan esimerkiksi maahan muuttaneiden ja erilaisista taustoista tulevien ihmisten asumiseen liittyvien arvostusten, niiden kytkösten tai ryhmien välisten jännitteiden tutkimiseen. Asumispolkututkimusta olisi hyödyllistä toteuttaa seurantatutkimuksena varsinkin tilanteessa, jossa asuinalue on jo ollut tai tulee lähiaikoina olemaan kehittämistoimenpiteiden kohteena. Esimerkiksi kestävä kehityksen edistäminen kaupunkiympäristöissä edellyttää joustavia ratkaisuja paikallistasolla (Urijankangas & Voutilainen, 2018, s. 71–72), jossa asukastiedolla on keskeinen merkitys.

Mitä tämän tutkimuksen perusteella pitäisi huomioida kaupunkisuunnittelussa, kun kohteena on erityisesti 60–70-luvulla rakentuneiden lähiöiden kehitystarpeet? Asumispolkuajattelu ottaa lähtökohdakseen asukkaiden ja kotitalouksien näkökulman (Clapham, 2005, s. 247–252). Sen mukaan esimerkiksi poliitikoilla, viranhaltijoilla tai tutkijoilla ei ole riittävää tietoa siitä, miten alueita tulisi kehittää, vaan tutkimukseen ja päätöksentekoprosesseihin tulee ottaa mukaan erilaisia näkökulmia omaavia asukkaita.

Osallistavat suunnittelukäytännöt lähtevät kuitenkin yleensä hallinnon tasolla määritellyistä lähtökohdista ja tavoitteista, ja näihin on tunnistettu liittyvän monia voimasuhteisiin ja arvoihin kytkeytyviä jännitteitä (Meilvang ym., 2018). Esimerkiksi Junnilaisen (2019) mukaan yhteisöllisyyden puute nähdään yhä vahvasti lähiöitä koskevana ongelmana, kun yhteisöllisyys suhteessa asuinalueisiin määrittyy keskiluokkaisen ideaalin kautta. Vastaavasti Wallinin (2023) tutkimus tuo esiin, miten luonnon merkitys asukkaille ja lähiöiden identiteetille jää helposti tunnistamatta. Kuten tutkimuksemme tuo esiin, ulkoapäin tuleva katsontakanta ei tunnista lähiöiden todellisuuden monimuotoisuutta, jos asukaskokemus ja arjen käytännöt jäävät huomiotta. Erityisesti asukkaiden emotionaalinen suhde alueeseen jää helposti havaitsematta, kriittinen tieto hyödyntämättä ja arvostusten kehittyminen hahmottamatta.

Oikeuttamisen maailmojen jäsenyys yhdistettynä asumispolkuihin voi auttaa tutkijoita, suunnittelijoita ja muita asiantuntijoita tiedostamaan, millaisia arvojen ristiriitoja asukkaiden osallistumiseen liittyy ja rajataanko joitain arvoja tietoisesti tai tiedostamatta osallistumisprosessien ulkopuolelle (Meilvang ym., 2018). Asukkaille tärkeää voi olla esimerkiksi tasaveroinen yhteisön jäsenyys tai luova osallistuminen alueen kehittämiseen. Samaan aikaan suunnittelijat voivat kuitenkin kaivata tietoa asuntomarkkinoiden tai alueen infrastruktuurin kehittämiseksi (Stapper & Duyvendak, 2020; Barinaga, 2017; Meriluoto & Kuokkanen, 2022). Suunnittelijoiden valitsemat osallistamiskäytännöt ja niihin liittyvät oletukset rajaavat pois joitain arvostuksia, jotka voivat silti olla asukkaille tärkeitä.

Polkujen hahmottelua voisi käyttää myös menetelmällisenä työkaluna kaupunkisuunnitteluprosesseihin kuuluvissa osallistavissa työpajoissa. Hahmottelun avulla on mahdollista tunnistaa, mitä asukkaat eri vaiheissa asumispoluillaan arvostavat. Arvojen moninaisuuden tunnistaminen tarjoaa lisäksi mahdollisuuden ymmärtää asukaslähtöisesti eri tilanteisiin ja tavoitteisiin kytkeytyviä voimasuhteita ja jännitteitä. Näin myös asiantuntijat pääsevät lähemmäksi asukkaiden arjen tasoa ja heille tärkeitä asioita (Meriluoto & Kuokkanen, 2022; Breviglieri, 2018). Tällaisella lähestymistavalla saadaan paremmin näkyväksi arvostusten kirjo, mutta myös niiden ajallinen yhteen kietoutuminen esimerkiksi asukaslähtöisen toiminnan ja huolenpidon sekä kulttuuriperinnön tunnistamisen ja säilymisen näkökulmasta. Näin kaupunki ja asuinalueet säilyvät avoimina ja merkityksiltään moninaisina.

Lähteet

- Asikainen, E.** (2011). Asukkaat lähiöluonnon osallisina. *Alue ja ympäristö*, 40(1), 29–41. [https://
aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64496](https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64496)
- Berger, L. & Savolainen, P.** (2023). Betonia, metsää, mielikuvia: Lähiöiden perintöytymisen monet kasvat. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 60(3), 6–25. <https://doi.org/10.33357/ys.125840>
- Berger, L., Kouri, K., Savolainen, P. & Teräsvuori, H.** (2024). Mikä lähiö? Lähiön käsite 1920-luvulta 2020-luvulle. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 61(2), 11–44. [https://doi.org/10.33357/
ys.129022](https://doi.org/10.33357/ys.129022)
- Boltanski, L. & Thévenot, L.** (1999). The sociology of critical capacity. *European Journal of Social Theory*, 2(3), 359–377. <https://doi.org/10.1177/136843199002003010>
- Boltanski, L. & Thévenot, L.** (2006). *On justification. Economies of Worth*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Breviglieri, M.** (2018). The Guaranteed City. The Ruin of Urban Criticism? Teoksessa J. Resende, A. Martins, M. Breviglieri M. & C. Delaunay (toim.), *Challenges of Communication in a Context of Crisis: Troubles, Misunderstandings and Discords*. Cambridge: Cambridge Scholar Publishers.
- Clapham, D.** (2002). Housing pathways: A postmodern analytical framework. *Housing, Theory and Society*, 19(2), 57–68.
- Clapham, D.** (2005). *The meaning of housing: A pathways approach*. Bristol: The Policy Press
- Crawford, J.** (2015). “The (Unintended) Consequences of Governance?”: Examining the Role of “Frames” in Creating Imaginary Housing Systems and their Importance for Understanding the Practices of Senior Housing Professionals. *Housing, Theory and Society*, 32(3), 302–319. DOI: 10.1080/14036096.2015.1025913
- Crawford, J., Mckee, K. & Leahy, S.** (2020). The Right to Rent: Active Resistance to Evolving Geographies of State Regulation. *Int. J. Urban Reg. Res.*, 44, 415–428. [https://doi.
org/10.1111/1468-2427.12731](https://doi.org/10.1111/1468-2427.12731)
- Eranti, V.** (2014). Oma etu ja yhteinen hyvä paikallisessa kiistassa tilasta. *Sosiologia*, 51(1), 21–38. <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124102>
- Eskelä, E.** (2018). ‘Housing Pathways of Skilled Migrants: Indian Professionals in Helsinki, Finland’. *Housing, Theory and Society*, 35(4), 474–494. [https://doi.org/10.1080/14036096.2017.13
87172](https://doi.org/10.1080/14036096.2017.1387172)
- Gibler, K. M. & Tyvimaa, T.** (2014). The Potential for Consumer Segmentation in the Finnish Housing Market. *Journal of Consumer Affairs*, 48(2), 351–379. [https://doi-org.libproxy.tuni.
fi/10.1111/joca.12037](https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1111/joca.12037)
- Granfelt, R. & Turunen, S.** (2021). *Naisten asumispoluilta kerrottua. Asukkaiden ja ammattilaisten kokemuksia asunnottomuudesta, kodista ja asumissosiaalisesta työstä*. Helsinki: Y-Säätiö.
- Haltia, E., Keskinen, P., Karikallio, H., Alho, E. & Vuori, L.** (2019). Kaupunkiseutujen asukkaiden asumispreferenssit - Miten ja missä kaupunkilaiset haluavat asua? PTT raportteja 260. https://www.ptt.fi/wp-content/uploads/media/ptt_rap260_yhdistetty1.pdf
- Hasu, E. & Hirvonen, J.** (2015). Kestävästi kaupungissa? Pääkaupunkiseudun asukasprofiilit kohtaavat kaupunkisuunnittelun kestävyuden tavoitteet. *Yhteiskuntapolitiikka*, 80(6), 575–586. <https://www.julkari.fi/handle/10024/130389>
- Hasu, E.** (2017). *Asumisen valinnat ja päätöksenteko paljastettuina: ”Mitä kaikkea me ei tajuttukaan kun tähän muutettiin ja mökistä luovuttiin”*. [Doctoral Thesis, Aalto University]. Aalto University. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-7327-9>
- Hynynen, K.** (2020). *Tampereen kaupunkiseudun asuinalueiden eriytymiskehitys ja toimenpidesuosituksset*. Tampereen kaupunkiseutu. [https://tampereenseutu.fi/
wp-content/uploads/2020/08/Raportti-Tampereen-kaupunkiseudun-asuinalueiden-eriytymiskehityksesta_19112020.pdf](https://tampereenseutu.fi/wp-content/uploads/2020/08/Raportti-Tampereen-kaupunkiseudun-asuinalueiden-eriytymiskehityksesta_19112020.pdf)
- Jokinen, A., Raitakari, S. & Ranta, J.** (toim.) (2022). *Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa: Konstruktionistisia jäsenyyksiä*. Tampere: Vastapaino. [https://doi.org/10.58181/
VP9789523970014](https://doi.org/10.58181/VP9789523970014)

- Juhila, K., Jolanki, O. & Vilkkö, A.** (2016). Siirtymät ja valinnat vanhojen ihmisten ja asunnottomien asumispoluilla. Teoksessa K. Juhila & T. Kröger (toim.) *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: SoPhi. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6664-5>
- Juhila, K. & Kröger, T.** (2016). Esipuhe. Teoksessa K. Juhila & T. Kröger (toim.) *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: SoPhi. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6664-5>
- Junnilainen, L.** (2019). *Lähiökylä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta*. Tampere: Vastapaino.
- Juntto, A.** (2010). Asumisen historiallinen muutos Suomessa ja polkuriippuvuus. Teoksessa A. Juntto (toim.) *Asumisen unelmat ja arki: suomalainen asuminen muutoksessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Juntunen, M. & Al Aloulou, O.** (2019). *Resettled Refugees and Asylum Seekers in the Finnish Housing Market: Iraqi, Syrian and Eritrean Experiences*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. <https://www.doria.fi/handle/10024/178091>
- Juvenius, J.** (2023). *Social Housing and its Justification in Finland Today*. Saatavilla: <https://ssrn.com/abstract=4610748>. (Preprint)
- Koistinen, K., Honkanen, K., Peura-Kapanen, L. & Poikolainen J.** (2017). Asumisen arvostukset ja paikkaan kiinnittyminen – Asuinaluekokemuksia Espoosta ja Lahdesta. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 55(1), 33–51. <http://www.yss.fi/yhdyskuntasuunnittelu-lehti/lehden-numerot/2017-1-vol-55/>
- Kortteinen, M., Tuominen, M. & Vaattovaara, M.,** (2005). Asumistoiveet, sosiaalinen epäjärjestys ja kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla. *Yhteiskuntapolitiikka* 70(2), 121–131.
- Kauko, O. & Forsberg, H.** (2018). “Housing pathways, not belonging and sense of home as described by unaccompanied minors.” *Nordic social work research*, 8(3), 210–221. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2017.1343743>
- Keskinen, V. & Ahola, N.** (24.5.2021). *Mitä kyselytutkimukset kertovat helsinkiläisten muuttoaikeista ja niiden syistä? Kaupunkitiedon verkkolehti*. Helsingin kaupunki. Saatavilla: <https://kaupunkitieto.hel.fi/fi/mita-kyselytutkimukset-kertovat-helsinkiläisten-muuttoaikeista-ja-niiden-syista>
- Kyttä, M., Pahkasalo, K. & Vaattovaara, M.** (2010a). Asuminen – Eletty unelma. Teoksessa A. Juntto (toim.) *Asumisen unelmat ja arki: suomalainen asuminen muutoksessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kyttä, M., Pahkasalo, K. & Vaattovaara, M.** (2010b). Asumisunelmat tosielämässä. Teoksessa A. Juntto (toim.) *Asumisen unelmat ja arki: suomalainen asuminen muutoksessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lapintie, K.** (2010). Intohimon hämärä kohde. Mitä asukas haluaa? *Yhdyskuntasuunnittelu*, 48(2), 41–57. http://www.yss.fi/yks2010-2_07-lapintie.pdf
- Lehtonen, P.** (2023). Osallisuus muodostuu vastavoimana ulkopuolisuuden kokemukselle. *Kestävä kaupunkikehitys -juttusarja. Poliitikasta.fi*. <https://politiikasta.fi/osallisuus-muodostuu-vastavoimana-ulkopuolisuuden-kokemukselle/>
- Løyning, T.** (2022). Re-politicizing financial regulation: a sociological analysis of the debate on loan-to-value regulation in Norway. *Housing Studies*, 37(4), 624–643, DOI: 10.1080/02673037.2020.1823328
- Meilvang, M.L., Carlsen, H.B. & Blok, A.** (2018). Methods of engagement: On civic participation formats as composition devices in urban planning. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 5(1-2), 12–41, DOI: 10.1080/23254823.2018.1452621
- Meriluoto, T. & Kuokkanen, K.** (2022). How to make sense of citizen expertise in participatory projects? *Current Sociology*, 70(7), 974–993. <https://doi.org/10.1177/00113921211057604>
- Nevalainen, J.** (2024). Havaintoja vuosina 2020–2022 toteutetusta Lähiöohjelmasta. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 61(2), 6–10. <https://doi.org/10.33357/ys.142604>
- Niemi, V. & Ahola, E.** (2017). Pathways between housing and homelessness of young income support recipients in Helsinki, Finland. *European Journal of Homelessness*, 11(2), 39–61. <https://www.feantsaresearch.org/download/article-25333273510515658196.pdf>

- Pinkster, F. M.** (2014). "I Just Live Here": Everyday Practices of Disaffiliation of Middle-class Households in Disadvantaged Neighbourhoods. *Urban Studies*, 51(4), 810–826. <https://doi.org/10.1177/0042098013489738>
- Puumala, E.** (2023). Arjen rutiinit ja kohtaamiset tärkeitä yhteisöllisyydelle ja kuulumisen tunteelle. Kestävä kaupunkikehitys -juttusarja. *Politiikasta.fi*. <https://politiikasta.fi/arjen-rutiinit-ja-kohtaamiset-tarkeitayhteisollisyydelle-ja-kuulumisen-tunteelle/>
- Raitakari, S. & Juhila, K.** (2016). Asumispolkujen tutkimisen lähtökohdat ja menetelmät. Teoksessa K. Juhila & T. Kröger (toim.) *Siirtymät ja valinnat asumispoluilla*. Jyväskylä: SoPhi. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6664-5>
- Rasinkangas, J.** (2013). Sosiaalinen eriytyminen Turun kaupunkiseudulla: tutkimus asumisen alueellisista muutoksista ja asumispreferensseistä. Siirtolaisuusinstituutin tutkimuksia A 43. Siirtolaisuusinstituutti: Turku. <https://www.doria.fi/handle/10024/178457>
- Ritala-Koskinen, A.** (2022). Yksin asuvien aikuisten perhe- ja asumispolut – Valintoja, sattumia, marginaaliin ajautumisia? Teoksessa A. Jokinen, S. Raitakari & J. Ranta (toim.) *Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia jäsennyksiä*. Tampere: Vastapaino. <https://doi.org/10.58181/VP9789523970014>
- Roivainen, I.** (1999) *Sokeripala metsän keskellä: lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Ruoppila, S., & Turtiainen, P.** (2024). Lähiö suomalaisessa lähiötutkimuksessa. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 61(2), 45–72. <https://journal.fi/yhdyskuntasuunnittelu/article/view/129151>
- Sipilä, M., Bäcklund, P., & Tyrväinen, L.** (2009). Vaikuttamisen rajoilla: Onko koetulla luonnolla sijaa kaupungin suunnittelussa ja päätöksenteossa? *Alue ja ympäristö*, 38(1), 39–50. <https://alueajamparisto.journal.fi/article/view/64365>
- Soaita, A. M.** (2022). Everyday activism: Private tenants demand right to home. *Housing Studies*, DOI: 10.1080/02673037.2022.2036329
- Stapper, E. W. & Duyvendak, J. W.** (2020). Good residents, bad residents: How participatory processes in urban redevelopment privilege entrepreneurial citizens. *Cities*, 107, 102898. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102898>
- Stjernberg, M.** (2019). *Concrete Suburbia: Suburban housing estates and socio-spatial differentiation in Finland*. [Väitöskirja, Geotieteiden ja maantieteen osasto]. University of Helsinki.
- Strandell, A.** (2017). *Asukasbarometri 2016. Kysely kaupunkimaisista asuinympäristöistä*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 19/2017. <http://hdl.handle.net/10138/193009>
- Sunikka, S.** (2016). *Hietsussa yöpyneiden asunnottomuuspolut. Liikkuvuus asunnottomuuden ja asuntoväestön välillä*. [Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatintutkimus: Helsingin yliopisto]. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=971cb92e-9f9b-4f46-9cc7-436e4ef7c966>
- Syrjälä, J.** (2022). Tulevaisuuden asumispolun siirtymät tilapäisessä asumispalvelussa majoittuvien asunnottomien kerronnassa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 87(2), 175–185. <https://www.julkari.fi/handle/10024/144234>
- Tampereen kaupunki** (2.2.2024). *Asumisen ja rakentamisen tietokkuna. Asuminen. Saatavilla:* <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiMWRmZDE4MjQ0MDkYSooyZjIOLTKyY2QtN2NkZWVlZTRiZTRjIiwidCI6ImRkZTVkYzEyLWJkM2MtNGMwNi04NWNjLTMoMzYxZWZlOWFkNCIsImMiOiI9>
- Tampereen kaupunki** (17.5.2023). *Tampere alueittain. Saatavilla:* <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiMDC4MTkxMzYtZmVkMyooZWEoLWJkMjMtNGMwNi04NWNjLTMoMzYxZWZlOWFkNCIsImMiOiI9>
- Tampereen kaupunki** (17.11.2022). *Peltolammille uusi koulu, palveluja ja asumista – asemakaavaluonnokset nähtävillä. Saatavilla:* <https://www.tampere.fi/ajankohdaista/2022/11/17/peltolammille-uusi-koulu-palveluja-ja-asumista-asetakaavaluonnokset>

- Tampereen kaupunki** (16.8.2021). *Kaupunginhallituksen kokous, § 351 Peltolammin hyvinvointikeskuksen uudisrakennuksen tarveselvitys*. Saatavilla: [https://tampere.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Kaupunginhallitus/Kokous_1682021/Peltolammin_hyvinvointikeskuksen_uudisra\(213016\)](https://tampere.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Kaupunginhallitus/Kokous_1682021/Peltolammin_hyvinvointikeskuksen_uudisra(213016))
- Thévenot, L.** (2014). Voicing concern and difference. From public spaces to common-places. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 1(1), 7–34. <https://doi.org/10.1080/23254823.2014.905749>
- Thévenot, L., Moody, M. & Lafaye, C.** (2000). Forms of valuing nature. Arguments and modes of justification in French and American environmental disputes. Teoksessa M. Lamont & L. Thévenot (Toim.) *Rethinking comparative cultural sociology. Repertoires of evaluation in France and the United States*. Cambridge University Press, Cambridge, 229–272.
- Urjankangas, H.M. & Voutilainen, O.** (2018). *Edelläkävijyydestä kestävää kasvaa – Kaupunkiohjelma 2018–2022*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Vilkama, K.** (2011). *Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla*. [Väitöskirja: Helsingin yliopisto]. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/28183>
- Vilkama, K., & Vaattovaara, M.** (2015). Keskiluokka kuin kotonaan? Kokemuksia sosioekonomisesti heikoimmilla alueilla asumisesta pääkaupunkiseudulla. *Yhteiskuntapolitiikka*, 80(3), 207–220. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015061010177>
- Vilkama, K., Vaattovaara, M. & Dhalmann, H.** (2013). Kantaväestön pakoa? Miksi maahanmuuttajakeskittymistä muutetaan pois? *Yhteiskuntapolitiikka*, 78(5), 485–497. <https://www.julkari.fi/handle/10024/110570>
- Wallin, A.** (2023). Green Neighbourhood Identity: How Residents Use Urban Nature Against Territorial Stigmatization in Finnish Housing Estates. *Housing, Theory and Society*, 40(5), 623–641. DOI: [10.1080/14036096.2023.2242856](https://doi.org/10.1080/14036096.2023.2242856)
- Ympäristöministeriö.** (ei pvm.) *Lähiöohjelma*. Ympäristöministeriö. Saatavilla: <https://ym.fi/lahioiden-kehittaminen>

Asumissosiaalinen lähityö gentrifioituvalta asuinalueelta poismuuttamaan joutuvien asukkaiden parissa¹

Kirsi Juhila, Suvi Raitakari, Rosa Karjalainen,
Jenni Mäki ja Päivikki Kuoppakangas

Artikkelissa paneudutaan prosessiin, jossa haavoittuvassa asemassa olevat asukkaat joutuivat muuttamaan pois eräältä kaupungin vuokrataloalueelta. Muutto tuli ajankohtaiseksi kaupunkirakenteen tiivistämisen myötä. Prosessia tarkastellaan gentrifikaation viitekehystä käsin. Tutkimuksen aineisto koostuu asukkaiden parissa alueen tyhjentämisen viimeisten kuukausien aikana työskennelleiden, asumissosiaalista lähityötä tekevien työntekijöiden haastatteluista. Haastattelujen kerronnallinen analyysi rakentaa kuvaa työntekijöiden vahvasta toimijuudesta tiukkojen aikataulujen ja toiminnallisten reunaehtojen raameissa. He auttoivat asukkaita uusien asuntojen etsimisessä

1 Tutkimus on osa sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamaa tutkimushanketta "Segregaation ja asunnottomuuden vastainen asumissosiaalinen työ haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten asumis- ja palvelupoluilla" (SEGRA) 2021–2023.

ja lievensivät eri tavoin muuton negatiivisia seurauksia. Tulokset tekevät näkyväksi myös kaupunkitilan muutoksiin kytkeytyvää kaupunkitilallista epäoikeudenmukaisuutta. Sosiaalisesti kestävä kaupunkikehityksen takaamiseksi olisi tärkeää hyödyntää asumissosiaalisessa lähityössä syntyvää tietoa ennakoivasti kaupunkisuunnittelussa.

Avainsanat: tiivistyvä kaupunki, gentrifikaatio, pakkomuutto, tilallinen epäoikeudenmukaisuus, asumissosiaalinen lähityö

DOI: <https://doi.org/10.33357/ys.129681>

Johdanto

Tiivistyvä kaupunkirakenne on tavoite, jota kohti nykyisin pyritään erityisesti kasvukeskusten suurissa kaupungeissa. Tiivistäminen tarkoittaa usein myös vanhan asuntokannan uudistamista, kuten tämän tutkimuksen kohdealueella. Kyse on lähellä kaupungin keskustaa sijaitsevasta maankäytöllisesti arvokkaasta alueesta, jonne kaavoitettiin täydennysrakentamista vanhan asuntokannan saneeraamisen lisäksi. Noin 200 alueen asukasta menetti 2020-luvun alkuvuosina vuokra-asuntonsa asuintalojen purkamisen ja peruskorjaamisen vuoksi. Kaupunki ja asunnot omistava vuokrataloyhtiö ryhtyivät hoitamaan prosessin sosiaalisia seurauksia asumissosiaalisen lähityön (ks. Granfelt, 2013, 2022; Granfelt & Turunen, 2021) keinoin useiden toimijoiden, kuten sosiaalityöntekijöiden, asumisneuvojien ja kolmannen sektorin työntekijöiden, yhteistyönä. Tutkimuksessamme keskityimme analysoimaan tätä työtä asukkaiden poismuuton viimeisen puolen vuoden aikana. Tänä aikana työntekijät auttoivat alueella vielä siinä vaiheessa asunutta 80–90 asukasta löytämään uusia asuntoja ja muuttamaan niihin.

Alueen uudistamisprosessin myötä sinne muuttaa jatkossa aiempia asukkaita paremmin toimeentulevaa väestöä. Tästä näkökulmasta muutosprosessia voi lähestyä gentrifikaationa (esim. Marcuse, 1985; Lees ym., 2008). Gentrifikaation laajassa kansainvälisessä tutkimuksessa muuttojen mukanaan tuomia asukasrakenteen muutoksia on tutkittu paljon. Tutkimusta on tehty enenevässä määrin myös alueilta ei-vapaaehtoisesti muuttamaan joutuneiden ihmisten pois muuttamisen kokemuksista. Tähän mennessä tutkimusta ei ole juuriakaan tehty siitä, miten asuntonsa menettäviä mahdollisesti autetaan, vai autetaanko ylipäättään, muuttoon liittyvässä kriisitilanteessa ja uusien asuntojen löytämisessä. Artikkelimme paikantuu tähän tutkimukselliseen aukkoon tehden näkyväksi tätä asukkaiden parissa tehtävää asumissosiaalista lähityötä. Tarkastelemme sitä, millaiseksi alueen tyhjentämisen prosessi jäsentyi tutkimamme tapauksen lähityöntekijöiden itsensä kertomana.

Asumissosiaalisen lähityön reunaehdot olivat tutkimuskohteessamme tiukat, sillä päätös alueen saneeraamisesta oli tehty ja asunnot piti tyhjentää tiettyyn päivämäärään mennessä. Työntekijöillä oli kuitenkin myös toimintatapautta ja heiltä odotettiin erityisesti sen varmistamista, etteivät muuttamaan joutuvat asukkaat päätyisi asunnottomiksi ja siten lisäksi asunnottomien kokonaismäärää kaupungissa. Odotuksia alueen tyhjentämisen onnistumisesta ja uusien asuntojen järjestymisestä oli sekä asukkailla, vuokranantajalla että kaupungin poliittisilla päättäjillä ja sosiaalipalvelujen johtajilla.

Tutkimuksen aineisto koostuu alueella asumissosiaalista lähityötä tehneiden työntekijöiden haastatteluista. Haastattelut sijoittuvat ajankohtaan, jossa alue oli jo lähes tyhjä ja työ pääosin tehty, mikä mahdollisti työn onnistumisten ja epäonnistumisten reflektoinnin. Ennen työntekijöiden kertomuksen analyysiä avaamme tarkemmin gentrifikaation ja siihen liittyvän pakkomuuton sekä asumissosiaalisen työn käsitteitä ja keskinäisiä suhteita minkä lisäksi kuvaamme tutkimuksen kohdealuetta, aineistoa ja analyysiprosessia.

Gentrifikaatio ja asumissosiaalinen lähityö

Suomalaisten kasvukeskusten kaupungit ovat pyrkineet 2020-luvulla lisäämään asuntotuotantoa entistä enemmän täydennysrakentamalla jo olemassa olevia asuinalueita². Täydennysrakentaminen voi tarkoittaa sekä olemassa olevien, usein peruskorjattavien talojen joukkoon sijoituvia uusia taloja, että vanhojen talojen purkamista tehokkaamman rakentamisen tieltä. Suunnittelun kielellä ilmaisten kyse on yhdyskuntarakenteen eheyttämisestä ja tiivistämisestä (Lehtonen, 2020), joilla tavoitellaan kestävästä kaupunkirakennetta paitsi taloudellisesti ja ekologisesti kuin myös sosiaalisesti perustuen hyvinvoinnin tasaiseen jakautumiseen.

Asuinalueiden tiivistämisen nimissä tehtävä täydennysrakentaminen ei kuitenkaan välttämättä edistä kaikkien kaupunkilaisten hyvinvointia, vaan voi jopa lisätä asumiseen ja kaupunkitilaan liittyvää sosiaalista eriarvoisuutta. Ihmiset, joiden on muutettava pois peruskorjattavista tai purettavista asunnoista, ovat yleensä vähävaraisia. He joutuvat usein siirtymään vasten tahtoon toisille asuinalueille, ajautuvat toistuvien muuttojen kierteeseen tai päätyvät jopa asunnottomiksi. Heidän kohdallaan voidaankin puhua kaupunkitilallisesta haavoittuvuudesta (*spatial vulnerability*, Lind, 2020).

Liitämme edellä kuvatun ilmiön 1960-luvulta lähtien länsimaaisissa kehittyvissä kaupungeissa tunnistettuun 'muuttoliikkeeseen', joka on tutkimuksissa käsitteellistetty gentrifikaatioksi (esim. Glass, 1964; Marcuse, 1985; Lees ym., 2008).

² Ks. maankäytön, asumisen ja liikenteen sopimukset (Ympäristöministeriö, 2024).

Gentrifikaatio määriteltiin alunperin prosessiksi, jossa kaupunkien keskustoissa tai sen reunoilla olevien asuinalueiden työväenluokkaiset asukkaat joutuvat muuttamaan pois keskiluokkaisten asukkaiden tieltä asuntokannan muutosten, kuten peruskorjausten myötä, koska heillä ei asuntojen kallistumisen myötä ole enää varaa asua siellä (Glass, 1964; Marcuse, 1985). Gentrifikaatiota voi tarkastella monesta näkökulmasta, mutta kiinnitymme tässä tutkimuksessa kriittiseen suuntaukseen, jossa keskiössä on alueilta pois muuttamaan joutuvien ihmisten tilanne ja kysymys kaupunkitilaan liittyvästä epäoikeudenmukaisuudesta (Lees ym., 2008; Pull ym., 2021).

Viimeaikaisessa kriittisessä tutkimuksessa gentrifikaatioon liittyvä *displacement* on saanut paljon huomiota (esim. Goetz, 2013; Atkinson, 2015; Wang, 2020; Pull & Richard, 2021; Watt, 2021), ja se on osin myös irrotettu gentrifikaation käsitteestä omaksi tutkimusalueekseen (esim. Baeten ym., 2021). Displacement voidaan kääntää pakkomuutoksi, kuten tässä tutkimuksessa teemme. Käännös ei kuitenkaan tavoita kaikilta osin englanninkielisen käsitteen merkityksiä, sillä kyse ei ole vain ei-vapaaehtoisesta muutosta, vaan usein myös kodiksi ja kotipaikaksi mielletyn asunnon ja alueen hyvästelemisestä, asukkaan ja paikan välisen suhteen katkeamisesta (Davidson, 2009; Elliott-Cooper ym., 2020). Tämän vuoksi olemme asukkaiden muuttoon liittyvä kokemuksia tutkiessamme kääntäneet käsitteen aiemmin paikastaan siirtämiseksi (Juhila ym., 2023).

Vielä odotetaan tutkimuksellista näyttöä siitä, missä laajuudessa ihmisten siirtämistä kodeistaan tapahtuu 2020-luvulla suomalaisissa kasvukeskuksissa tiivistyvän kaupungin seurauksena (ks. kuitenkin keskustelu ekogentrifikaatiosta, Wallin, 2021; Leino ym., 2022). Siitäkin käydään keskustelua, soveltuuko käsite ylipäätään kuvaamaan suomalaisten kaupunkien muutosprosesseja (Lilius, 2022). Gentrifikaatiota on kuitenkin nähtävissä ainakin yksittäisissä kohteissa: esimerkiksi silloin kun 1970- ja 1980-luvulla rakennettuja, vuokratasoa ja asukasvalintaa koskevasta säätelystä vapautuvia elementtikerrostaloja puretaan korkeampien talojen tieltä, yksittäisiä asuinkiinteistöjä myydään tai kaupunkien keskustojen tuntumassa vielä sijaitsevia puutalovaltaisia vuokra-asuntoalueita saneerataan ja tiivistetään. Jos gentrifikaatio määritellään Hochstenbachin (2015; ref. Lilius, 2022) tavoin tilan tuottamiseksi ”asteittain varakkaimmille käyttäjille”, sen merkkejä voi paikantaa edellä kuvatun kaltaisista prosesseista ja siten myös tämän tutkimuksen kohteena olevasta tapauksesta.

Huolimatta siitä, onko muutto ihmisille seurauksiltaan positiivinen, negatiivinen tai jotain näiden väliltä, vähävaraiset ja kaupunkitilallisesti haavoittuvassa asemassa olevat asukkaat saattavat tarvita muutossa ja uuden asunnon löytymisessä monenlaista lähelle arkeaan jalkautuvaa apua, jota kutsumme asumissosiaalisiksi lähityöksi. Tämä gentrifikaation sosiaalisten

seurausten hoitamiseen liittyvä työ on kansainvälisestäikin ottaen heikosti tunnistettu ja tutkittu aihealue. Tutkimattomuus saattaa johtua osin siitä, että pohjoismaisista hyvinvointivaltiosta poiketen monissa yhteiskunnissa ihmisten odotetaan selviytyvän muuttotilanteissa ensisijaisesti omatoimisesti tai lähiverkoston avulla. Ei siis ole, mitä tutkia.

Tutkimassamme tapauksessa asumissosiaalisella lähityöllä oli merkittävä rooli asukkaiden poismuuttovaiheessa ja uusien asuntojen järjestämisessä. Tämä gentrifikaation sosiaalisia seurauksia korjaava ja lievittävä työ ansaitsee siten tulla tutkituksi ja näkyväksi. Työssä on kyse asiakas-työntekijävuorovaikutuksessa tehtävästä asumiseen liittyvästä ohjauksesta, neuvonnasta ja käytännön avusta, jota pyritään tekemään asukkaan lähtökohdista hänen todellisuutensa ja elämäntilanteensa tunnistaen ja tunnustaen (ks. Granfelt, 2013, ss. 228–229; 2022). Tarkastelemme työtä erityisesti suhteellisen toimijuuden (*relational agency*) näkökulmasta (ks. Burkitt, 2016; Lindh, 2019; Ranta, 2020). Työtä tehdään ensinnäkin suhteessa rakenteellisiin reunaehtoihin, kuten olemassa olevan asuntokannan asettamiin raameihin, asumiseen liittyviin poliittisiin linjauksiin, asemakaavoituksen ehtoihin sekä sosiaali- ja terveystaloyhtiöjärjestelmän tarjoamiin mahdollisuuksiin. Toiseksi työtä tehdään monialaisissa verkostoissa, esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan viranomaisten, vuokratilojen isännöitsijöiden ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyönä. Kolmanneksi ja ensisijaisesti sitä tehdään vuorovaikutussuhteessa asukkaisiin, suhteessa heidän tarpeisiinsa ja toiveisiinsa, kuntoonsa ja resursseihinsa.

Tutkimuksen konteksti, aineisto ja analyysi

Tutkimuksemme kontekstina on suuren kaupungin keskustan välittömässä läheisyydessä sijaitseva asuinalue. Alueen asukkaiden ja heidän parissaan työskennelleiden työntekijöiden tunnistettavuuden välttämiseksi ja asukasmäärän pienuuden vuoksi emme kerro kaupungin nimeä. Kaupunki laati alueelle asemakaavan, joka mahdollisti kaupunkirakenteen tiivistämiseen tähtäävän tavoitteen mukaisesti alueen talojen osittaisen purkamisen, peruskorjaamisen ja uudelleen rakentamisen. Aluetta toisin sanoen lähdettiin 'kohentamaan' ensisijaisesti fyysisesti, mutta sen seurauksena myös taloudellisesti (kohonneiden asuntojen hintojen ja vuokrien myötä) ja sosiaalisesti (asukasrakenteen muuttumisen myötä). Läsä olivat siten kaikki Marcusen (2015, 1264) tunnistamat gentrifikaation ulottuvuudet.

Alueella oli hieman yli 200 kaupunkitaustaisen yleishyödyllisen vuokratiloyhtiön omistamaa pientä ja huonokuntoista asuntoa. Alueen noin 200 asukasta voi luonnehtia paitsi vähävaraisiksi myös eri tavoin haavoittuvassa asemassa ja elämäntilanteessa oleviksi (haavoittuvuuden käsitteestä, ks. esim. Kuronen,

2022). Kaupunkitilallisesta haavoittuvuudesta kertoo se, että yli puolet asukkaista oli ollut asunnottomana ennen alueelle muuttamista (Mäki ym., 2023). Suuri osa asukkaista oli asunut alueella pitkään, useita vuosia ja koki sen kotipaikakseen, jolloin muutossa oli kysymys asukkaiden ja paikan välisen suhteen katkeamisesta (Juhila ym., 2023).

Asukkaat joutuivat muuttamaan asunnoistaan ja alueelta pois ilman lupusta tai odotusta siitä, että he voisivat muuttaa takaisin peruskorjattuihin tai alueelle rakennettaviin uusiin asuntoihin. Kyse oli Pullin (2020) käsitteellä ilmaistuna rakenteellisista, alueen ja asuntojen kunnostamiseen ja korjaamiseen liittyvistä irtisanomisista (*structural evictions*). Vaikka alueen muutosta oli suunniteltu ja valmisteltu kaupungissa pitkään, tuli irtisanomisilmoitusten ajankohta kuitenkin lopulta osin yllätyksenä asukkaille ja aikaa uusien asuntojen etsimisille jäi niukasti. Noin kuusi kuukautta ennen asuntojen tyhjentämisen takarajaa alueella asui vielä 80–90 ihmistä. Tutkimuksemme käsittelee näiden viimeisten kuukausien tapahtumia.

Asuntojen tyhjentäminen sekä asukkaiden auttaminen uusien asuntojen löytämisessä viimeisten kuukausien aikana oli vaativa prosessi asumissosiaaliselle lähityölle. Käytettävissä ei ollut valmista toimintamallia, eikä selvyyttä tai suunnitelmaa siitä, mille organisaatiolle ja ammattiryhmälle työ oikeastaan kuuluisi. Asumissosiaalista lähityötä tekivät alueella lopulta eri ammattien edustajat: lähihoitajat, psykiatriset sairaanhoitajat, sosionomit ja sosiaalityöntekijät. He edustivat useita eri organisaatioita, jotka sijoittuivat kunnalliselle, kolmannelle ja yksityiselle sektorille seuraavalla tavalla:

- Vuokranantaja (yleishyödyllinen toimija)
- Liikkuva aikuissosiaalityö (kunnallinen toimija)
- Gerontologinen sosiaalityö (kunnallinen toimija)
- Asumisneuvonta (kunnallinen toimija)
- Haittoja vähentävä päihde- ja asunnottomuustyö (3. sektorin toimija)
- Matalan kynnyksen yhteisötyö (3. sektorin toimija)
- Muutto- ja kotiapu (yksityinen toimija)

Aineisto koostuu näiden organisaatioiden työntekijöiden 12 teemahaastattelusta (H1–H12), jotka kerättiin vuosina 2021 ja 2022. Kaksi haastattelusta on samoissa organisaatioissa toimivien parihaastatteluja niin, että aineistossa kuuluu kaikkiaan 14 työntekijän ääni. Haastattelujen teemat olivat: 1) alueen tyhjentämisen historia ja käytännöt, 2) alueen asukkaiden asumispolut, 3) paikallisuus ja yhteisö asuinalueella, 4) asukkaiden osallisuus ja palvelutarpeet alueen tyhjentämisessä ja 5) asukkaiden asumisen tulevaisuus. Haastattelut

kestivät keskimäärin hieman yli 2 tuntia, jolloin yhteensä aineistoa kertyi noin 25 tuntia. Kaikki haastattelut on litteroitu sanatarkasti.

Koska haastattelut tehtiin alueen tyhjentämisen loppuvaiheessa, työntekijät kuvasivat niissä päättymässä olevaa, mutta vielä tuoreessa muistissa olevaa prosessia. Lähdimme analysoimaan aineistoa ajallisena kertomuksena kysymällä, *miten työntekijät kuvaavat alueen tyhjentämisen, asukkaiden poismuuton ja uusien asuntojen järjestämisen organisoitumista ja etenemistä*. Työntekijöiden tuottaman kertomuksen analyysissä hyödynsimme Labovin ja Waletsyn (1997) esittämiä kertomuksen komponentteja: orientaatio, komplikaatio, arviointi, tulos tai ratkaisu sekä päätäntä eli coda. Lisäksi tarkastelimme kertomusta asumissosiaalisen lähityön sisältöjen ja lähityöntekijöiden suhteellisen toimijuuden näkökulmista.

Artikkelin ensimmäinen kirjoittaja teki tutkimuskysymyksen ohjaamana aineiston koodauksen Atlas.ti-analyysiohjelmalla. Hän paikansi asuinalueen tyhjentämistä kuvaavia koodeja yhteensä 51, jotka jakautuivat tasaisesti yhdeksään ajallisesti jäsentyvään, kertomuksen komponenttien mukaan jäsentyvään kokonaisuuteen, joita kutsumme koodiperheiksi.

1. Lähtötilanne: alueella jäljellä paljon apua ja tukea tarvitsevat asukkaat
2. Prosessin kaoottisuus ja suunnittelemattomuus
3. Yhteistyöverkoston rakentamista ja asukkaiden kontaktoimista
4. Palvelutarpeiden paljastumista
5. Asuntojen järjestämistä ja muutossa auttamista
6. Asukkaiden osallisuuden ja oikeuksien vahvistamista tai ohittamista
7. Psykososiaalista työskentelyä
8. Uusiin asuntoihin muuttamiseen liittyvien huolien ja mahdollisuuksien paikantamista
9. Lopputilanne: kaikki tehtiin, mikä voitiin

Labovin ja Waletsyn (1997) esittämien kertomuksen komponenttien mukaisesti orientaatiovaiheen (koodiperhe 1) jälkeen kertomuksen jännitys kasvaa ja kulminoituu kriisiin eli komplikaatioon (koodiperhe 2). Tätä puolestaan seuraavat kriisin ratkaisuyritykset ja -tavat (koodiperheet 3–7). Lisäksi kertomukseen kuuluu, että siihen punotaan prosessia refleктоivia aineksia (kaikki koodiperheet). Kertomuksen päätännässä tehdään loppuarvio eli coda prosessista (koodiperhe 9).

Seuraavassa tulosluvussa esitämme lähityöntekijöiden kertoman, alueelta pois muuton viimeisten vaiheiden muutosprosessin kronologisesti koodiper-

heittäin. Kertomusta analysoidessamme kiinnitämme erityistä huomiota lähityön sisältöihin ja työntekijöiden suhteelliseen toimijuuteen prosessin aikana.

Kertomus asumissosiaalisesta lähityöstä alueen muutosprosessissa

Lähtötilanne: alueella jäljellä paljon apua ja tukea tarvitsevat asukkaat

Työntekijät puhuivat yhdenmukaisesti alueella noin puoli vuotta ennen muuttamisen takarajaa vielä asuneista asukkaista. ”Paremmiin pärjänneiden” kerrottiin jo saaneen asunnon jostain muualta (H12). Jäljelle olivat jääneet ihmiset, ”jotka tarvitsee lisätukea ja laitostukea” (H1), ja joiden osalta asunnon löytämisen ennakoitiin olevan vaikeaa siitä syystä, että sopivia asuntoja tai asumispalveluita ei ollut tarjolla (H7; H9). Monilla asukkailla kuvattiin olevan fyysisiä, muistiin, päihteisiin tai mielenterveyteen liittyviä sairauksia (H10). Tästä näkökulmasta asukkaita voi kuvata sosiaalihuoltolain (1301/2014) käsittein erityisen tuen tarpeessa oleviksi ja siksi oikeutetuiksi suunnitelmalliseen sosiaalityön asiakkuuteen.

Kyse oli selvästi tilanteesta, jossa asumissosiaalista lähityötä tarvittiin yhdessä perustehtävässään eli asunnottomuuden ennaltaehkäisyssä, ”että ei ketään tarvis nostaa mihinkään kadulle” (H4). Kaikki tämä asumista turvaava ja asunnottomuutta ennalta ehkäisevä työ piti lisäksi tehdä todella nopeasti: ”Aikataulu oli supertiukka [...] et tosta ois ehkä voinu ilmoittaa vähän aikaisemmin että ois ollu enemmän aikaa” (H3).

Työntekijöiden toimijuutta tässä tilanteessa rajoittivat uuden asemakaavan ja sen taustalla olevan tiivistyvän kaupungin tavoitteen seurauksena syntynyt pakkomuuttotilanne, sopivien asuntojen ja asumispalvelujen puute sekä tehtävän laajuuteen nähden kohtuuttomalta tuntuva aikataulu. Näistä syistä epäonnistumisen riski, joka olisi tarkoittanut ison osan asukkaita joutumista asunnottomaksi, oli suuri. Toisaalta jo lähtötilanteessa työntekijöiden ammatillinen vastuuntunto ja asukaslähtöinen toimijuus oli vahvaa. He mielsivät tilanteen olevan vaikea haavoittuvassa asemassa oleville asukkaille, joten heidän työtehtävänsä kuului irtisanottujen asukkaiden tukeminen niin, että kaikille löytyisi asunto.

Prosessin kaoottisuus ja suunnittelemattomuus

Lähtötilanne oli vaikea. Työntekijät mielsivät sopivien asuntojen löytymisen kaikille lähes mahdottomaksi tehtäväksi annetussa ajassa. Aikataulupaineen lisäksi vaikeutta lisäsi se, että asukkaiden muuttoon liittyvät tehtävät ja etenemistavat eivät näyttäneet alussa olleen kenenkään tai minkään orga-

nisaation hallinnassa ja (suunnittelu)vastuulla, mikä herätti työntekijöissä hämmennystä. Eräs kunnan organisaatiossa työskennellyt työntekijä kuvaa tilanteen kaoottisuutta näin:

Se näyttäytyi siltä, että se ei ole kenenkään niin kuin hallinnassa, että siinä olis pitänyt olla yks koordinaattori, joka vetää sen koko paletin läpi ja jakaa ne sitten, mutta siltä se ei näyttäny. [...] Että saatto olla niinku monen paikan edustaja hoitaa jonkun asiakkaan asioita, et se oli vähän semmosta. Tai sitten että sitten jäi jotain asioita hoitamatta. (H2)

Kokonaishallinnan puute ja muutostilanteen johtamisen vaillinaisuus johtivat siihen, että lähityöntekijät eri organisaatioista eivät aluksi hahmottaneet, kenen vastuulla kunkin asukkaan tukeminen ja auttaminen oli. Vastuunotosta kertoo kuitenkin se, että omalta tai oman organisaation työkentältä ei rajattu yhdenkään asukkaan tukemista pois. Päinvastoin 'ongelmaksi' muodostui ajoittain pikemminkin päällekkäisen työn tekeminen, jolloin samaa asukasta saattoi auttaa muutossa useampi työntekijä, mikä ei ollut resurssien kannalta järkevää. Alun hallitsemattomuus oli yllättävää siinä mielessä, että periaatteessa tilanteen ei olisi pitänyt tulla yllätyksenä esimerkiksi asuntoja hallinneelle vuokrataloyhtiölle, kaupungin sosiaali- ja terveystalouden johdolle tai palveluista vastaaville esihenkilöille. Työntekijät totesivatkin, että kaoottisuus olisi voitu estää huolellisemmalla suunnittelulla: "Ehkä yhteistyötahojen ois pitänyt kunnolla palaverata aikasemmin, et kuka ottaa ketkään hoiviinsa ja miten me oikeesti edetään tässä asiassa" (H3).

Suhteellisen toimijuuden näkökulmasta tehtävän alkuvaiheita luonnehti epäselvyys siitä, millaista toimintaa ja vastuunottoa kultakin työntekijältä ja organisaatiolta tilanteessa odotettiin. Työntekijöillä ei ollut selviä askelmerkkejä omalle toiminnalleen ja keskinäiselle yhteistyölleen, joiden laatimisen he mielsivät kuuluvan joillekin muille toimijoille kuin itselleen lähityöntekijöinä. Nämä muut toimijat olivat ikään kuin jättäneet omat vastuunsa hoitamatta. Näin lähityöntekijät päätyivät ottamaan vastuuta toisistaan tietämättä osin samoista asukkaista. Osa asukkaista uhkasi jäädä kaoottisessa tilanteessa myös tunnistamatta ja tarvitsemansa avun ja tuen ulkopuolelle. Yleiskuva kuitenkin oli, että työntekijät eivät rajanneet työtään siten, että olisivat määritelleet vastuun asukkaiden auttamisesta ja tukemista kuuluvan jonkun toisen organisaation lähityöntekijöille. Päällekkäinen työskentely kertoo pikemminkin jaetusta vastuunkannosta: asukkaiden auttaminen ja tukeminen olivat ykkösprioriteetti, eikä sen pohtiminen, kenelle kukin asukas 'oikeasti' kuuluu.

Yhteistyöverkoston rakentamista ja asukkaiden kontaktoimista

Suunnittelematon ja kaoottinen lähtötilanne muokkautui koordinoitummaksi, kun työntekijät alkoivat rakentaa yhteistyöverkostoa keskenään ruohonjuuritasolla ja johtaa muutosprosessia 'alhaalta käsin'. Verkoston rakentamista vaikeuttivat osaltaan tiedon kulun ongelmat, sillä ainakin alussa "oli useampia pieniä ryhmiä missä käytiin näitä keskusteluja" (H4). Käytännön yhteistyö organisoitui lopulta kuitenkin melko hyvin, kun työntekijät kävivät yhdessä läpi alueella vielä asuvat apua ja tukea tarvitsevat asukkaat. Sen jälkeen he sopivat kuka tai mikä organisaatio ottaa kenetkin vastuulleen.

Eli me alotettiin ihan rankasti sillä, että me käyti nimen nimeltä läpi, ketä siellä asuu, minkälainen tilanne niillä on ja tietääkö kukaa niistä mitään, eliikä tarkottaen minkälainen tilanne niillä on, onko jo muuttanu pois, onko niin omatoiminen että pystyy muuttamaan ittekseen pois, tarjoaako [vuokranantaja] jatkoasuntoa. Karsittiin oikeestaan sieltä pois semmoset, jotka näyttäyty että okei, nää varmaan täältä omin jaloin kykenee sitte pois. (H5)

Jotkut työntekijät tunsivat osan asukkaista ennestään, mikä helpotti yhteydenottoa heihin ja jatkosuunnitelmien tekemistä. Toisaalta "siel oli osa semmosia joista kukaan ei edes tiennyt, että ketä he ovat". Työntekijät alkoivat sitten "tosi kylmiltää vaan sit soittelee" ja "mentii vaan tapaa ja sanottii, et morjesta morjesta mikä meininki". (H5.)

Työntekijät kertoivat keskinäisen vastuunjaon toimivuudesta ja antoivat hyvää palautetta toisilleen. Tärkeää oli keskinäinen luottamus ja se, että kaikki "kantoivat kortensa kekoon" (H5). Erityisen ja yksimielisen kiitoksen kohteena oli vuokranantajan työntekijä, jonka kerrottiin ylittäneen moninkertaisesti sen, mitä häneltä olisi voinut työroolinsa perusteella odottaa:

Se mitä hän on tehny niin se on ollu ihan häkellyttävää, et hän on kuljettanu asiakkaita omalla autollaan ja järjestäny ihan kaiken. [...] Hän on todellakin laittanu oman persoonansa jotekin käyttöön siinä, että jotenkin se et miten hän on luonu semmosta luottamuksellista suhdetta [asukkaisiin]. (H7)

Syntyneessä yhteistyöverkostossa ja asukkaiden kohtaamisissa muutkin työntekijät laajensivat työnkuviaan: "Se rakentu siinä sitten kaikkien muiden toimijoiden kanssa yhdessä vähän niin ku silleen, ei siitä oikein oo ikinä keskusteltu, että mikä on periaatteessa tarkasti se mun työnkuva" (H3). Toisaalta tuotiin myös esiin, että eri organisaatioiden työntekijöillä oli erilaiset mahdollisuudet ja velvollisuudet toimia tilanteessa; kunnallisella aikuissozialiteetilla oli lainsäädännöllinen mandaatti ja vastuu toimia, toisin kuin kolmannen sektorin toimijoilla (H5).

Kaiken kaikkiaan haastateltavat tulkitsivat ruohonjuuritason yhteistyöverkoston rakentamisen sujuneen hyvin. Oman toimijuutensa he kuvasivat vahvana ja näkivät roolinsa keskeiseksi muutosprosessissa. Tätä vahvuutta he rakensivat nimenomaan keskinäisissä suhteissaan. Vastuu asukkaiden asumisen järjestämisestä oli jaettua, eivätkä työntekijät pyrkineet siirtämään sitä toisille tai toisen organisaation työntekijöille.

Palvelutarpeiden paljastumista

Työntekijöitä yhdisti se, että kaikki jalkautuivat asuinalueelle sen tyhjentämisen viimeisten kuukausien aikana; asukkaiden koteihin, pihamaille tai alueella sijaitsevaan kolmannen sektorin toimijan ylläpitämään tupaan, jossa monet asukkaista kävivät säännöllisesti. Osa työntekijöistä – kuten tuvan, vuokranantajan ja haittoja vähentävän työn työntekijät – oli ollut läsnä alueella jo aiemmin, mutta käsillä oleva tehtävä teki asukkaiden kohtaamisesta toisenlaista. Oli suunniteltava yhdessä asukkaiden kanssa heidän tulevaa asumistaan ja laadittava arvioita kunkin tarvitsemista palveluista muuttuneessa tilanteessa. Osa asukkaista oli selvinnyt arkisessa elämässään paljolti asukkaiden keskinäisen yhteisöllisen tuen ja tuvan tarjoaman tuen varassa. Kun näitä tukimuotoja ei jatkossa olisi enää käytettävissä, muutot tuleviin asuntoihin edellyttäisivät uudenlaisia tukipalveluja.

Ja mä aattelen et mikään palvelu ei voi korvata sitä yhteisöä, mikään uusi tai mikään tukimuoto tai mikään. [...] Mun mielestä huomattavalla osalla ei ollut niitä virallisia palveluita, siis huomattavalla osalla niistä ketä ajattelin et olisivat ehkä tarvinneet. He olivat selviytyneet vaan, ja ehkä sitte, tai saattaa olla myös, että se tarve tuli vasta ilmi tässä kohtaa, kun piti ruveta tekee jotain siitä sun ihan normista poikkeavaa. Ihmiset, jotka on asunu pitkään niin miten ne voikaan osata täyttää asuntohakemuksia, tai miten ne voikaan ajatella, että sähkö pitää tilata jostain, siis mistä ja miksi ja mitenkä. (T04)

Edellä oleva puheenvuoro sisältää kriittisen näkökulman, jonka muutkin työntekijät jakoivat. Kun asukkaat olivat tähän asti jotenkuten tulleet toimeen yhteisöllisen tuen turvin, sen kääntöpuolena he olivat jääneet ilman sellaisia julkisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, joihin he todennäköisesti olisivat olleet oikeutettuja. Ääripäässä voidaan puhua jopa heitteille jäämisestä. Muutosprosessissa paljastui toisin sanoen ”paljon ihmisiä, jotka on jääny sinne ihan huomiotta” (H2). Näkymättömyys tuli esiin myös asiakirjoissa: ”Ei oo potilastiedoissa mitään yli 10 vuoteen, aikuissosiaalityössä ei mitään yli 10 vuoteen” (H6).

Asumissosiaalinen lähityö mahdollisti asukkaiden palvelutarpeiden paljastumisen. Ilman muutostilanteen vaatimaa alueelle jalkautumista ja asukkaiden kohtaamista heidän omassa arkisessa ympäristössään tämä ei olisi ollut mahdollista. Työntekijöiden toimijuus rakentui siis vahvasti suhteessa työn tekemisen fyysiseen paikkaan. Muutto paikkaan, jossa yhteisöllistä tukea ei olisi (ainakaan heti) saatavilla, pakotti työntekijät arvioimaan asukkaiden tarpeita uudelta pohjalta ja miettimään niiden järjestämistä tavalla, joka turvaisi asukkaiden ihmisarvoisen elämän ja asumisen alueelta pois muuton jälkeen. Tässä suhteessa työntekijöiden toimijuutta rajasivat väistämättä paitsi käytettävissä olevat palvelut myös olemassa olevat asumisen vaihtoehdot.

Asuntojen järjestämistä ja muutossa auttamista

Keskeiset työntekijöiden tehtävät asukkaiden muuttamisissa liittyivät uusien asuntojen hakemisen auttamiseen ja muuttojen järjestämiseen. Työntekijät alkoivat kannustaa ja ohjeistaa asukkaita vuokranantajan toimesta asuntohakemusten tekemiseksi jo ennen viimeistä puolta vuotta.

Mä rupesin oleen varmaan, oisko se sit ollu syksyä, et mä olin aina joka tiistain sit sen päivän auttelemassa sitte ihmisiä tekeen asuntohakemuksia. Ja sitte ehkä välillä vähän potkimassakin tekee niitä hakemuksia, et yritettä jotain. (H4)

Ohjeistamisen lisäksi työntekijät auttoivat asuntohakemusten tekemisessä. Usein he tekivätkin niitä asukkaiden puolesta, sillä "aika harva heistä pystyy itsenäisesti hoitaa tämmösiä" (H7). Jos asukkaat olivat entuudestaan tuttuja, heidän auttamisensa eteenpäin oli luontevampaa: "meiän tehtävä [oli] siinä sitten ruveta haarukoimaan niille mahdollisia polkuja eteenpäin, ja esimerkiksi täällä tehtiin tosi paljon noita asumishakemuksia" (H11). Tämä puolestaan vaati verkostotyötä eli yhteydenpitoa esimerkiksi sosiaalityöntekijöihin liittyen taloudellisiin ja tuetun asumisen kysymyksiin sekä potentiaalsiin vuokranantajiin: "Ja sitten rätingit [laskelmat] pöytään että tää voi saada, tää ei saa, tää saa, tää ei saa" (H11). Asuntoja tai mahdollisia palveluasumispaikkoja käytiin myös asukkaiden kanssa yhdessä katsomassa, ja työntekijä saattoi toimia asiakkaan puolesta puhujana asunnon saamiseksi.

Kun asunto oli saatu jollekin järjestettyä, työntekijät ryhtyivät organisoimaan muuttoja. Tähän työhön osallistuivat myös yksityisen muutto- ja kotiaavun työntekijät, joiden tiedettiin olevan joustavia toimijoita ja auttavan tarvittaessa esimerkiksi tavaroiden pakkaamisessa ja purkamisessa. Useat työntekijät osallistuivat itsekkin purkamis- ja pakkaamistehtäviin. Erityisen vaikeuden muuttoihin toi useissa asunnoissa ollut tuholaisongelma, minkä

vuoksi vaatteita ja huonekaluja jouduttiin puhdistamaan tai heittämään pois. Tämä aiheutti surua asukkaille ja monenlaisia ratkaistavia kysymyksiä työntekijöille: ”Miten suojataan itsemme, miten suojataan tulevat asunnot [...] sitte välillä me tehtiin ihan sitä, että me pakattiin asiakkaan tavaroit jättesäkkeihin, vietiin maitokärryillä sosiaalityöntekijän kans niit saunaan” (H10).

Työntekijät kuvasivat asunnon järjestämisen ja muutossa auttamisen tehtäviään samalla tavoin. Ammattinimikkeistä huolimatta kaikki tekivät työtä ”kädet savessa” (H6). Sen pohtiminen, mikä olisi varsinaisesti kuulunut kenenkin työtehtäviin jäi taka-alalle: ”En tiedä oikein, että mikä on varsinaisesti sit kuulunu, tai miten mun ois pitäny tehdä, mut paljon on tullu tehtyä” (H3).

Asuntojen järjestämisen ja muutoissa auttamisen tehtäviä voi luonnehtia etulinjan asumissosiaaliseksi lähityöksi, jossa konkreettisesti varmistettiin ja turvattiin ’tässä ja nyt’ asumisen jatkuvuus ja ennalta ehkäistiin asunnottomuutta. Työntekijät kuvasivat toimijuutensa vahvana kertoessaan, kuinka ratkaisivat asunnon hakemisessa ja muutoissa esiin tulleita ongelmia sekä tekivät tuloksellista yhteistyötä paitsi toistensa, myös muiden tahojen – kuten asumispalvelujen, sosiaalityöntekijöiden ja mahdollisten vuokranantajien – kanssa.

Asukkaiden osallisuuden ja oikeuksien vahvistamista tai ohittamista

Asukkaiden osallisuus näyttäytyi työntekijöiden kerronnan valossa melko rajalliselta. Työntekijät arvioivatkin paljon sitä, miten asukkaiden osallisuus ja oikeus omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin toteutuivat tai jäivät toteutumatta nopeatempoisessa prosessissa. Lähtökohtaisestihan alueelta pois muuttaminen ei ollut asukkaiden oma valinta. Työntekijät pyrkivät mahdollisuuksien mukaan aktivoimaan asukkaita järjestämään omia asumisasioitujaan: ”Niin mä oon sanonu, että kannattaa nyt itse soittaa tänne, minne se asuntohakemus on tehty, ja kannattaa soittaa ja pommittaa sinne ja kysellä vähän väliä ja vaikka mennä käymään siellä” (H8).

Työntekijät myös kuuntelivat asukkaiden asuntoon liittyviä toiveita, joita esitettiin erityisesti asunnon sijainnista. Jotkut ilmoittivat, että eivät halua muuttaa tiettyihin kerrostalolähiöihin ja työntekijät ymmärsivät tämän.

Joidenki kohalla, et jos tää menis [kerrostalolähiöön] yksin et lukkiutuus sit yksin sinne kotiin ja ei liiku sieltä mihinkään, et en mä oikein semmostakaan tai ei ehkä ois voinu aatella niin että ois vaan hyvällä sydämellä voinu ajatella että no se meni ihan nappiin. Et [...] ihmiset esimerkiks paljon kerto siitä et mä haluisin vaikka [puutalokaupunginosaan], koska mä oon asunu siellä joskus lapsuudessa, tai että mulla on joku tuttu jossain ja se käy mulle tosi

hyvin ja se ois tosi kiva, mun kuntouttava työtoiminta on siinä lähellä, niin kyllä minä aina kirjotin ylös että no mä yritän sinnepäin kaupunkia kattoo jotain. (H4)

Käytännössä asuinaluetoiveet eivät aina toteutuneet, jolloin asukkaat joutuivat tinkimään niistä. Uutta asuntoa ei ollut helppo löytää läheltä vanhaa aluetta muun muassa vuokratason kalleuden vuoksi. Niihin ”aluks tehtiin hakemuksia”, ”mutta sitten kun he seuraavan kerran soitti, mä sanoin et pitäiskö meidän nyt vähän laajentaa tätä juttua, että eikö se nyt olis hyvä että sais edes jostain sen asunnon ja, loppuvaiheessa se alko sit olee enemmän se kaikkiruokasuus” (H8). Työntekijät yrittivät pehmentää pettymyksiä esimerkiksi lähtemällä asukkaan kanssa yhdessä katsomaan asuntoa ja miettimällä, miten sen voisi sisustaa viihtyisäksi.

Asukkaat saattoivat myös kieltäytyä tarjotuista asunnoista ”ja silti heidän kans on vaa jatkettu sitä etsimistä” (H4). ”Ei se ollu niin, että ihmisille osotetaan joku paikka, vaan niitä kuultiin, ja ei välttämättä sitten heti ensimmäiset tai toiset eikä kolmannetkaan asunnot sitten johtanu siihen uuteen asumiseen” (H10).

Toisaalta toiveiden kuulemisen rajat ja ylipäätään asunnon saamisen rajat tulivat prosessissa myös vastaan. Työntekijät kertoivat tämän asukkaille: ”ei tulis semmosta et jotenki annetaan semmonen ruusunen [kuva] et kyllä me vaan täältä kaikille asunto annetaan” (H4). Asukkaiden osallisuuden ja oikeuksien näkökulmasta työntekijät kuitenkin arvioivat pahimman loukkauksen tapahtuneen jo ennen kuin he jalkautuivat alueelle. ”Heillä ois ollu jokaisella oikeus tietoon aikaisemmin, oikeus vaihtoehtoihin, tietoon niistä eri vaihtoehtoista, oikeus henkilökohtaiseen sosiaalityöntekijään” (H1).

Osallisuuden näkökulmasta työntekijät myös tulkitsivat verkostoitumisen ja tavan, jolla asukkaat jaettiin eri lähityöntekijöiden kesken, osin ongelmallisiksi. Asukkaan itsensä olisi pitänyt saada tieto ensimmäisenä ”eikä niin et joku viranomaisverkosto junailee täällä et hei mitäs me tälle tehtäis, okei no nyt meillä on hyvä suunnitelma, kerrotaan asiakkaalle vaan, et se asiakas ois pitäny osallistaa ehkä siihen” (H7).

Työntekijät kertoivat, että yleinen negatiivinen asenneilmapiiri on omalta osaltaan vaikeuttanut haavoittuvassa asemassa olevien asukkaiden osallisuuden ja oikeuksien toteutumista. ”Harvassa on ne ihmisryhmät tai asiakasryhmät, et keitä tällä tavalla voitais kohdella, et kyl se semmonen välinpitämättömyys tässä palvelujärjestelmässäkin näitä kohtaan [...] on paistanu täs läpi koko tän prosessin” (H6).

Tulkittaessa suhteellisen toimijuuden realisoitumista asukkaiden osallisuuden ja oikeuksien näkökulmasta voidaan todeta, että asumissosiaalista

lähityötä alueella tehneet työntekijät vahvistivat asukkaiden toimijuutta. Työntekijät aktivoivat asukkaita omien asioidensa järjestämisessä, kuuntelemalla heidän asumistoiveitaan ja pyrkimällä vaikuttamaan siihen, että asumistoiveita voitiin ainakin osin toteuttaa. Toisaalta asukkaiden osallisuutta heikensivät asumisvaihtoehtojen puute, suru kodin menettämisestä sekä liian myöhäinen mukaanotto prosessiin, mikä kertoo osaltaan heidän heikosta yhteiskunnallisesta asemastaan ja kaupunkitilallisesta haavoittuvuudestaan. Samat seikat asettivat työntekijät ammattieettisesti vaikeaan tilanteeseen ja siten heikensivät heidän toimijuuttaan. Pakkomuuttotilanteissa heidän mahdollisuutensa vahvistaa ja kunnioittaa asukkaiden osallisuutta ja (valinnan) oikeuksia osoittautuivat rajallisiksi.

Psykososiaalista työskentelyä

Samanaikaisesti, kun työntekijät auttoivat asukkaita konkreettisesti asunon hankkimisessa ja muuttojen järjestämisessä, heidän työskentelynsä oli psykososiaalista. Tämä tarkoitti asukkaiden rohkaisemista ja toivon luomista sen suhteen, että vastentahtoisesta muutosta huolimatta asiat kyllä järjestyvät tavalla tai toisella: "asuminen onnistuu jossain muuallaki" (H12). Työ oli vaikeaa, sillä monien asukkaiden kerrottiin kiintyneen asuinalueeseen ja sen ympäristöön: "Haastavaa totta kai saada ne ihmiset jotenki uskoon siihen, koska joillekihan se tuntu ihan mahdottomuudelta se, että täältä joutuu lähteen, ja miten osaa, kun on esimerkiksi käyny aina tossa kaupassa ja aina tosta kirkolta hakenu ruokaa" (H4).

Asukkaiden pois muuttamisen onnistuminen edellytti työntekijöiltä siis "muutosmotivoitintia", "koska se on ollu monelle silleen myös aika kipeä paikka ja tilanne tää" (H9). Työskentelyä kuvattiinkin asukkaiden kanssa käydyksi surutyöksi sekä trauma- ja kriisityöksi tai vain yhdessä pohtimiseksi ja luopumiseen liittyvien asioiden äänen sanomiseksi.

Rohkaisemiseen, toivon luomiseen ja motivointiin liittyi myös neuvottelua ja suostuttelua, mutta kuitenkin niin, että "suunnitelmat oli yhdessä tehtyjä eikä mitenkään saneltuja" (H10). Vähä vähältä asukkaita saatiin hyväksymään muutto sekä uusi asunto ja asuinpaikka: "Ja lopputulema oli esimerkiksi sitte se, et suostuttiin sitten, että okei, että täältä voidaan, että voisin mää sit sinne kuitenkin sinne palveluasumiseen muuttaa" (TO9). Psykososiaalisen työskentelyn perustana oli työntekijän ja asukkaan keskinäinen luottamus ja inhimillinen kohtaaminen.

Vaikka me nyt siel ollaan virkaroolissa, mutta silti ne ihmiset on kokenu et ne saa semmosta arvostavaa kohtelua. Ja voit olla siinä tukena ihmisen rinnalla,

*eteenpäin viedä niitä asioita mitkä on saattanu vaikka olla vaikeitaki viedä.
(H12)*

Psykososiaalinen työskentely tarkoitti suhteellisen toimijuuden näkökulmasta keskittymistä asukkaan ja työntekijän väliseen vuorovaikutukseen. Työntekijät pyrkivät vahvistamaan asukkaiden toimijuutta auttamalla asukkaita tunnetasolla kriisin yli ja kohottamalla heidän uskoaan itseensä sekä tulevaisuuteensa, mikä paransi mahdollisuuksia viedä prosessi läpi onnistuneesti.

Uusiin asuntoihin muuttamiseen liittyvien huolien ja mahdollisuuksien paikantamista

Koska monille alueen asukkaille muutto oli vaikea kokemus ja monien toiveet asunnosta jäivät toteutumatta, työntekijät kertoivat olevansa huolissaan asukkaiden pärjäämisestä uusissa paikoissa. Toisaalta muutoissa nähtiin myös mahdollisuuksia aloittaa uudenlaista elämää.

Huolista suurimmaksi määrittyi asukkaiden mahdollinen yksinäisyys uudessa asunnossa ja ympäristössä, mistä voi seurata muita ongelmia:

Mut varmaan sitte myöski pahimmassa tapauksessahan siellä, vuosien vuosien ystävyys, joka on rakentunu siihen, hajoo siinä että asutetaan hajasijotetusti ympäriinsä, ja jos ei se liikkuminen ole sujuvaa sä jääät sitten yksin sinne. Se siinä on tietysti, uhkana että mitä sitten kun siitä se kannatteleva yhteisöllisyys ja se että sä oot päässy sitä yksinäisyyttä pakoon, ja sellasta ei enää oo ja sut laitetaa johki random kerrostaloon, missä jus ja just moikataan, ei välttämättä edes sitä. (H5)

Työntekijät kantoivat huolta myös siitä, että "ei löydetä niin kuin sen alueen palveluita missä asuu, tai sitten ei löydetä ihan niin kuin näitä peruspalveluitakaan, ettei tiedetä missä on se oma terveysasema esimerkiks" (H2). Yhteisön häviäminen ja tarpeellisten palvelujen ulkopuolelle jääminen määrittivät riskitekijöiksi, jotka voivat vaarantaa asumista: "ihmisiä tulee jäämään asunnottomaksi näistä prosesseista sitten" (H6).

Asumisen jatkuvuuteen liittyvien riskien ja uhkien torjumiseksi työntekijät tekivät saattamista ja ennalta ehkäisevää työtä. "Sen jälkeen, kun on muuttanu sinne uuteen paikkaan niin sitten vielä et on soiteltu uuestaan ja kyselty, että sujuuks kaikki" (H8).

Huolien lisäksi työntekijät näkivät muutoissa siis myös toivoa ja uusia mahdollisuuksia. Joidenkin asukkaiden muuton onnistuminen tuli työntekijöille yllätyksenä: "on ollu tosi iloista huomata, että hän tulee siellä ohjaajien kans juttuun [...] mä olin vähän sitä mieltä, et ei se ehkä onnistu, niin jotenkin

tavallaan siitä tullu semmonen onnistumisen tunne, et se oli ehkä ainakin siinä hetkes ihan oikee ratkasu olla sitä mieltä, että hän on tukiasumisen tarpeessa” (H7). Lisäksi asuinalueeseen liittyvästä stigmasta irtautuminen miellettiin itsetuntoa vahvistavaksi.

Se varmaan luo siis osalle mahdollisuuksia, että mahdollisuuden nousta sieltä. Että jossain kohtaa niin muistan siis, asukkaat toi sitä esiin silloin kun olen siis itse siellä ollu töissä, että kun he kirjoitti osoitteensa johonkin viralliseen paperiin, tai no ihan sama mihin paperiin, niin sano että se niin kuin katse muuttu heti, että jaa sä oot sieltä. Että alennettiin heti niinku toisen luokan kansalaiseksi. (H2)

Muuton mahdollistaman parempikuntoisen asunnon kerrottiin olevan monelle mieleinen ja suuri ilon aihe.

Yks meidän asiakas joka sielt muutti niin hän oli jotenkin hirveen liikuttava, kun hän siis muutti tämmöseen [vuokrataloyhtiön] vuokra-asuntoon, ja ne oli [yhtiön] vuokra-asuntojen mittakaavas sielt ihan kehuimmasta päästä, et semmonen 70-luvun tämmönen kerrostalo. Ja oli muovimatot ja vähän kulahtaneet keittiöt ja tälleen. Mut hän ihan silmät loistaen kerto, et miten tää on, et ihan kun ois johonkin kartanoon tullu. (H7)

Lähityöntekijät olivat huolissaan siitä, miten asukkaiden asuminen onnistuu uusissa asunnoissa ja ympäristöissä. Muutamaa sosiaalityön omatyöntekijäsuhdetta ja uudessakin asunnossa jatkuvaa asumisen tukea lukuun ottamatta heidän työnkuviinsa ei kuulunut asukkaiden auttaminen ja tukeminen enää muuton jälkeen. Tästä huolimatta he kantoivat vastuuta asumisen onnistumisesta ja 'saattoivat' joitakin asukkaita uusin asuntoihin, mikä viestii vahvasta vastuunotosta ja toimijuudesta. Kyse oli asumista turvaavista ja asunnottomuutta ennalta ehkäisevistä teoista. Toimijuutta rajasivat vähäiset mahdollisuudet vaikuttaa esimerkiksi siihen, että asukkaille rakentuisi yksinäisyyttä vähentäviä merkityksellisiä yhteisöjä. Muutot toivat silti asukkaille uusia, paremman elämän mahdollisuuksia, joista työntekijät iloitsivat ja saivat näin vahvistusta omallekin toimijuudelleen.

Lopputilanne: kaikki tehtiin, mikä voitiin

Alueella viimeisen puolen vuoden aikana asumissosiaalista lähityötä tehneet työntekijät arvioivat asuntojen tyhjentämisen ja asukkaiden muuttoprosessin lopputulosta yhdenmukaisesti. He onnistuivat tehtävissään ”ehkä paremmin mitä mä osasin odottaa” (H7) ja jopa ”hämmästyttävän hyvin”. (H16). Henkilökohtainen työpanos arvioitiin hyväksi: ”mulle ohjautuneista kaikki

on sieltä muuttanu pois ja saanu sitte asunnon” (H5). Myös kokonaisuutena prosessi määrittyy kerronnassa menestyksekkäänä: ”Mä pitäisin tätä mun ymmärryksen mukaan onnistuneena prosessina isos mittakaavas” (H10). Työntekijät suhteuttivat onnistumista erityisesti lähtötilanteeseen, jolloin oli pelätty, että suuri osa alueen asukkaista jäisi asunnottomaksi. Parantamisen varaakin prosessissa nähtiin. Erityisesti asukkaiden itsemääräämisoikeuden osalta kaikki ei mennyt niin kuin piti.

Et vaikka sit tietysti hirveen monen niiden prosessin takana on sillee vaikee ny ihan selkä suorana seistä, et miten ne meni ja mikä oli niissä sitten aina ihmisten itsemääräämisoikeus ja niin pois päin. Mut et jos nyt ajatellaan sitä että ihmiset on kuitenkin saatu johonkin, toki osa hieman näennäisesti ja osa sit vähän oikeestikin. Et jos sitten vaihtoehto todella jossain kohtaa kevättälveä vielä näytti olevan se et heil ei oo mitään, niin kai me ollaan siinä onnistuttu. (H6)

Tässä loppuarvioinnissa tulee hyvin esiin työntekijöiden rajoitettu suhteellinen toimijuus. He joutuivat sellaisen prosessin toteuttajiksi, jonka vääjäämättömälle lopputulokselle he eivät sinänsä voineet mitään. Päätökset alueen asuntojen purkamisesta sekä peruskorjaamisesta oli tehty toisaalla ja toisten toimijoiden toiminnan tuloksina, minkä myötä alue oli saatava tyhjäksi tiettyyn päivämäärään mennessä.

Johtopäätökset

Olemme edellä eritelleet erään gentrifioituvan asuinalueen muutosprosessia alueelta pois muuttamaan joutuneiden asukkaiden pariin jalkautuneen asumissosiaalisen lähityön sisältöjen ja työntekijöiden suhteellisen toimijuuden näkökulmista. Lähtötilanteessa lähes sadalle haavoittuvassa asemassa olevalle kaupunkilaiselle oli järjestettävä uusi asunto puolessa vuodessa. Lähityöntekijöiden haastattelujen kerronnallisessa, ajallisesti etenevässä analyysissä hyödynsimme Labovin ja Waletzky (1997) jäsenystä kertomuksen komponenteista. Johtopäätöksenä esitämme, että haastatteluissa rakentunut kertomus mukailee menestystarinan muotoa (Labov & Waletzky, 1997). Alkutilanne oli työntekijöille vaikea ja hämmentävä, mitä seurasi kaoottinen kriisivaihe eli komplikaatio, johon työntekijät kuitenkin yhdessä löysivät ratkaisuja ja tien ulos kohti suhteellisen onnistunutta lopputulosta. Tämä ei silti tapahtunut ilman ’tappioita’, kuten asukkaille aiheutettua surua ja pettymystä tai asukkaiden osallisuuden ja oikeuksien osittaista ohittamista.

Gentrifikaatioprosessit eivät ole vääjäämättömiä ja passiivisia, vaan niillä on tekijänsä ja toimijansa maankäytöllisessä ja asuntopoliittisessa päätöksen-

teossa, asuntomarkkinoilla, sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä asuinalueilla ja ihmisten kodeissa. Kun gentrifikaatioon kytkeytyvä pakkomuutto kohdistuu haavoittuvassa asemassa oleviin asukkaisiin, he tarvitsevat asumissosiaalisen lähityön kokonaisvaltaista tukea asuntojen hakemisessa, muuttamisessa ja uudessa ympäristössä elämisessä alkuun pääsemisessä. Asukkaiden tukemiseen velvoittavat lainsäädäntö, ihmisoikeudet ja sosiaali- ja terveysalan ammattietiikka, joskin myös käytännön välttämättömyys saada asuinalue tyhjennettyä ennen purku- ja saneeraustöitä.

Lähityöntekijöiden haastatteluissa rakentama kertomus asuinalueen muutosprosessista ja viimeisten asukkaiden poismuuttamisen eri vaiheista piirtää kuvaa työntekijöiden vahvasta toimijuudesta ja onnistumisesta paitsi asunnottomuuden ehkäisemisessä myös asukkaille sopivien ja heidän toiveidensa mukaisen asunnon järjestämisessä. He organisoituivat itseohjautuvasti ja ryhtyivät tekemään yhteistyötä. Lisäksi he venyttivät työnkuviaan ylittämällä toisinaan toimivaltansa rajoja asukkaiden tuen tarpeisiin vastatessaan ja tekivät osin heidän puolestaan asioita turvatakseen jokaisen asumisen tulevaisuuden.

Työntekijät tuottivat varsin yhdenmukaisen kertomuksen paikallisesta gentrifikaatioprosessista. Aiemmin tutkimiemme alueen asukkaiden kertomukset ovat moniäänisempiä, mutta molempien osapuolten kertomuksia yhdistää kritiikki sitä kohtaan, miten alueen muutos vietiin läpi rakenteellisella tasolla heitä juurikaan kuulematta sekä kuvaukset kaupunkitilallisesta epäoikeudenmukaisuudesta (Juhila ym., 2023; Mäki ym., 2023; Perälä ym., 2023). Asukkaat toivat myös esille arvostusta sitä asumissosiaalista lähityötä kohtaan, jota olemme tässä tutkimuksessa kuvanneet; monet asukkaat kuvasivat saaneensa työntekijöiltä ratkaisevan avun muuttotilanteessa (Juhila ym., 2023). Näin asukkaat osaltaan vahvistavat lähityöntekijöiden itsensä kertomaa menestystarinaa asukkaiden parissa tekemästään työstä.

Johtopäätöksemme on, että lähityöntekijät voivat tehdä paljon gentrifikaation aiheuttaman pakkomuuton negatiivisten seurausten loiventamiseksi. He voivat vahvistaa alueellista verkostoyhteistyötä asukkaiden auttamiseksi, tehdä konkreettisia tekoja asukkaiden muuttojen ja tulevan asumisen turvaamiseksi sekä tarjota psykososiaalista tukea. Samaan aikaan heidän toimijuutensa on rajattua. Kun lähityötä tehdään haavoittuvassa asemassa olevien, pakkomuuton eteen asetettujen asukkaiden kanssa, työntekijä ei voi enää estää asunnon menetystä. Hän ei välttämättä kykene auttamaan toivotun kaltaisen asunnon löytämisessä eikä aina edes pysty estämään asunnottomaksi joutumista. Isosta panostuksesta huolimatta myös tutkimassamme prosessissa pieni osa asukkaista ajautui asunnottomaksi heti tai muutama

kuukausi alueelta poismuuton jälkeen (tieto perustuu asukkaiden asumispolkuja kartoittavaan rekisteriaineistoon, ks. Mäki ym., 2023), mikä kertoo sopivien asumisvaihtoehtojen puutteesta.

Asunnottomaksi joutuminen kertoo äärimmäisestä kaupunkitilallisesta haavoittuvuudesta (Preece ym., 2020) etenkin, kun ottaa huomioon, että monella alueen asukkaalla oli asumishistoriassaan asunnottomuusjaksoja jo aiemmin. Haavoittuvuudesta ja siihen kytkeytyvästä eriarvoisuudesta kertoo myös se, että joidenkin asukkaiden oli otettava uusi asunto sieltä, mistä se on mahdollista saada, vaikka sitten itselle epämieluisalta asuinalueelta. Pahimmillaan uusi asunto on sellainen, josta joutuu pian jälleen lähtemään pois saneerauksen alta. Pakkomuutot voivat toisin sanoen ketjuuntua joidenkin kaupunkilaisten asumispoluilla, mikä olisi tärkeä jatkotutkimuksen kohde. Tutkimamme asuinalueen asuntojen kunto oli heikko ja ne olivat peruskorjauksen tarpeessa, mikä osaltaan kertoo asumisen eriarvoisuudesta. Olisiko kuitenkin ollut mahdollista ajatella, että asukkaille olisi annettu myös oikeus valita paluu peruskorjattuihin asuntoihin tuttuun asumisympäristöön heidän niin halutessaan?

Tämä tutkimus kohdistui vain yhteen asuinalueeseen. Sen pohjalta ei voi tehdä päätelmiä gentrifikaation ja sen aiheuttamien pakkomuuttojen yleisyydestä suomalaisissa kaupungeissa eikä siitäkään, että juuri 2020-luvun tiivistyvän kaupungin ihanne tuottaisi pakkomuuttoja. Väitämme kuitenkin, että gentrifikaation tunnusmerkit (Marcuse, 2015, s. 1264) täyttävällä tapauksellamme on yhteys tiivistyvän kaupungin ideaan nojaavaan kaupunkikehitykseen. Sosiaalisesti kestävä kaupunkikehityksen takaamiseksi olisi tärkeää tutkia jatkossa, voiko kyseessä olla yleisempikin kehityskulku, jolloin prosessien sosiaaliset seuraukset tulisi selvittää jo asuinalueiden suunnittelun ja kaavoituksen vaiheessa. Tässä vaikutusten arviointityössä tulisi hyödyntää asumissosiaalisessa lähityössä kertynyttä tietoa siitä, millaisia inhimillisiä kärsimyksiä sekä ongelmatilanteita prosesseissa syntyy ja millaisia auttamistyön resursseja niihin vastaaminen vaatii. Lähityöntekijöille kertyy perustyössään paljon paikallista, asukkaita koskevaa tietoa, joka tulisi ottaa ennakoivasti käyttöön kaupunkisuunnittelussa, jotta kärsimyksiä aiheuttavilta pakkomuutoilta voitaisiin kokonaan välttyä ja asuinalueiden muutoksia tehtäisiin vaiheittain, hallitusti ja kestävällä tavalla. (Niemi ym., tulossa 2024.)

Tutkimuksemme keskustelelee monella tapaa artikkelin alussa esittelemämme kansainvälisen gentrifikaatio- ja displacement-tutkimuksen, erityisesti kaupunkitilallisen eriarvoisuuden ja oikeudenmukaisuuden kysymysten, kanssa. Pull ym. (2021, s. 1) kirjoittaa, että asumisen epäoikeudenmukaisuus kulminoituu ihmisten kodeistaan pois siirtämisen prosesseissa. Kysymys on

lopulta oikeudesta kaupunkitilaan ja siihen liittyen myös oikeudesta 'jäää paikalleen' (*the right to stay put*) siihen asuntoon ja naapurustoon, jonka kokee kodikseen (Lefebvre, 1996; Newman & Wylu, 2006; Hubbard & Lees, 2018). Tutkimamme asuinalueen muutosprosessissa tämä oikeus evättiin asukkailta. Heitä ei kuitenkaan hylätty, jätetty selviytymään omillaan (ks. Marcuse, 1985), vaan lähi-työntekijät tukivat ja auttoivat heitä uuden asunnon etsinnässä. Tämän asuimissosiaalisen lähityön tarkastelu tuo uuden näkökulman gentrifikaatiotutkimukseen. Sen puuttuminen kansainvälisestä alan kirjallisuudesta voi tosin kertoa myös siitä, että tämänkaltaisen työ ei ole kovin tavanomaista gentrifikaation tuottamissa pakkomuuttotilanteissa. Lisätutkimus tästä aiheesta on joka tapauksessa tarpeen.

Kirjallisuus

- Atkinson, R.** (2015). Losing one's place. Narratives of neighbourhood change, market injustice and symbolic displacement. *Housing, Theory and Society*, 32(4), 373–388. <https://doi.org/10.1080/14036096.2015.1053980>.
- Baeten, G., Listerborn, C., Persdotter, M. & Pull, E.** (2021). *Housing displacement. Conceptual and methodological issues*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429427046>.
- Burkitt, I.** (2016). Relational agency: Relational sociology, agency and interaction. *European Journal of Social Theory*, 19(3), 322–339. <https://doi.org/10.1177/1368431015591426>.
- Davidson, M.** (2009). Displacement, space and dwelling. Placing gentrification debate. *Ethics, Policy & Environment*, 12(2), 219–234. <https://doi.org/10.1080/13668790902863465>.
- Elliott-Cooper, A., Hubbard, P. & Lees, L.** (2020). Moving beyond Marcuse. Gentrification, displacement and the violence of un-homing. *Progress in Human Geography*, 44(3), 492–509. <https://doi.org/10.1177/0309132519830>.
- Glass, R.** (1964/2013) Aspects of change. Teoksessa Japonica, B.-S. (toim.) *The gentrification debates. A reader*. New York & London: Taylor and Francis, 19–29. <https://doi.org/10.4324/9781315881096>.
- Goetz, E. G.** (2013). Too good to be true? The variable and contingent benefits of displacement and relocation among low-income public housing residents. *Housing Studies*, 28(2), 235–252. <https://doi.org/10.1080/02673037.2013.767884>.
- Granfelt, R.** (2013). Asumissosiaalinen työ läsnäolotyönä – kokemuksia naisten yhteisöstä. Teoksessa M. Laitinen & A. Niskala (toim.), *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 219–243.
- Granfelt, R.** (2022). Asumissosiaalinen työ marginalisaation vastaisena psykososiaalisena ja suhdeperustaisena työnä. Teoksessa A. Jokinen, S. Raitakari & J. Ranta (toim.), *Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia jäsenyyksiä*. Tampere: Vastapaino, 233–268. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202212229736>.
- Granfelt, R. & Turunen, S.** (2021). *Naisten asumispoluilta kerrottua. Asukkaiden ja ammattilaisten kokemuksia asunnottomuudesta, kodista ja asumissosiaalisesta työstä*. Helsinki: Y-Säätiö. <https://ysaatio.fi/aineisto/naisten-asumispoluilta-kerrottua-asukkaiden-ja-ammattilaisten-kokemuksia-asunnottomuudesta-kodista-ja-asumissosiaalisesta-tyosta/>
- Harrikari, M. Hekkala & M. Kivipelto** (toim.), *Sosiaalityö kriiseissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa*. Jyväskylä: SoPhi, 61–91. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/85434/1/SoPhi_151.pdf

- Hochstenbach, C.** (2015). Stakeholder representations of gentrification in Amsterdam and Berlin. A marginal process? *Housing Studies*, 6(30), 817–838. <https://doi.org/10.1080/02673037.2014.979770>.
- Hubbard, P., & Lees, L.** (2018). The right to community? Legal geographies of resistance on London's gentrification frontiers. *City*, 22(1), 8–25. <https://doi.org/10.1080/13604813.2018.1432178>.
- Juhila, K., Ranta, J., Mäki, J. & Ilmoniemi, M.** (2023). Paikastaan siirretyt. Kotipaikan menettäminen ja uuteen kiinnittyminen gentrifikaatioprosessissa. Teoksessa S. Raitakari, T. Kuronen, M. (2022). Marginaalisuuden, haavoittuvuuden ja nais erityisyyden paikannuksia. Teoksessa A. Jokinen, S. Raitakari & J. Ranta (toim.), *Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktivistisia jäsennyksiä*. Tampere: Vastapaino, 55–84. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202212229736>.
- Labov, W. & Waletzky, J.** (1997). Narrative analysis. Oral versions of personal experience. *Journal of Narrative and Life History*, 7(1-4), 3–38. <https://doi.org/10.1075/jnlh.7.02nar>.
- Lees, L., Slater, T. & Wyly, E.** (2008). *Gentrification*. London: Routledge.
- Lefebvre, H.** (1996). *Writings on cities*. Oxford: Blackwell.
- Leino, H., Wallin, A., & Laine, M.** (2022). Ekogentrifikaatio suomalaisessa kaupunkikehityksessä. Havainnot Tampereelta. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 60(2), 10–32. <https://journal.fi/yhdyskuntasuunnittelu/article/view/110984>.
- Lehtonen, H.** (2020). Yhdyskuntasuunnittelun käsitteitä avaamassa. Eheyttäminen ja tiivistäminen: Sekoittuvia käsitteitäkö? *Yhdyskuntasuunnittelu*, 58(2), 73–77. <https://doi.org/10.33357/ys.94352>.
- Lilius, J.** (2022). Sopiiko gentrifikaatio suomalaiseen suuhun? Pääkirjoitus. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 60(2), 4–6. <https://doi.org/10.33357/ys.121704>.
- Lind, J.** (2020). The continuous spatial vulnerability of undocumented migrants. Connecting experiences of “Displaceability” at different scales and sites. *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 19(1), 385–396. <https://acme-journal.org/index.php/acme/article/view/1814>.
- Lindh, J. (2019). Kohti sosiaalityön relationaalista asiantuntijuutta. Teoksessa K. Piirainen & M. Kivirinta (toim.), *Turvaverkkoa paikkaamassa*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 4. *Diak Työelämä* 16, 20–37.
- Marcuse, P.** (1985). Gentrification, abandonment and displacement. Connections, causes and policy responses in New York City. *Urban Law Annual: Journal of Urban and Contemporary Law*, 28(1), 195–240. https://openscholarship.wustl.edu/law_urbanlaw/vol28/iss1/4.
- Marcuse, P.** (2015). Gentrification, social justice and personal ethics. *International Journal of Urban and Regional Research*, 39(6), 1263–1269. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12319>.
- Mäki, J., Kuoppakangas, P., Juhila, K., Ranta, J. & Karjalainen, R.** (2023). ”Et se oli hyvin poikkeuksellinen paikka asua”. Purettavasta asuinyhteisöistä uusiin koteihin. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-3020-0>.
- Newman, K., & Wyly, E. K.** (2006). The right to stay put, revisited: Gentrification and resistance to displacement in New York City. *Urban Studies*, 43(1), 23–57.
- Niemi, V., Perälä, R., Juhila, K., Ilmoniemi, M. & Mäki, J.** (tulossa 2024). Suuntaviivoja kestävään kaupunkikehitykseen sosiaalityön ja kaupunkitutkimuksen väliseltä sillalta. *Janus*.
- Perälä, R., Niemi, V., Mäki, J. & Ilmoniemi, M.** (2023). Displacement and inequality. An Analysis of the negative consequences of displacement at society's margins. *Nordic Welfare Research*, 8(2), 152–164. <https://doi.org/10.18261/nwr.8.2.7>.
- Preece, J., Garrat, E. & Flaherty, J.** (2020). Living through continuous displacement: Resisting homeless identities and remaking precarious lives. *Geoforum*, 116, 140–148. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2020.08.008>.
- Pull, E.** (2020). Displacement. Structural evictions and alienation. *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 19(1), 364–373. <https://acme-journal.org/index.php/acme/article/view/1893>.

- Pull, E., Baeten, G., Listerborn, C. & Persdotter, M.** (2021). Introduction. Conceptual and methodological issues. Teoksessa G. Baeten, C. Listerborn, M. Persdotter & Emil P. (toim.), *Housing displacement: Conceptual and methodological issues*. Critical Studies in Urbanism and the City. London: Routledge, 1–17.
- Pull, E. & Richard, Å.** (2021). Domicide. Displacement and dispossessions in Uppsala, Sweden. *Social & Cultural Geography*, 22(4), 545–564. <https://doi.org/10.1080/14649365.2019.1601245>.
- Ranta, J.** (2020) Suhteellinen toimijuus huumeita käyttävien matalan kynnyksen palveluissa: Tutkimus institutionaalisesta vuorovaikutuksesta [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1627-3>.
- Sosiaalihuoltolaki **1301/2014**.
- Wallin, A.** (2021). Ekogentrifikaatio. Kaupunkien kestävyysmurroksen kiusallinen seuralainen. *Alue ja ympäristö*, 50(2), 101–116. <https://doi.org/10.30663/ay.107779>.
- Wang, Z.** (2020). Beyond displacement. Exploring the variegated social impacts of urban development. *Urban Geography*, 41(5), 703–712. <https://doi.org/10.1080/02723638.2020.1734373>.
- Watt, P.** (2021). Displacement and estate demolition. Multi-scalar place attachment among relocated social housing residents in London. *Housing Studies*, 37(9), 1686–1710. <https://doi.org/10.1080/02673037.2020.1867081>.
- Ympäristöministeriö** (2024). *Maankäytön, asumisen ja liikenteen sopimukset*. <https://ym.fi/maankayton-asumisen-ja-liikenteen-sopimukset>.

Historialliset helsinkiläiset asuinrakennukset käyttötarkoituksen muutoksissa

Helsingin keskustan elinvoiman piristykseksi on monessa yhteydessä esitetty lääkkeeksi asumisen lisäämistä rakennusten käyttötarkoituksia muuttamalla. Kun asuminen on korvaamassa keskustan toiminnallisesti monipuolista kaupunkirakennetta, herää kysymys kehityksen suunnasta sekä tavoitteiden ja toimenpiteiden kohtaamisesta. Lisäksi on syytä pohtia, mikä vaikutus muutoksilla on historiallisen ytimen rakennusperintöön.

Eeva Ristan valokuva 1970-luvun alun Mannerheimintieltä kertoo keskustan elävästä sykkeestä (kuva 1). Se on ajalta, jolloin keskusta oli edelleen painoarvoltaan maan merkittävin työpaikka-alue. Keskustan osoitteet ja talot olivat säilyttäneet arvokkuutensa liike- ja toimitilojen kauppapaikkoina, kun uudet laadukkaat toimitilat asettuivat niiden rinnalle – kaupunkikuvassa viimeisille vajaan rakennetuille tonteille, mutta paikoin myös vanhaa purkaen. Elämä suorastaan pursuaa Ristan kuvan kaupungin raameista paikalla, jossa on tänään toteutumassa tontin neljäs rakennuskerrostuma. Kuvan eloisuus on kontrastissa keskustanläheisten asuin kaupunginosien, kuten Kruununhaan ja Katajanokan rauhallisen ja rikkumattoman elämänmenon kanssa. Mikä olisi suunta, johon kaupunkikeskustaa tulisi nyt kehittää elävöittämisen nimissä?

Helsingin kaupunkikeskusta on menneisyydessään jakautunut monumentaalikeskustaan, jonka kylkeen kasvoi varhain liikekeskus, sekä tämän ulkopuolisiin asuin kaupunginosiin. Kaupunki eriytyi jo alun alkaen, mutta

kivikaupungin rakentaminen voimisti toiminnallista rikastumista merkittävästi. Muutokset olivat erityisen merkittäviä asuinkaupunginosissa, kuten Kampin laitakaupungissa. Kortteleihin sijoittui asumisen rinnalle pienteollisuutta ja käsityöläisyyttä, sekä laitakaupungin tiloja ja toimintoja, kuten tehtaita, sairaaloita, huviloita ja puistoja. Alkuperäinen toiminnallinen rikkaus on rakennusten osalta edelleen monin paikoin olemassa piharakennusten maailmassa sairaaloiden ja teollisuuskiinteistöjen piirissä. Edellä mainituilla tiloilla on vahvat edellytykset edistää eloisaa kaupunkielämää nyt, kun alueet ovat liittyneet elimellisesti osaksi kaupunkikeskustaa.

1800-luvun alkupuolen puiset asuinkaupunginosat korvautuivat yhtenäisellä kivikaupungilla, joka muodostaa ainutlaatuisen kokonaisuuden suomalaisten kaupunkien piirissä. Kampissa muutosprosessi kesti 1880-luvulta aina 1960-luvulle saakka, mikä tuotti kerrostuneen ja monipuolisen kaupunkirakenteen. Muutokseen vaikuttivat monet yllättävätkin voimat. Toisinaan alueen talonomistajat vaikuttivat tulevaisuuteen omien yhteiskunnallisten arvojensa ja ihanteidensa pohjalta. Esimerkiksi valtiomiesten Snellmanin ja Palmenin tonteista Kampin keskellä muodostui tontteja koulurakennuksille, kun alkuperäiset puurakennukset väistyivät 1900-luvun alussa. Suomenmielinen tehtailija ohjasi tonttinsa arkkitehtonisesti jännittävän opiskelijasumisen läheisyyteen Teknillisen korkeakoulun luona Kampissa. Monet alueen alkuperäisistä asukkaista ja heidän perillisistään kehittivät tonttejaan kivitaloiksi suunnitteleamalla laadukkaita asuntoja omistajiensa ja heidän säätyovereidensa käyttöön. Samaan aikaan 1920-luvun kivialon kasvukuhut tuottivat Kampiin massoittain pienasuntoja puhtaasti spekulatiivisina hankkeina. Tilaa löytyi kuitenkin monille tuetuille työväenasuntoyhtiöille, joissa kaupunkien työväenasumisen kysymyksiä ratkottiin käytännössä. Alueelta saivatkin sijansa monet yhdistykset ja järjestöt asukkaidensa myötävaikutuksella. Ruutukaupungin reunoille kerrostunut kaupunkiympäristö oli elävä, erilaisten ihmisten ja toimintojen kohtauspaikka, jossa teollisuusrakennustenkin arkkitehtuuri sulautui kaupunkimaiseen ympäristöön. Rakennus- ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaita tekijöitä, kaupungin monipuolista tilallista raamia, on myös rakennussuojelun keinoin mahdollista edelleen ylläpitää ja kehittää.

Monet keskustan historialliset asuinrakennukset ovat luontevasti muodostaneet ympäristön liike- ja toimitiloille. Arkkitehtuuri on tässä mielessä ollut muuntojoustavaa. Kiinteistöjen omistus on siirtynyt alkuperäiseltä omistajalta yrityksille ja yhteisöille. Nykypäivänä kyseisten tilojen ”palauttaminen” takaisin asunnoiksi merkitsee niiden muuttumista asunto-osakeyhtiöiksi. Tämä käytännössä sementoi rakennuksen käyttötavan tulevaisuuteen. Ajatus

KUVA 1 Jalankulkijoita ruuhka-aikaan ns. Primulan kulmassa Mannerheimintien ja Kalevankadun risteyksessä.

siitä, että kiinteistöt voisivat joustavasti muuntua asumisesta toimitiloiksi ja takaisin, suhdanteiden mukaan, ei ole realistinen. Muutokset asumiseen ovat pysyviä, joten harkinta käyttötarkoituksen muutoksesta pitää tehdä tarkan punninnan tuloksena, jossa katse on pitkälle tulevaisuuteen.

Monet houkuttelevimmista käyttötarkoituksen muutoskohteista ovat historiallisia asuinrakennuksia, jotka ovat siirtyneet vähitellen toimitilakäyttöön ajan mittaan ja joiden palauttamista asumiseen nyt tutkitaan. Käyttötarkoituksensa ”palauttavissa” asuin-kohteissa muutokset tehdään luonnollisesti nykyasumisen ehdoin ja vaatimuksin. Tällöin kohteen rakenteita ja kiinteitä rakennusosia joudutaan usein muuttamaan perusteellisesti akustiikan, paloturvallisuuden tai terveystarpeiden hallinnan takia, vaikka kaupungin vanhoissa asuin-kiinteistöissä samat materiaalit ja rakenteet ovat ongelmitta käytössä ja säilyvät myös mahdollisten peruskorjausten läpi. Asumisen ”palauttaminen” ei merkitsekään alkuperäisten asuntojen palauttamista käyttöön. Uudishuoneistojen laajennukset märkätiloissa spa-osastoineen ja uudistukset keittiöissä sekä yleensä ottaen asumisessa muokkaavat ja särkevät usein arvokkaita ja historiallisesti kiinnostavia pohjaratkaisuja, joilla on historiallisen arvonsa lisäksi myös suuren yleisen arvostusta.

Asuntojen sisäiset hallit sekä sisäpihojen keittiöt, palvelijahuoneet ja käytävätilat eivät ole aktiivista ja tuottoisaa tilaa. Asuntosuunnittelun tehostaminen näissä välitiloissa tapahtuukin usein historiallisten arvojen vastaisesti. Asuminen muodostuu välitilojen olosuhteissa hyvin kalliiksi eivätkä asuinmuutokset vastaa niitä monimuotoisuuden tavoitteita, joita kaupunkiympäristössä on elävässä tilanteessa vallinnut. On myös kyseenalaista, palautuvatko muutetut kohteet varsinaisesti kaupunkiasumisen piiriin. Esimerkiksi Kluuvin kaupunginosassa, jossa asuntomuutoksia on tehty viimeisen vuosikymmenen aikana laajasti, peräti 40 % asunnoista on tilastojen mukaan vailla vakinaisia asukkaita. Lisäksi asumisen vaatimukset heijastuvat ympäristöön, jolloin toleranssi ”kaupunkimaisille” häiriöille voi madaltua. Kuvaava esimerkki on Mannerheimintien viimeisen yökerhon lopettaminen sen jälkeen, kun yökerhon melu aiheutti liikaa häiriöitä kortteliin rakennetun hotellin muutamissa huoneissa. Kaupunkielämä on myös sietämistä, mutta uuden kaupunkiasumisen osalta jousto on matalampi, jolloin seuraukset kaupunkielämälle ovat jälleen voimakkaita.

Perusteluihin, joiden mukaan kaupunkikeskustan asuntomuutokset ovat ”palauttavia” toimenpiteitä”, on suhtauduttava kriittisesti. Kysymys ei ole historiallisten arvojen palauttamisesta, vaikka niiden tarjoamissa kulisissa muutoksia tehdäänkin. Usein asuntomuutokset johtavat historiallisten arvojen ohentumiseen tavalla, jota ei olisi ilman käyttötarkoituksen muutosta

ehkä tapahtunut. Asuntopalautukset saattavat johtaa rakentamisen huonomaineisiin saneeraustoimenpiteisiin, jotka ovat ylimitoitettuja korjausrakentamisen näkökulmasta. Muutosvaihe voi siis olla jopa suoranainen uhka rakennusperinnön säilymiselle, kun ottaa vielä huomioon, ettei muutosten vaikutuksista kaupungin elävöittämiseen ole esitetty näyttöä. Rakennusten arvoja säilyttävä kehittäminen rakennussuojelun välinein tarjoaa mahdollisuuden kaupunkimaisen monimuotoisuuden harkittuun ylläpitämiseen.

Mikko Lindqvist

Talot puhuvat ja puhuttavat yhä

Nyman, K. (2023). *Arkkitehtuuri, käyttäjän taide.*
Helsinki: Ntamo.

Yhdyskuntasuunnittelun emeritusprofessori Kaj Nymanin uusi teos on hengeltään pamfletti – jonka lähes sinfoninen rakenne paljastuu vasta viimeisen sivun sisällysluettelosta. Ensimmäisen osan johtoteemaa avataan toisaalta yleisestä suunnasta otsikon *Arkkitehdin merkillinen ammattikuva* alla, toisaalta taas yksityisestä suunnasta luvussa *Oma arkkitehdin tarinani*. Toinen osa käsittelee arkkitehtuurikritiikkiä luvuissa *Huono arkkitehti ja Hyvää nykyarkkitehtuuria*. Intermezzon otsikko on *Ovi – maailmat kohtaavat arkkitehtuurissa*, ja kolmannessa osassa fokus kohdennetaan kaupunkisuunnitteluun luvuissa *Kaavoitus hyvän arkkitehtuurin mahdollisuutena* ja *Arkkitehti suunnittelemassa yhdyskuntaa*. Finaali *Unelma-ammatti* palaa ensimmäisen osan tunnelmiin. Kirjan ollessa näin moninäkökulmainen, myös sen arvio koostukoon poimintoista.

viihtyisyys

Teoksen pääteema kätkeytyy sanaan *viihtyisyys*, joka eri muodossa esiintyy ensimmäisen kerran kirjan toisessa virkkeessä ja 75. kerran kirjan kolmanneksi viimeisessä kappaleessa. Kirjoittajalle *viihtymisen* merkitys ei ole yhtä suppea kuin arkikielessä eikä termi ole läheistä sukua *vihteelle*. Kyseessä ei ole Carl Larsson -nostalgia eikä *viihtyisyystauha* (Vilhelm Helanderin käännös Ove Hidemarkin käyttämästä sanasta *trivselsnusk*), sillä kirjan finaali-osassa *viihtyisyys* kohoaa potenssiin *elämä ja rakkaus*. Englanniksi Nyman kanssa kirjoittajineen käyttää sanaa *thriving* (*kukoistava, menestyvä*; ruotsiksi *frodig, blomstrande*), mikä antaa hyvinvointiin ja ekologiaan viittaavan sävyn käsitteelle (ks. Mäntysalo ym., 2019).

Nymanin tavoitteleva ilmiö tai ominaisuus on jokseenkin sama kuin se, mitä Christopher Alexander pyrki ottamaan haltuun käsitteillä *Timeless Way of Building* ja erityisesti *Quality without a Name*. Mieleen nousee myös sanonta *architettura minore*. Nymanin kielipeliä ja metakommunikaatiota sisältävä lähestymiskulma poikkeaa kuitenkin Alexanderin koulukunnasta, jolle muodonantoon ja tilan luomiseen tähtäävä käsitteellinen työkalupakki on perinteiselle arkkitehtityölle ominaisempi.

Sana viihtyisyä on herkästi herättänyt epäluuloisuutta ammattikunnan keskuudessa. Toisaalta se on koettu sopivaksi SAFA:n tuottamassa koululais- ja kansalaisopetusmateriaalissa käytettäväksi. Klassikko *Viihtyisyä ympäristö* (Härö ym., 1980) ja myöhempi vastaava opus *Arkkitehtuurin ABC* (Kaukonen ym., 2004) osoittavat, että arkkitehtiyhteisö kokee v-sanana kuuluvan arkkitehtuurin perusteisiin.

kritiikki

Käsite *taide* edellyttää määritelmällisesti kritiikkiä eli teoksen arviointia tai arvostelua. Suomessa professionaalinen arkkitehtuurikritiikki on ollut melko ohutta verrattuna esimerkiksi Ruotsiin, jossa klassikot, kuten Göran Lindahl, Erik Lundberg ja Elias Cornell, ovat saaneet joukon päteviä seuraajia.

Kritiikki on moniulotteinen genre. Helposti muodostuu nelikenttä, jossa kritiikin kohteena on *vapaa taide* vs. *käyttötaide* ja kritiikin ilmaisumuoto *ammattimainen* vs. *maallikkomainen*. Nyman kokee, että "[j]okainen arkinen arkkitehtuurikokemus on tärkeämpi kuin hetkellinen intensiivinen kokemus arkkitehtuurista suurena taiteena". Hän kuitenkin liikkuu kuvatussa ruudukossa varsin vapaasti arvioidessaan yhtäältä Savonlinnan ja toisaalta Turun uusia kirjastorakennuksia. Polarisoiva arviointi tuo mieleen Philibert de l'Ormen (1567) tutun allegorian: *Huono arkkitehti ja hyvä arkkitehti*.

välisoitto: ovi

Ovi on vallan mainio testausväline kokemuksellisten ja ulkoisten ominaisuuksien analyysissa. Mieleeni nousi oma kokemukseni. Kun suunnittelimme Rakennustaiteen museolle näyttelyä valtion kaksisataavuotisesta rakennustoiminnasta, tuntui hyvältä ajatukselta pyytää ammattivalokuvaajaa kuvaamaan julkisten rakennusten pääovien välittämää moninaisuutta, arvokkuutta ja kutsuvuutta. Saadun kuvasikermän äärellä mietin, eikö kuvaaja ollut sisäistänyt tehtävää vai ovatko valtion laitokset tosiasiallisesti keskimäärin juuri niin torjuvia ja anonyymejä?

kaupunkisuunnittelu

Tämän lehden lukijakuntaa kiinnostavaa kaupunkien suunnittelua Nyman lähestyy varsin pragmaattisella otteella – ovathan vallitsevat kaavoituskäytännöt melko etäällä tieteen ja teorian ytimistä. Kaupunki on käyttöarkkitehtuuria: ”Arkkitehdille kaupunki on luontevammin substantiiveja, rakennettavia esineitä, kun käyttäjien kaupunki on verbi – toimintaa, elämää.”

Asumisesta puhuttaessa rakennus- ja aluesuunnittelu muodostavat käyttäjänäkökulmasta yhtenäisen jatkumon, vaikka mittakaava sekä suunnittelun ja toteuttamisen välineet poikkeavatkin. Kaupunkisuunnittelun ydintehtäväksi muodostui aikanaan uusien asuinalueiden, tyypillisesti lähiöiden, kehittäminen. Kirjassa lähiörakentamista edustaa erityisesti Riihimäen Peltosaari, joka voitti pohjoismaisen suunnittelukilpailun vuonna 1967. Lähiöiden rakentamisesta ja uudistamisesta tulikin keskeinen työsaara, ja 33-vuotias Nyman saattoi todeta olleensa ”läsnä kun emämunaus tehtiin” (Saari, 11.6.1972). Helsingin Sanomien haastattelussa hän arvioi, että Vantaan lähiöistä ”epäinhimillisiin työvoimavarastoihin läjätty ihmiset” nousevat ja käärme puree Vantaan povellet. Toisaalta hän uskoi ”ihmisten yrittävän tosissaan oppia viihtymään”.

Case Peltosaari on avattu aikaisemminkin tämän lehden palstoilla (ks. Nyman, 2021). Onkin arvokasta saada pidemmän aikajanan *itse-asiassa-kuultuna-analyysi* kaupunkisuunnittelusta. Tässä yhteydessä voi suositella toisen Otto-Iivari Meurman -palkitun kirjoittajan, Maija Anttilan (2022), teosta *VIIVA – suunniteltu modernin arkkitehtuurin Kankaanpää* (löytyy myös e-versiona).

Yleisellä tasolla kaupunkirakentamisen taito on kirjoittajan silmissä hukassa: Suomen keskipisteessä, Töölönlahden alueella, itseriittoiset solitäärit tallustelevat mitäänsanomattoman sekavuuden edessä. Talot puhuvat eri kieltä. Jos arkkitehtuurin tekemisen kontekstihierarkia menee sekaisin, arkkitehtuuri muuttuu patologiseksi.

finaali

Kirjoittaja peräänkuuluttaa arkkitehdin tietoisuutta vallastaan ja moraalistaan sekä kontekstuaalisuuden tajustaan. Jos rakennettu ympäristö on 50 000 vuoden evoluution tulosta, mikä on siinä perspektiivissä yksittäisen arkkitehdin valta ja vastuu? Entä mitkä ovat ulkoiset voimat, jotka rajaavat ja suuntaavat evoluution kulkua?

Nyman on huolissaan vallitsevasta ilmapiiristä arkkitehtikunnassa – ja arkkitehtikoulutuksessa. Kokemukseni mukaan emme kuitenkaan ole kaikki sankareita, tuskin on edes enemmistö. Seuratessa alan väitöksiä huomaa, että vaikka kieli ja käsitteet, esikuvat ja koulukunnat ovat muuttuneet, ajattelutavassa on silti paljon yhteistä yli sukupolvien.

Poimintoja kirjasta tekisi mieli jatkaa, mutta jokainen lukija tehkään omat valintansa. Lukuohjeeksi voin antaa seuraavan: lainaa mielessäsi Kajin silmälasit – kyllä ne istuvat mukavasti jokaisen nenälle ja zoomaavat terävästi kirjoittajan antamaan näkökulmaan. Toki muitakin näkemyksiä löytyy.

Lopuksi pieni huomio: kannessa on Huvilakadun *Tenhola*-nimisen talon sisäänkäynti. Ajatonta taidetta luonut suunnittelija on kirjassa vaille nimeä jäänyt, nuorena kuollut, rakennusmestari Juho Rinne (1907).

Staffan Lodenius

Lähteet

- A-Konsultit, arkkitehtitoimisto** (kevät 2011). *Kauneus, käytännöllisyys, kestävyys: valtion rakentamisen kaksi vuosisataa 1811–2011* [näyttely]. Suomen rakennustaiteen museo.
- Anttila, M.** (2022). *VIIVA – suunniteltu modernin arkkitehtuurin Kankaanpää* (2. painos). Kankaanpää: Kankaanpään kaupunki. Saatavilla: <https://www.yumpu.com/fi/document/view/68411933/viiva-suunniteltu-modernin-arkkitehtuurin-kankaanpaa?password=GodXJWQV>
- Härö, M., Piironen, L., Vesikansa, M. & Vesikansa, S.** (1980). *Viihtyisä ympäristö. Ympäristökasvatuksen virikekirja*. SAFA Suomen Arkkitehtiliiton julkaisuja. Vantaa: Kunnallispaino.
- Kaukonen, H., Korpelainen, H. & Räsänen, J.** (2004). *Arkkitehtuurin ABC - Löytöretki rakennettuun ympäristöön*. Helsinki: SAFA Suomen Arkkitehtiliiton julkaisuja.
- L'Ormen, Ph.** (1567). *Le Premier tome de l'Architecture*. Pariisi: Frédéric Morel.
- Mäntysalo, R. & Nyman, K.** (2018). Arkkitehtuuri hyvinvointina. "Laatua vailla nimeä" etsimässä. *Architectural Research in Finland*, 2(1), 114–129.
- Mäntysalo, R., Nyman K. & Lilius, J.** (2019). Architecture as thriving: In Search of "the quality without a name". *Nordic Journal of Architectural Research*, 31(2), 9–33.
- Nyman, K.** (2021). Riihimäen Peltosaari – kaavoittaja arvioi suunnitelmansa onnistumista. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 59(1), 60–71. <https://doi.org/10.33357/ys.111429>
- Saari, M.** (11.6.1972). Vantaan kaavoitusarkkitehti katuu lähiöitä: "Olin mukana kun emämunaus tehtiin". *Helsingin Sanomat*, s. 14.
- Torsson, B.** (1987). Arkitekturens alldaglighet. *Tidskrift för arkitekturforskning*, 1(2).

Rakennussuojelu on monin tavoin alttiina sattumanvaraisuudelle

Kirjoitus perustuu museologian väitöksen lektioon Jyväskylän yliopistossa 7.6.2024.

Nousiainen, Reetta (2024). *Sattuman varassa – ristiriitaisuus rakennussuojelussa.* Jyväskylän yliopisto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0180-7>

Huolenpito tulevaisuudesta edellyttää menneisyyden muistamista ja sen kautta nykyisyyden ymmärtämistä. Rakennusperinnöllä on muistamisen mahdollistajana erityisen konkreettinen asema, sillä rakennettu kulttuuriympäristö kehystää arkista elämäämme ja muodostaa elinympäristömme. Kun eri aikakaudet ja edellisten sukupolvien työ näkyvät ympäristössämme, kokonaisuus voi auttaa ymmärtämään käsinkosketeltavasti ajallisen jatkumon ja oman hetkellisen vuoromme osana sitä. Suojelu on huolenpitoa olemassa olevasta. Se edistää kokonaisvaltaisesti kestävästä kehitystä ja on monin tavoin yhteiskunnallisesti tärkeää.

Strategioissa ja juhlapuheissa kulttuuriympäristö kuvataankin voimavarana, mutta sellaisena se harvoin nähdään käytännön päätöksenteossa. Usein kulttuuriympäristön ja rakennusten suojeluun suhtaudutaan jopa kehityksen esteenä, ei sivistyksen ja ymmärryksen tai kestävästä rakentamiskulttuurin lähteenä. Kestävyys- ja ilmastotavoitteiden yhteyttä olemassa olevasta huolenpitoon ei yleensä tunnisteta. Taloudellisilla tuottovaatimuksilla oikeutetaan suojeltujenkin rakennusten hävittämistä, vaikka niitä on häviävän pieni osa rakennuskannastamme. Jopa lainsäädäntöön on vastikään esitetty muutoksia, jotka helpottaisivat niiden purkamista. Suojelutavoitteet ja toiminta näyttäytyvät monin tavoin ristiriitaisina.

Suojelun kehitys osaksi rakennetun ympäristön päätöksentekoa ja kestäväen kehityksen tavoitteita

Rakennussuojelun ristiriitaisen nykytilan tarkastelu edellyttää katsomista taaksepäin, jotta muistamme, mistä olemme tulossa. 50 vuotta sitten Suomessa oli käynnissä ennen näkemätön purkuaalto, joka johti kansalaisyhteiskunnan ja alan ammattilaisten vastareaktioon. Silloin suojelun rakenteet ja työkalut vielä pitkälti puuttuivat.

Vuonna 1974 julkaistiin rakennussuojelukomitean mietintö, jossa nostettiin esille kolme keskeistä huolenaihetta: Ensimmäkin rakennusten purkaminen uudisrakentamisen alta, käyttökelpoisten rakennusten jääminen vaille käyttöä ja normaalista kunnossapidosta luopuminen. Toisekseen kansalaiset kokivat mahdollisuutensa vaikuttaa elinympäristönsä kehittymiseen riittämättömiksi. Kolmas huoli koski tuhlaavaisuutta. Työ, energia ja rakennusaineet nähtiin niukkoina voimavaroja, joita on pyrittävä käyttämään kansantalouden kannalta mahdollisimman tehokkaasti.

Komitea katsoi, että rakennettu ympäristö on nähtävä yhtäaikaisesti taloudellisenä voimavarana ja yhteiskunnan kulttuuriperinteen monimuotoisena kantajana. Rakennussuojelu tuli saada yhdeksi näkökulmaksi kaikessa rakennettua ympäristöä koskevassa päätöksenteossa. Erityisen tärkeänä pidettiin kaavoituksella toteutettavan rakennussuojelun laajaa vireille saamista.

Komitea muistutti, että suojelua toteutetaan rakennetun ympäristön käyttäjiä varten ja piti siksi tärkeänä lähidemokratian edistämistä. Se myös totesi rakennussuojelun olevan rakennetun ympäristön käyttökelpoisten osien tuhlauksen estämistä, mistä seuraa vaatimus yleisen edun asettamisesta yksityistaloudellisen edun edelle ristiriitatilanteissa.

Tuota tasan 50 vuotta sitten julkaistua komiteanmietintöä on seurannut vuosikymmeniä jatkunut työ, jonka päämääränä on ollut kehittää rakennussuojelun osaksi kaikkea rakennetun ympäristön päätöksentekoa ja kestäväen kehityksen tavoitteita. Kyseinen työ on muodostanut perustan nykyiselle lainsäädännöllemme.

Nykyisin suojelua toteutetaan ensisijaisesti kuntien kaavoituksella ja lisäksi erityislaeilla, joiden käyttö on kuitenkin marginaalista. Sääntelyn taustalla vaikuttavat myös kansainväliset sopimukset ja Suomen perustuslaki, jonka mukaan vastuu kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille ja julkisella vallalla on erityinen velvoite edistää sen toteutumista. Suojelua edistämään on luotu hallinnolliset rakenteet ja viranomaistehtävät valtakunnallisesti sekä alueellisesti. Viranomaisten lisäksi kansalaisille ja yhteisöille on lainsäädännössä turvattu mahdollisuus vaikuttaa omaa ympäristöään koskemaan päätöksentekoon. Rakennetun kulttuuriympäristön suojelutavoitteet

eivät siis ole mielipidekysymyksiä, vaan niitä raamittavat lainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset.

Suojelutavoitteiden ja kulttuuristen toimintatapojen ristiriita

Kaikesta työstä huolimatta 50 vuoden takaiset huolenaiheet voi edelleen allekirjoittaa. Samoihin ilmiöihin törmäämistä ei voi välttää vaikkapa mediassa. Lisäksi aikaamme liittyy uusia ilmiöitä, kuten julkisten toimijoiden luopumista jopa arvokiinteistöistään ja samalla ennen esimerkillisen roolin jättämistä kiinteistöjen käyttäjänä ja ylläpitäjänä.

Myös sääntelyä on haluttu sujuvoittaa. Sen myötä hallinto ei ole enää onnistunut takaamaan kulttuuriympäristön turvaavia prosesseja, vaan suojelusta on tullut monin tavoin alttiimpaa sattumanvaraisuudelle. Ratkaisut voivat riippua yksittäisistä henkilöistä, osaamisesta, organisaatioiden toimintakulttuureista, niiden sen hetkisestä resurssitilanteesta tai vaikka kulloinkin saatavilla olevasta tiedosta tai sen ajantasaisuudesta. Onnistunut kulttuuriympäristön vaaliminen ei ole poissuljettua, mutta se on riippuvaista useiden reunaehtojen samanaikaisesta toteutumisesta – etenkin ymmärryksestä ja tahdosta ottaa kulttuuriympäristö huomioon. Kyse ei ole vain museoviranomaisten ja kulttuuriympäristöalan toiminnasta, vaan paljon laajemmasta rakennetun ympäristö toimintakentästä, yhteiskunnallisista rakenteista ja totutusta toimintakulttuurista.

Ristiriitaisuuden juurisyyt ovatkin koko yhteiskuntamme toimintaa määrittävässä kasvutaloudessa ja kulutuskulttuurissa, joiden taustalla ovat markkinatalouden, kilpailun ja yksityistämisen tavoitteet. Rakennetussa ympäristössäkään suunnittelua ei lähtökohtaisesti ohjaa ympäristönäkökulma tai se, millainen kehitys on toivottavaa, vaan usein taloudellinen kasvupolitiikka ja tuottovaatimukset ovat etusijalla. Vastaava ilmiö esiintyy muissakin yhteiskunnallisissa kysymyksissä, kuten metsäkeskusteluissa. Ympäristöpolitiikka ja sääntelyn tulkinnot on muokattu talouskasvun tavoitteiden mukaiseksi ja elinkeinoelämällä on kasvutaloudessa merkittävästi valtaa vaikuttaa sääntelyyn. Olemassa olevan säilyttämiseen ja siten materiaaliressurssien tuhlaamiseen puuttuva sääntely on poliittisesti vaikeaa, koska kulutuksen vähentäminen on ristiriidassa kasvutalouden tavoitteen kanssa.

Kulutuskulttuurin maailmankuvassa suojelun näkökulma jää yleisesti ottaen marginaaliin paitsi sääntelyn, taloudellisen ja muun resursoinnin kysymyksissä kuin myös kansalaisten, päättäjien tai median kiinnostuksessa – ylipäätään koko toimintakulttuurissamme. Marginaaliin juuttuneena suojelukysymykset eivät olekaan saavuttaneet poliittisesti asemaa, jossa niitä olisi

edistetty pitkäjänteisesti. Kyse ei ole tiedon puutteesta. Tieto ei vain yksin riitä muuttamaan asenteita, jotka perustuvat kulutuskulttuurin maailmankuvaan ja sitä tukeviin sitkeisiin uskomuksiin, kuten uuden näkemiseen parempana kuin vanha. Kun rakenteet tukevat kertakäyttöistä kulutusta, yksittäisillä toimijoilla voi olla niukasti tilaa tehdä kestäviä valintoja.

Kuntapäätöksentekoa – suojelun edellytykset sattuman varassa

Kulttuuriympäristön suojelu ratkotaan ensi sijassa kaavoituksessa ja siten pitkälti kuntien päätöksenteossa, mihin paljolti kiteytyy suojelun sattumanvaraisuuskin. Kuntien itsehallintoa eli valtaa on johdonmukaisesti kasvatettu kaavoituksessa ja rakentamisessa. Nykyistä lainsäädäntöä laadittaessa itsehallinnon edellytyksenä tosin pidettiin viranomaisten valvonnan säilyttämistä ja kansalaisten tosiasiassa osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Kun kaavoitusta ja rakentamista on sujuvoitettu viime vuosina lisäämällä kuntien valtaa, on päässyt unohtumaan, ettei näitä edellytyksiä ole mitenkään turvattu.

Kuntien tavoitteet ovat lähtökohtaisesti ristiriitaisia: samaan aikaan niiden tulisi tavoitella kasvua, elinvoimaa ja kilpailukykyä, mutta myös suojella kulttuuri- ja luonnonympäristöjä. Kuntien osaamisen ja tahdon puutteet kulttuuriympäristöasioissa on tunnustettu vuosikymmeniä. Joissakin kunnissa osaamista ja tahtoa on, kun taas monissa ei lainkaan. Alueellisen eriytymiskehityksen takia kunnat kohtaavat rakennetun ympäristönkin osalta erilaisia haasteita, joiden kanssa kunnat on jätetty pitkälti selviytymään yksin. Monet kunnista ovat taloudellisesti ahtaalla, mikä tekee niistä entistä riippuvaisempia yksityisistä investoinneista. Kunnat voivatkin tehdä merkittäviä myönnytyksiä investointien eteen kulttuuriympäristön kustannuksella.

Viranomaisten roolia valvoa kuntien ympäristövastuun toteutumista on haasteista huolimatta kavennettu sääntelyn sujuvoittamisen nimissä. Myös tavoite kansalaisyhteiskunnan vaikutusmahdollisuuksista on usein vaille katetta, jos sille ei anneta painoarvoa päätöksenteossa. Kaikilla paikkakunnilla kansalaiskeskustelua ei välttämättä edes herää. Ihmisten on todettu lannistuvan, kun tosiasiallisia vaikutusmahdollisuuksia ei ole ja kansalaisia jopa leimataan vastustajiksi heidän puolustaessaan ympäristöarvoja. Vaarana on, että luottamus yhteisiksi tarkoitettuihin pelisääntöihin heikkenee ja koko järjestelmän uskottavuus joutuu koetukselle, kun sanat ja teot, lait sekä niiden tulkinnat ovat ristiriidassa. Miten käy, kun suojelu ei suojele eikä vaikutusmahdollisuuksia olekaan?

Kansalaisista ei useinkaan ole vastavoimaksi elinkeinoelämän vallalle ympäristökysymyksissä. Samoin demokratian kannalta huolestuttava ilmiö

on päättäjien tilivelvollisuuden rapautuminen kansalaisia kohtaan. Päättäjät saattavat kokea tärkeimmiksi velvollisuusikseen taloudellisten toimijoiden hankkeiden edistämisen ja luotettavana kumppanina näyttäytymisen esimerkiksi kiinteistökehityshankkeissa. Mediastakaan ei välttämättä ole vallan vahtikoiraksi, sillä myös media-ala on keskittynyt ja journalistien resurssit kaventuneet.

Valta ja vastuu ovat siis eriytyneet, ja oikeudet korostuvat velvoitteiden kustannuksella, kuten monissa muissakin asiayhteyksissä yhteiskunnassamme. Ristiriitaa on seurausta päättäjien mahdollistamasta toiminnasta, jossa elinkeinoelämältä ei velvoiteta ympäristövastuuta. Liiketoiminta perustuu tuolloin itsestään selvästi taloudellisen tuoton kasvattamiseen, sillä se on liiketoiminnan logiikka ja yritysten tehtävä. Yhteiskunnallisten toimijoiden ja päättäjien vastuulla on punnita myös muita näkökulmia, vaikutuksia ja aikajäniteitä kuin pelkästään liiketoiminnan lyhyen aikavälin tuottotavoitteita.

Oikeuskäytännössäkin kuntien itsehallinto-oikeudet usein sivuuttavat ympäristövastuun ja velvollisuudet. Säännökset jäävät näennäisiksi, kun vastuu kulttuuriympäristöstä tai esimerkiksi velvollisuus pitää rakennukset kunnossa jäävät alisteisiksi satunnaisen omistajan oikeudelle jättää rakennukset heitteille. Säädosohjauksen oikeudelliset tulkinnat ja kuntien vallan kasvu mahdollistavat monessa tapauksessa suojelun sivuuttamisen, jos valvontaa ei ole eikä sanktioita seuraa. Voikin sanoa, että lain perälauta vuotaa.

Edistysaskeleista takapakiksi

Kulttuuriympäristön vaalimisen kannalta keskeinen alueiden käytön ja rakentamisen lainsäädännön uudistaminen on ollut jo vuosia käynnissä. Vielä ei voi sanoa, mikä on työn lopputulema. Suojelun edellytykset ovat kuitenkin heikentyneet jo ennestään kuin varkain sääntelyn sujuvoittamisen varjolla. Yhteiskunnalliseen keskusteluun ei ole yltänyt pohdinta siitä, riittääkö maassamme pelkästään maailmanperinnön ja valtakunnallisesti arvokkaiden monumenttien turvaaminen. Jo nyt yhteisessä ympäristössämme on nähtävissä, että paikalliset, eri ikäiset, arjen kulttuuriympäristöt jäävät kuntien käsissä sattuman varaan. Sattumanvaraisuus koskee yhä harvinaisempaa sotia edeltävää rakennuskantaa kuin myös meitä enimmäkseen ympäröivää hyvinvointivaltion ajan rakennuskantaa. Kuntien edellytyksistä kantaa niistä vastuuta ei ole huolehdittu.

Ikään kuin olisimme unohtaneet, mistä olemme tulossa. Monet vuosikymmenten aikana otetut edistysaskeleet ovat vähä vähältä kuin huomaa-matta vaihtuneet takapakiksi. Vaikka lainsäädäntömme yhä näennäisesti ohjaa ottamaan kulttuuriympäristön arvot ja kestävä kehityksen kaikessa

rakennetun ympäristön päätöksenteossa huomioon, nytkään käytössä olevat keinot eivät takaa riittäviä työkaluja sen enempää viranomaisille kuin kansalaisyhteiskunnallekaan. Mahdollisuuksia on silti esitetty kavennettavaksi jopa entisestään. Vaikuttaa myös siltä, ettei mikään taho ole aktiivisesti pystynyt pitämään rakennussuojelun edellytyksistä huolta lainsäädännön uudistuksissa.

Kulttuuriympäristöllä itsellään ei ole ääntä, vaan jonkun on puhuttava sen puolesta. Kansalais- ja järjestötoimijat näyttävät kantavan paljolti vastuuta keskustelun herättelystä. Välillä aihe pilkahtelee mediassa, mutta se ei ole yltänyt laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun eikä siten myöskään poliittiselle agendalle.

Museologian näkökulmasta voi kysyä, edistääkö kulttuuriympäristötehtävää hoitava museoala osaltaan keskustelua oikeista asioista rakennussuojeluun ja kulttuuriympäristön nykytilanteeseen liittyen. Kysymyksen voi laajentaa koskemaan koko kulttuuriympäristöalaa. Suojelun haasteet ovat epäilemättä tuttuja jokaiselle alalla toimivalle, mutta niiden olemassaoloa ei ole tehty enää näkyväksi alan strategioissa. Tämä ei edesauta tosiasiallisen tilannekuvan muodostamista monialaisella toimintakentällä. Vaikka resurssit ovat kulttuuriympäristöalalla niukat, yhteistä ymmärrystä ja koordinaatiota tarvittaisiin, sillä poliittinen ohjaus on ennenkin vesittänyt rakennussuojelupyrkimyksiä taloudellisen tehokkuuden nimissä. Tällä kulttuurilla on maassamme vuosikymmenten perinne, jonka haastaminen on edellyttänyt julkista keskustelua sekä kansalaisten ja viranomaisten aktiivisuutta.

Haastamista tarvittaisiin erityisesti nyt, kun keskeinen lainsäädäntö on uudistettavana. Vaikka monin paikoin esiintyykin onnistunutta kulttuuriympäristön suojelua, satunnaisiin onnistumisiin ja hyviin käytäntöihin ei voi tuudittautua, sillä omistajat, muut avainhenkilöt, käyttötarkoitukset ja tavoitteet vaihtuvat jatkuvasti. Pitää siis tiedostaa, että ristiriidan mahdollistavien asiantilojen jatkuessa tai suojelun edellytysten edelleen heikentyessä onnistunutkin toiminta on alttiina sattumanvaraisuudelle.

Reetta Nousiainen

Vastaväittäjän vastine: Rakennussuojelu kulttuurisen kestävyyden kynnyksikysymyksenä

Reetta Nousiainen väitöskirja ”*Sattuman varassa – ristiriitaisuus rakennussuojelussa*” käsittelee nimensä mukaisesti suomalaisen rakennussuojelun ristiriitaisia ja sattumanvaraisia käytäntöjä. Aihe on yhteiskunnallisesti äärimmäisen ajankohtainen. Suomalainen kaupungistumisprosessi on muutoksessa, mikä heijastuu myös rakennussuojelun institutionaaliseen perustaan, kuten hallintoon ja lainsäädäntöön. Suurissa kaupungeissa rakennuksia puretaan kehityksen tieltä ja pienissä kunnissa vanhoja rakennuksia puretaan säästösyistä. Rakennussuojelun politiikka ja käytännöt ovat sekavat. Nousiainen työssä suomalainen rakennussuojelun vaikuttaa kokonaisuudessaan sattumanvaraiselta. Nousiainen tutkimus yhdistyy kiinnostavalla tavalla myös kestävä kehityksen politiikkaan ja saa lukijan pohtimaan, mitä Suomessa ylipäätään ajatellaan kulttuurisesta kestäväydestä: keitä olemme, mistä tulemme ja mihin olemme menossa. Rakennettua ympäristöä kuvaa osuvasti *suuren museon* käsite, jolla Nousiainen tarkoittaa ympäristön ja maiseman kykyä välittää tietoa menneisyydestä.

Nousiainen väitöskirja edustaa museologiaa ja kulttuuriympäristötutkimusta. Tutkimuksessa näkyy kriittisen kulttuuriperinnöntutkimuksen normatiivinen lähestymistapa. Työn motivaationa on halu parantaa kulttuuriympäristöjen suojelua. Lisäksi tutkimus hyödyntää laajasti yhteiskuntatieteiden, arkkitehtuurin ja taloustieteen tutkimusta, osoittaen Nousiainen kykyä liittää tutkimuksensa poikkitieteellisiin keskusteluihin; niille monille erityisaloille, joihin suojelukysymykset kytkeytyvät. Väitöskirja antaa museologian tutkimuksesta monitieteisen ja yhteiskunnallisesti ajankohtaisen kuvan.

Empiirinen tutkimus on toteutettu seuraamalla tarkasti aineistolähtöistä grounded theory -menetelmää. Nimestään huolimatta kyseessä ei ole tutkimusteoria, vaan metodologia. Empiirinen aineisto koostuu isosta kokoelmasta media-artikkeleita ja kahdenkymmenen alan asiantuntijan haastatteluja. Tutkimusasetelma ja analyysit on raportoitu erittäin huolellisesti ja syste-

maattisesti. Lukijan on helppo seurata argumentin kehittymistä ja analyysivaiheiden edetessä tapahtuvaa abstraktiotason nousua. Tutkimusongelma, siitä johdetut tutkimuskysymykset ja aineistolähtöisen analyysin pohjalta muodostetut lopulliset käsitteelliset vastaukset ovat samassa linjassa. Nousiaisen väitöskirja tarjoaa muille tutkijoille selkeän metodologisen mallin grounded theoryn soveltamisesta.

Nousiaisen oma ammatillinen kokemus rakennussuojelusta tuo lisäsyvyyttä empiiriseen käsittelyyn. Hänen perehtyneisyytensä rakennussuojelun käytännön työhön ilmenee aineistolle esitettyjen tarkkojen kysymysten, koodauksen sekä alan asiantuntijoiden haastattelulainauksen kautta. Lisäksi Nousiainen reflektoi kriittisesti ammatillisen taustansa vaikutusta päättelyprosessiinsa.

Nousiainen rakentaa argumenttia rakennussuojelun sattumanvaraisuudesta jaettuna kolmeen pääkategoriaan: 1) yhteiskunnallinen toimintaympäristö, 2) paikallistason toiminta ja 3) kulttuuriset toimintatavat. Nousiainen nostaa aineistostaan kiinnostavia ja yllättäviä tuloksia. Näitä ovat esimerkiksi kuvaukset siitä, kuinka konsultteja käytetään purkupäätösten oikeuttamiseen, miten taloudelliset tekijät usein hallitsevat suojelukysymyksiä, minkälainen vaikutus kuntaorganisaatioilla ja alan asiantuntijoilla on suojelupäätösten tekemisessä sekä miten kestävän kehityksen politiikka vaikuttaa rakennussuojeluun. Empiiriset kuvaukset konsulttivallasta ja kaupunkisuunnittelua hallitsevasta purkurationaliteetista ovat hätkähdyttäviä, paikoin jopa huvittavia. Palveluverkkokartoitusten yhteys rakennussuojeluun ja kestävään kehitykseen on oivaltava esimerkki, kuten myös sisäilmaongelmien käyttö purkulegitimaation keppihevosenä. Johtopäätöksissään Nousiainen esittää, että Suomen sattumanvarainen rakennussuojelu johtuu 1) ympäristöarvojen alisteisesta asemasta kasvutaloudelle, 2) vallan ja vastuun eriytymisestä, ja 3) resurssoinnista.

Väitöskirja herättää mielenkiintoisia jatkotutkimuksen aiheita. Nousiaisen työssä rakennussuojelun vihollisena näyttäytyy moderni kaupunkisuunnittelu. "Turun taudin" ja "purkuvimman" taustalla oli historiaton tapa ohjata suomalaista kaupungistumista ja hyvinvointiyhteiskunnan rakentamista. Osin teknokraattinen tehokkuuden ideaali hallitsee edelleen kaupunkisuunnittelua. Saman rationaliteetin tuottamista 1960-luvun asuinalueista on vuosien varrella tullut ihmisille kulttuurisesti merkityksellisiä ja mahdollisesti suojelun arvoisia elinympäristöjä.

Nousiainen kuvailee osuvasti myös kestävän kehityksen problematiikkaa; miten ekologisia ja taloudellisia tekijöitä muutetaan laskettavaan muotoon – usein rakennussuojelun kustannuksella. Kestävän kaupunkikehityksen politiikka ei Nousiaisen työssä näytä tunnistavan kulttuurista kestävyyttä.

Vaikka luonnonympäristöjen arvostus on lisääntynyt kestävän kehityksen myötä, kulttuuriympäristöjä ei kyetä kytkemään osaksi kestävää kehitystä. Nousiainen kuvailee, kuinka rakennuksia voidaan purkaa ekologiin arvoihin nojaamalla. Kulttuurinen kestävyys vaikuttaa alisteiselta (uusliberaalin) kestävän kaupunkikehityksen politiikalle.

Kokonaisuudessaan Nousiaisen väitöskirja on perusteellinen katsaus suomalaisen rakennussuojelun nykytilaan ja sen politiikan kiemuroihin. Työllä on myös merkittävää yhteiskunnallista relevanssia eikä Nousiainen pelkää ottaa kantaa kulttuurisen kestävyuden puolesta. Väitöskirjassa kuvattu suomalaisen rakennussuojelun sattumanvaraisuus naurattaa ja samalla itkettää. Nousiaisen väitöskirja täyttää rakennussuojelun kokoista aukkoa suomalaisen kestävän kaupunkisuunnittelun tutkimuksessa ja on samalla tärkeä lisäys rakennetun ympäristön kulttuurisen kestävyuden tutkimukselle.

Antti Wallin

vastaväittelijä

Housing pathway in a suburban housing estate – moving, attaching and rooting in

Kaisa Hynynen, Jarkko Salminen & Liisa Häikiö

We examine the construction of housing pathways in the suburbs and how the values associated with place of residence change and evolve at different stages of the housing pathway. The results show that at different stages of the housing path, residents' relationship with the area changes. When moving to a neighbourhood, the emphasis is on the smoothness of everyday life, economy of the household and familiarity of the area, and when settling in, on proximity to nature and a sense of community. The key to the rooting phase is that the positive perceptions associated with the area appear to be secure for the future. The results provide new insights into how values about the neighbourhood and housing change along the individual's housing pathways and how residents' shared understanding of the neighbourhood and its relationship with other areas and places in the city become part of their housing trajectories.

Keywords: housing pathway, suburban housing estate, values

Grassroots-level housing social work in a gentrifying neighbourhood among displaced residents

**Kirsi Juhila, Suvi Raitakari, Jenni Mäki, Rosa Karjalainen & Päivikki
Kuoppakangas**

This article focuses on an urban *densification process* in which vulnerable residents were displaced from a rental housing area due to an upcoming renovation or demolition of the buildings. The process is examined within the framework of gentrification. The data consist of interviews with grassroots-level housing social workers who worked among the residents during the last months of the area being emptied. The narratives of the displacement process in the interviews portray the workers as having strong agency, despite the strict schedule and task assigned to them by social service managers. The workers helped the residents find new places to live and mitigated the negative consequences of involuntary displacement in many ways. The findings also shed light on the urban spatial injustice associated with these kinds of urban renewal processes. To guarantee better spatial justice and socially sustainable urban development in the future, it is crucial to proactively utilise the knowledge generated in housing social work into urban planning practices.

Keywords: urban densification, gentrification, displacement, spatial injustice, grassroots-level housing social work

Kirjoittajat:

Anssi Joutsiniemi	Yhdyskuntasuunnittelun apulaisprofessori, TkT, arkkitehti; Teknillinen tiedekunta, Oulun yliopisto, anssi.joutsiniemi@oulu.fi
Lauri Jääskeläinen	Varatuomari, VTM; Yhdyskuntasuunnittelun seura ry:n hallitus, jaaskla@gmail.com
Kaisa Hynynen	Projektipäällikkö, tutkija, YTM; Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto, kaisa.hynynen@tuni.fi
Jarkko Salminen	Väitöskirjatutkija, YTM; Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto, jarkko.salminen@tuni.fi
Liisa Häikiö	Sosiaalipolitiikan professori, YTT; Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto, liisa.haikio@tuni.fi
Kirsi Juhila	Sosiaalityön professori, YTT; Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto, kirsi.juhila@tuni.fi
Suvi Raitakari	Apulaisprofessori, YTT; Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto, suvi.raitakari@tuni.fi
Jenni Mäki	Vieraileva tutkija, YTL; Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto, jenni.l.maki@tuni.fi
Rosa Karjalainen	Väitöskirjatutkija, YTM; Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto, rosa.karjalainen@tuni.fi
Päivikki Kuoppakangas	Tutkimuspäällikkö, TkT; Porin hanketoiminta, Turun yliopisto, paivikki.kuoppakangas@utu.fi
Mikko Lindqvist	Arkkitehti, SAFA; kulttuuriympäristötiimi, Helsingin kaupunginmuseo, mikko.lindqvist@hel.fi
Staffan Lodenius	Yhdyskuntasuunnittelun professori (emeritus), TkT, arkkitehti; Yhdyskuntasuunnittelu- ja kaavoitusala, Arkkitehtitoimisto A-konsultit, staffan.lodenius@a-konsultit.fi
Reetta Nousiainen	FT; Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Jyväskylän yliopisto, nousiainenreetta@gmail.com
Antti Wallin	Tutkijatohtori, YTT; Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto, antti.wallin@tuni.fi

Kirjoittajan ohjeet

Yhdyskuntasuunnittelu-lehti julkaisee kaupunkitutkimukseen ja yhdyskuntasuunnitteluun liittyviä artikkeleita, puheenvuoroja, katsauksia alan tapahtumiin, ajankohtaisiin aiheisiin liittyviä lyhyempiä kommentteja ja kirja-arvioita. Artikkeleiden julkaisemisesta päätetään vertaisarvioinnin jälkeen. Arvioinnin suorittavat toimituskunta ja sen nimeämät asiantuntijat. Kirjoitukset jätetään sähköisesti sivustolla www.journal.fi/yhdyskuntasuunnittelu. Sivustolla on myös tarkemmat ohjeet kirjoittajille.

Artikkelien ohjeitus on noin 40 000–50 000 merkkiä välilyönteineen, eli noin 5000–6000 sanaa (pois lukien lähdeluettelo). Artikkelit aloitetaan ingressillä, jonka pituus on 200–800 merkkiä (noin 50–100 sanaa) välilyönteineen. Mikäli artikkeliin liittyy kuvioita, taulukoita tai kuvia, artikkelin pituutta lyhennetään vastaavasti n. 1 000 merkkiä/kuvio. (esimerkiksi 2 kuvioita → artikkelin ohjeitus enintään 48 000 merkkiä). Julkaisemme ainoastaan mustavalkoista kuva-aineistoa.

Puheenvuoroina julkaistaan katsauksia, keskustelupuheenvuoroja ja selostuksia alan tapahtumista. Käsitteiden pituudet voivat vaihdella, mutta ne eivät saisi ylittää 10 000 merkkiä välilyönteineen. Kirjoituksissa mahdollisesti käytetyt lähteet ilmoitetaan kuten artikkeleissa. Kirjoittajien esittämät näkemykset ovat heidän omiaan.

Pro Teesi -palstalla julkaistaan toimitettuna lehden alaan liittyviä lyhyitä kommentteja. Kommenttipuheenvuoro on pituudeltaan noin 4000–6000 merkkiä. Kirjoittajien esittämät näkemykset ovat heidän omiaan.

Kirjat-palstalla arvioitavista teoksista annetaan lähdeluettelon mukaiset tiedot ja niiden lisäksi sivumäärä ja ISBN-numero. Kirjoittaja otsikoi kirja-arvion. Ohjeitus on 4000–8000 merkkiä.

Klassikko täyttää pyöreitä -palstalla esitellään ja muistellaan suunnittelualan merkittäviä teoksia ja suunnitelmia. Kriteerinä on teoksen klassikkoaseman lisäksi julkaisu-aika: esiteltävän teoksen tulee täyttää pyöreitä kymmeniä vuosia.

Lähdeviitteissä käytetään APA-viittaustyyliä (APA 6th - American Psychological Association, 6th Edition). Lähteet sijoitetaan kaikissa kirjoitustyypeissä tekstin sisään sulkeisiin niin, että kirjoittajan nimeä seuraa vuosiluku ja sitä mahdolliset sivut (Robertson, 1997, s. 102–114). Saman kirjoittajan samana vuonna julkaisemat kirjoitukset erotellaan kirjaimin (Thorpe, 1995a, 1995b). Lähdeluettelo on kirjoituksen lopussa otsikon Kirjallisuus alla. Kaikissa lähdeviitteissä ilmoitetaan kirjoittajan sukunimi, etunimen ensimmäinen kirjain, julkaisuvuosi sulkeissa ja teoksen nimi sekä artikkelin tai muun tekstin otsikko.

Lähteenä käytetyistä monografioista ilmoitetaan kustantaja ja kustannuspaikka. Toimitetuissa teoksissa ilmestyneistä kirjoituksista ilmoitetaan koko teoksen toimittaja, teoksen nimi, sivut, joilla kirjoitus on, kustannuspaikka ja kustantaja. Artikkeleista ilmoitetaan aikakauslehden koko nimi, vuosikerta tai volyyymi, lehden numero ja artikkelin sivunumerot. Sarjajulkaisusta ilmoitetaan sarjan nimi sekä osan järjestysnumero tai muu tunnistetieto sekä kustantaja ja kustannuspaikka. Verkkolähteistä ilmoitetaan päiväys, www-osoite ja tiedon tuottaja, esimerkiksi sivua ylläpitävä instituutio. Vuosiluvuksi merkitään vuosi, jolloin artikkeli on kirjoitettu tai vuosi, jolloin sivun sisältöä on viimeksi päivitetty. Lähdeviitteen loppuun merkitään DOI-tunnus kokonaisuudessaan, mikäli sellainen on olemassa (kts. malliesimerkit).

Malliksi

Ambrose, P. (1994). *Urban process and power*. Lontoo: Routledge.

<https://doi.org/10.1177/030913259501900209>.

Fainstein, S. S. (1990). The changing world economy and urban restructuring. Teoksessa D. Judd & M.

Parkinson (toim.), *Leadership and urban regeneration. Cities in North America and Europe*. Newbury Park: Sage. <https://doi.org/10.1080/00420980500388736>.

Hyötyläinen, M. (2019). *Divided by policy: Urban inequality in Finland* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3376-2>

Kallio, K. P. & Riding, J. (2018). Geographies of welcome. *Fennia - International Journal of Geography*, 196(2), 131-136. <https://doi.org/10.11143/fennia.76817>.

Lapintie, K. (22.8.2020). Mitä silmät ei näe. *Mahdolliset kaupungit -blogi*. <http://mahdollisetkaupungit.blogspot.com>.

Mäenpää, P., Aniluoto A., Manninen, R. & Villanen, S. (2000). Sanat kivettyvät kaupungiksi. Tutkimus Helsingin kaupunkisuunnittelun prosesseista ja ihanteista. *Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 83*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Rudin, D. (11.4.2019). Why is Britain so bad at planning cities? *The Guardian*.

<https://www.theguardian.com/cities/2019/apr/11/why-are-we-so-bad-at-planning-cities>.

Ruoppila, S. (1997). Muuttuva Moskova. Katsaus sosiaaliseen kaupunkirakenteeseen.

Yhteiskuntasuunnittelu, 35(1), 34-44.

Kirjoittaja on itse vastuussa tekstinsä virheettömyydestä ja oikeakielisyydestä ja huolehtii pääsääntöisesti tekstinsä oikoluvusta. Käsitteiden yhteydessä lähetetään kaikkien kirjoittajien tiedot (oppiarvo ja affiliaatio), osoitetiedot lehden kirjoittajakappaleita varten sekä mahdolliset kuva-aineistot erillisinä tiedostoina.

Kaikki lehden tekstit julkaistaan myös internetissä.

ISSN: 1459-6806